

ლამარა აბაშიძე

ე თ ი ღ ლ ე

ნაჩილები ლიგეჩაგუჩაზე

გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“
-თ ბ ი ლ ი ს ი — 1981

ცნობილი ამერიკელი შწერლის ჯონ რიდის წიგნი „ათი დღე, რომელთაც შეძრეს ქვეყნიერება“ ჩვენი საუკუნის დიდი პოეტის გ. ტაბიძის შთაგონებადაც იქცა. მან თავისი ერთ-ერთი პირველი პოემათაგანი შეუძღვნა რიდსა და მის შესანიშნავ წიგნს.

ლ. აბაშიძე წერილების ამ კრებულში მოგვითხრობს ჯონ რიდის საინტერესო ცხოვრებასა და შემოქმედებაზე, გ. ტაბიძის პოემა „ჯონ რიდზე“, შექსპირის „ჰამლეტის“ პირველ მთარგმნელზე, მიმოიხილავს პარიზში ფრანგულ ენაზე გადოცემულ ნ. ბარათაშვილის წიგნის ირგვლივ ევროპული პრესის გამოცხილს, გულთბილად გვიამბობს რუსი და ქართველი პოეტების შემოქმედებითს მეგობრობაზე—რუსულად ქართული პოეზიის პირველი ანთოლოგიის შემდგენელ-რედაქტორებსა და მთარგმნელებზე.

რ ე ც ე ნ ზ ე ნ ტ ე ზ ი :

გ. მარგველაშვილი

ლ. ერაძე

მეოცე საუკუნის უდიდესმა ქართველმა პოეტმა გალაკტიონ ტაბიძემ ჯერ კიდევ რევოლუციის გარიჟრაჟზე იგრძნო ქვეყნის განმაახლებელი გრიგალის მოახლოება და ქართველ მგოსანთაგან პირველი მიესალმა ახალი სამყაროს დაბადებას.

გათეხდა. ცეცხლის შხე აენთო,

აცურდა...

დროშები ჩქარაა

თავისუფლება სულს ისე მოსწყურდა,

ვით დაჭრილ ირმების გუნდს — წყარო

ანკარა...

დროშები ჩქარაა

დიდება ხალხისთვის წამებულ რაინდებს,

ვინც თავი გაწირა, ვინც სისხლი დაღვარა,

მათ ხსოვნას ქვეყანა სახლებად აიხთებს...

დროშები ჩქარაა

ამ ლექსს მოჰყვა „გემი დაღანდი“, „ცხრაას თვრამეტი“, „რამდენიმე დღე პეტროგრადში“, „როგორ ებრძოდნენ ზარებს ზარები“.

გალაკტიონ ტაბიძე ამ შედევრებს ჰქმნიდა თავისი შემოქმედების საუკეთესო წლებში. დასახელებულ ლექსებში გ. ტაბიძე გადმოგვცემს რევოლუციური პეტროგრადის სურათებით უშუალოდ მიღებულ შთაბეჭდილებებს.

„ცხრაას თვრამეტი“ და „რამდენიმე დღე პეტროგრადში“, ისევე როგორც „გემი დაღანდი“ და „დროშები ჩქარა“, პოე-

ტისათვის საეტაპო ნაწარმოებებს წარმოადგენენ და რევოლუციისაკენ მწერლის შემოპრუნებას მოასწავებენ.

მწერლის შემოქმედების ეს ხაზი გრძელდება რევოლუციის შემდეგდროინდელ ბევრ ლექსში, თავის დაგვირგვინებას პოულობს პოემა „ჯონ რიდში“ და ახალი ქართული პოეზიის ისეთ მიღწევაში, როგორიც არის „პროლოგი ასი ლექსისა“ და „ჩვენ პოეტები საქართველოსი“.

დავდგეთ იქ, სადაც ქარიშხალია
და სისხლიანი დგას ანგელოსი.
ახალ გრიგალებს ვწირავთ სიცოცხლეს
ჩვენ პოეტები საქართველოსი!.. —

ხმამალა განაცხადა გ. ტაბიძემ ჯერ კიდევ მაშინ, როცა ქართველი ინტელიგენციისა და, კერძოდ, მწერლობის ბევრი წარმომადგენლისათვის გაურკვეველი იყო მიეღო თუ არა რევოლუცია და ეთანამშრომლა თუ არა საბჭოთა ხელისუფლებას. ან, გ. ტაბიძის ეს ლექსები ცალკეულ პოეტურ დეკლარაციებად არ დარჩენილან. პოეტი მთლიანად დადგა რევოლუციის მხარეზე, მთელი თავისი შემოქმედება მიუძღვნა „რევოლუციურს, ჯერ არ ნახულს, ჯერ არ გაგონილ“ საქართველოს და მისი ახალი ცხოვრების შთაგონებული მომღერალი გახდა. ჯალაკტიონ ტაბიძემ თავისი შემოქმედება და ღიდი სამწერლო გზა მტკიცედ დაუკავშირა სამშობლოს აღორძინებას, ახალი სოციალისტური საქართველოს მშენებლობას. ქვეყნის ინდუსტრიალიზაცია და კოლექტივიზაცია პოეტისათვის იქცა შთაგონების ახალ წყაროდ.

თვითეული პოეტი
ახლა ინჟინერია,
ახალ ღღეთა აგება
მის დროშაზე სწერია. —

ამბობს პოეტი და გატაცებით ხატავს ახალ საქართველოს ინ-
დუსტრიულ პეიზაჟს, ფაბრიკა-ქარხნების კვამლით შებურულ
საქართველოს ცას, კოლექტიურ მინდვრებს შესეულ ტრაქ-
ტორთა ჭარს.

გზა მიეცით შანქანას,
მომავალი მისია,
იგი ჩვენში ახალი
ყოფის დასაწყისია,
არსად გადაუხვიო,
ეს გზა სწორზე-სწორია,
მარცხნივ — მხოლოდ ხრამია,
მარჯვნივ — პრეისტორია.

გ. ტაბიძის ლირიკა ახალი ხალისიანი ფერებით გაამდიდრა
ჩვენი ხალხის აღორძინებულმა ცხოვრებამ, ბედნიერმა შრო-
მამ, ძლევამოსილმა წინსვლამ. მის სიმღერაში კიდევ უფრო
ძძლავრად ჟღერდა ოპტიმისტური რწმენა მშობელი ხალხის
უკვდავებისა და ნათელი მომავლისადმი. პატრიოტულმა თე-
მამ გ. ტაბიძის შემოქმედებაში უმთავრესი ადგილი დაიკავა
და ეს განსაკუთრებით გამოჩნდა საბჭოთა ხალხის დიდი სამა-
მულო ომის დღეებში. მგზნებაზე პატრიოტული ლექსებით იგი
ამხნევებდა ჩვენს მეომრებს, მტერზე გამარჯვების რწმენას უმ-
ტკიცებდა და გმირული თავდადებისათვის აღანთებდა.

გ. ტაბიძის ბიოგრაფიაში არის ერთი ეპიზოდი, რამაც უდი-
დესი გავლენა მოახდინა მის შემოქმედებაზე. პოეტი თავისი
ხელით დაწერილ ავტობიოგრაფიაში (იხ. გ. ტაბიძის პირადი
საქმე მწერალთა კავშირის არქივში) წერს:

„1917 წლის ოქტომბერი გავატარე მოსკოვსა და პეტროგ-
რადში. პეტროგრადში, სმოლნში შევხვდი რევოლუციის ბე-
ლადებს.

1918 წელს დავბრუნდი საქართველოში“.

გ. ტაბიძის აკადემიური გამოცემის თორმეტტომეულის მეორე ტომის (გამომც. „საბჭოთა საქართველო“, 1966 წ.) შენიშვნებში ვკითხულობთ: „ლექსები „რამდენიმე დღე პეტროგრადში“, „მას გახელილი დარჩა თვალები“, „როგორ ებრძოდნენ ზარებს ზარები“, „ქალაქი წყალზე“, „ანძები“ და „ცეცხლის მახვილი“ დაწერილია პოეტის მოსკოვ-პეტროგრადში ყოფნის დროს 1918 წლის ივლისამდე (დადგენილია, რომ პოეტი მოსკოვში იყო 1918 წლის 25 ივნისამდე, პეტროგრადში 27—31 ივნისამდე)“.

თუნდ არ ვერწმუნოთ პოეტის ავტობიოგრაფიას, იმის უარყოფა არ შეიძლება, რომ თავისი თვალით ნახა პეტროგრადი და მოსკოვი რევოლუციის პირველ დღეებში თუ არა, უახლოეს მომდევნო პერიოდში მაინც. ამ დროისათვის მოსკოვი და პეტროგრადი ჯერ კიდევ რევოლუციის აზვირთებას განიცდიდა. და პოეტს ჰქონდა შესაძლებლობა უშუალოდ ეხილა იმ ახალი სამყაროს დაბადება, მისი პირველი ნაბიჯები, რომელთაც შემდგომში განსაზღვრეს კაცობრიობის ისტორიის განვითარება.

რევოლუციის თვითმხილველის ეს შთაბეჭდილებები წითელი ზოლივით გასდევს გ. ტაბიძის მთელს შემდგომ ცხოვრებასა და შემოქმედებას. პოეტი სიამაყის გრძნობით არაერთხელ იგონებს რევოლუციური რუსეთიდან დაბრუნებას.

„გემით „დალანდი“ მოვდიოდი სამშობლოსაკენ

და მთვარისაგან გაღვიძება გულს ფარდად

ჰქონდა,

მაგრამ სამშობლოს ძველი გზებით ვეღარ

მოვაგენ

და არ მახსოვდა: მქონდა იგი, თუ

მომაგონდა?

გახსენებისას მომძახოდა მტანჯველი ლანდი:

შენ და მოსკოვი, პეტროგრადი, ლენინი,
კრემლის
შავი ზღვის ზვირთებს მოაპობდა გემი
„დალანდი“
და თვალზე მადგა განშორების მსუბუქი
ცრემლი.

გ. ტაბიძე „ქვეყნის გადარჩენის სიმღერას“ უწოდებს თავის ამ ლექსებს, რომლებიც ოქტომბრის რევოლუციის უშუალო განცდამ, რევოლუციური პეტროგრადისა და მოსკოვის ნახვამ მთააგონა:

ეტლიან გზაზე დაეცა ბევრი,
მხოლოდ მე ერთი გადავრჩი მგზავრი,
რომ გადამეღო ჯერ არ სძენილი
ქარტახილები ცეცხლთა ფენისა,
და მომეტანა საქართველოში
სიმღერა ქვეყნის გადარჩენისა.

„ქვეყნის გადარჩენის“ ერთ-ერთი სიმღერათაგანი არის გ. ტაბიძის პოემა „ჯონ რიდი“.

პოემა „ჯონ რიდი“ ერთნაირადაა დავალებული როგორც მოსკოვსა და პეტროგრადში უშუალოდ ნანახი სურათებისაგან, ისე ამერიკელი მწერლის ჯონ რიდის შესანიშნავი წიგნის — „ათი დღე, რამაც შესძრა ქვეყნიერება“ — წაკითხვით მიღებული შთაბეჭდილებისაგან.

გ. ტაბიძის „ჯონ რიდის“ დაწერის თარიღად, ნაჩვენებია 1924 წელი. იმავე წელს პოემა დაიბეჭდა ჟურნალ „მნათობში“.

ავტორმა პოემას ასეთი ეპიგრაფი წაუძმღვარა: „ვუძღვნი ამ წიგნს ძვირფას რიგს პოეტებისას, რომელთაც გამომაცხადეს პოეტების მეფედ 25 იანვარს 1921 წელს რევოლუციიდან დაბრუნების შემდეგ“.

პოემა „ჯონ რიდი“, როგორც სათაური გვიჩვენებს, ამერიკელი მწერლისა და რევოლუციონერის ჯონ რიდის ცხოვრებითა და შემოქმედებით უნდა იყოს შთაგონებული. ბევრი დაიწერა ჩვენშიც და უცხოეთშიც ჯონ რიდის უაღრესად რომანტიულ პიროვნებაზე, თავგადასავლებით სავსე მის ცხოვრებაზე, პროლეტარიატის საქმისათვის მის თავდადებულ ბრძოლაზე და ბოლოს მის შემოქმედებაზე, რომლის მწვერვალს წარმოადგენს ოქტომბრის დიდი რევოლუციის პიკნი „ათი დღე, რამაც შესძრა ქვეყნიერება“.

ცნობილია, რომ ჯონ რიდის „ათი დღით“ ისარგებლა ვ. ლ. მაიაკოვსკიმ პოემა „კარგიაზე“ მუშაობისას. ამ წიგნს მრავალჯერა როგორც ოქტომბრის ქარიშხლიანი დღეების მხატვრულ-დოკუმენტურ წყაროს საბჭოთა კინემატოგრაფიის ისეთი ოსტატი, როგორიც იყო ს. ეიზენშტეინი (ფილმ „ოქტომბერზე“ მუშაობისას). „ათი დღე“ ადრევე მოექცა თეატრის მოღვაწეთა ინტერესების ცენტრში და ამ წიგნის ინსცენირება არაერთხელ განხორციელდა სხვადასხვა თეატრებში. ამათგან განსაკუთრებით აღინიშნა „ათი დღის“ დადგმა დემოკრატიული ბერლინის თეატრის სცენაზე 1958 წელს და მოსკოვში „ტაგანკის“ თეატრის წარმოდგენა (1965 წელი), რომელიც დღესაც მაყურებელთა დიდი მოწონებით სარგებლობს.

სომეხმა პოეტმა აშოტ გრაშიმ ჯონ რიდის ცხოვრებაზე დაწერა თავისი ერთ-ერთი საუკეთესო პოემა „ჯონ რიდის თვალთ“.

მწერალმა ს. დანგულოვმა წიგნში „ლენინი ესაუბრება ამერიკას“ ერთ-ერთი მოთხრობა „მეგობრის“ სახელწოდებით რიდს მიუძღვნა.

ე. ღრაბკინამ ჯონ რიდის ცხოვრება, მისი ბრძოლა და შემოქმედებითი გზა ასახა ბიოგრაფიულ რომანში „ქარიშხლებისაკენ“ (1963 წ.).

„შესანიშნავ ადამიანთა ცხოვრების“ სერიაში 1962 წელს გამოვიდა ტ. გლატკოვის „ჯონ რიდი“, რომელიც აგრეთვე წარმოადგენს ჯონ რიდის ბელეტრიზირებულ ბიოგრაფიას.

ჯონ რიდისადმი მიძღვნილი სპეციალური გამოკვლევების, წერილების, ნარკვევების რიცხვი არაჩვეულებრივად დიდია და ეს ბიბლიოგრაფია ყოველწლიურად ივსება ახალ-ახალი ნაწარმოებებით. „ათი დღის“ შექმნამდე ჯონ რიდმა „მექსიკის აჯანყება“ (1914 წ.) და „აღმოსავლეთ ევროპის ომი“ (1916 წ.) გამოაქვეყნა. ამ წიგნებმა რიდს სახელი გაუთქვეს როგორც ხიჭიერ მწერალსა და ჟურნალისტს. მექსიკის ამბოხებული პეონებისა და მათი ბელადის პანჩო ვილას ბრძოლის მართალი, მიუყერძოებელი აღწერით, აღმოსავლეთ ევროპის ომის საშინელებათა დახატვით ჯონ რიდმა მკითხველთა ფართო წრეების სიმპათიასა და აღიარებასთან ერთად ომის გაგრძელებითა და გაღრმავებით დაინტერესებული მონოწოლისტებისა და მათი აგენტების სიძულვილიც დაიმსახურა. რაც უფრო უახლოვდებოდა მწერალი მუშათა კლასის და კომუნისტების იდეოლოგიას, რაც უფრო მეტად იმაღლებდა იგი ხმას მსოფლიო ომის — ხალხთა სასაქლავოს — კოშმარების წინააღმდეგ. მით უფრო მოუთმენელი ხდებოდა მმართველი წრეებისათვის მისი პოლიტიკური და მწერლური აქტივობა.

აღმოსავლეთის ფრონტის ნახვამ (1915 წელი), პეტროგრადში ხანმოკლე ყოფნამ ჯონ რიდი ღრმად დააფიქრა რუსეთის მომავალზე. ჯონ რიდი წინასწარმეტყველურად გრძნობდა საბრძოლველად აღმდგარი პროლეტარიატის გადამწყვეტი ნაბიჯის — რევოლუციის — მოახლოებას: „რუსეთის მასებმა დაარღვიეს საუკუნო დუმილი — ყური დაადეთ მიწას და გაიგონებთ მოახლოებული სამყაროს გუგუენს“, — წერდა რიდი 1917 წლის აგვისტოში.

რიდი შორიდან აკვირდებოდა დიდ ამბებს, რომელიც რუსეთში ხდებოდა. იგი ხედავდა, როგორ დუღდა ეს ქვეყანა, როგორ თანდათან მატულობდა შფოთი და არეულობა. რიდს არ შეეძლო ამ ისტორიული მოვლენებისაგან შორს დგომა. იგი ტოვებს ამერიკას, სადაც მას უკვე დევნიან, როგორც ომის მოწინააღმდეგეს. მწერალი რევოლუციური რუსეთისაკენ ძიემგზავრება ჟურნალ „მასების“ კორესპონდენტად. იგი უკვე 1917 წლის სექტემბერში პეტროგრადშია. რიდი პეტროგრადზე ერთი თვალის გადავლებამ დაარწმუნა, რომ მისი წინათგრძნობა გამართლდა: რუსეთში იწყებოდა არნახული ქარიშხალი, რომელსაც ძველი ქვეყანა ძირფესვიანად უნდა დაენგრიო და ახალი ბრწყინვალე სამყაროსათვის საფუძველი ჩაეყარა.

მწერალი ჯერ ჟურნალ „მესიზში“, ხოლო მისი აკრძალვის შემდეგ „ლიბერეიტორში“ ბეჭდავს წერილების სერიას რუსეთის რევოლუციაზე, თანამშრომლობს საგარეო საქმეთა სახალხო კომისარიატის საერთაშორისო პროპაგანდის განყოფილებაში, სადაც იბეჭდება მოწოდებები ყველა ქვეყნის ჯარისკაცებისადმი ზავისა და მშვიდობის შესახებ. გარდა მწერლურ-ჟურნალისტური საქმიანობისა ჯონ რიდი უშუალო მონაწილეობას იღებს ოქტომბრის რევოლუციის ბევრ ღირსსახსოვარ ეპიზოდში; მწერალი ესწრებოდა საბჭოების სრულიად რუსეთის ყრილობის გახსნას, იყო ზამთრის სასახლის ტურნის მონაწილე, იგი აჯანყებულ მასებთან ერთად შეიჭრა ძველი სამყაროს ამ ციტადელში და საკუთარი თვალთნ ნახა დროებითი მთავრობის წევრთა დაპატიმრება.

1918 წელს ჯონ რიდი სრულიად რუსეთის საბჭოების მე-3 ყრილობაზე გამოდის სიტყვით და ფიცს სდებს, რომ ყველაფერს გააკეთებს იმისათვის, რათა სწორად გაერკვნენ რუსეთის რევოლუციის ამბებში მსოფლიოს დანარჩენი ადამიანები, „სა-

ზეიმოდ ვფიცავ, რომ მთელს ჩემს ძალ-ღონეს შევეწირავ სოციალისტური ამერიკისათვის ბრძოლას, მსოფლიო რევოლუციისათვის ბრძოლას!“ — აცხადებს რიდი ყრილობის ტრიბუნიდან.

1918 წელს აპრილში ჯონ რიდი ბრუნდება სამშობლოში. იგი მოგზაურობს ამერიკის ქალაქებში და გამოდის ლექციებით, რომლებშიაც მსმენელებს განუმარტავს ოქტომბრის რევოლუციის არსსა და მიზნებს.

რიდს რამდენიმეჯერ აპატიმრებენ.

მწერალი აქტიურ მონაწილეობას ღებულობს ამერიკის კომუნისტური პარტიის შექმნაში.

ამერიკაში დაბრუნებისთანავე ჯონ რიდი გატაცებით შეუდგა თავისი დიდი ხნის ფიქრისა და ოცნების განხორციელებას—დაეწერა ოქტომბრის ქარიშხლიანი დღეების მოთხრობა, მართალი წიგნი ოქტომბრის რევოლუციაზე.

ჯერ კიდევ რუსეთში ყოფნისას იგი ბეჭითად აგროვებდა მასალას მომავალი წიგნისათვის. რიდი პეტროგრადშივე აღგენდა და ამუშავებდა ამ წიგნის გეგმას, იქვე მოასწრო მან წიგნის ცალკე თავების დაწერა.

მიტინგები, რომლებიც ასე ხშირად იმართებოდა რევოლუციურ პეტროგრადში და რომელთაგან რიდი ბევრს თვითონ ესწრებოდა, ბრძანებები, მოწოდებები და სააგიტაციო ფურცლები, რომლებითაც აქრელებული იყო კედლები, პლაკატები, ბროშურები, რომელთაც უხვად ავრცელებდნენ რევოლუციონერებიც და კონტრარევოლუციონერებიც, რიდისთვის იყო მომავალი წიგნის მასალა.

რიდი დიდი შთაგონებით ჩაუჯდა წიგნის წერას. მის მეხსიერებაში ჯერ კიდევ ცოცხლად იყო აღბეჭდილი ოქტომბრის რევოლუციის დაუვიწყარი სურათები. ზღვა მასალიდან, რომე-

ლიც მწერალმა მოაგროვა, მხოლოდ ყველაზე მეტყველსა და მნიშვნელოვანს დაეთმო ადგილი ამ შესანიშნავი წიგნის ფურცლებზე.

1919 წლის 19 მარტს გამოქვეყნდა ჯონ რიდის ყველაზე მნიშვნელოვანი წიგნი, მისი შემოქმედების მშვენიერება და გვირგვინი „ათი დღე, რამაც შესძრა ქვეყნიერება“.

„ათი დღე“ იყო დიდი ძალის მხატვრული დოკუმენტი, რომელიც მკითხველს აღუდგენდა ოქტომბრის გადატრიალების გრანდიოზულ სურათს, ახალს, მართალსა და გულწრფელ შეფასებას აძლევდა ქვეყნის გარდაქმნის უდიდეს რევოლუციას.

„ათი დღე“ არის ოქტომბრის რევოლუციის გამაშფოთებელი დღეთა მხატვრული მატრიანე, რომელიც დიდი დამაჯერებლობით მოგვითხრობს ყველა იმ მთავარ მომენტებზე, ძალთა იმ დაპირისპირებაზე, რომელთაც უზრუნველყვეს ახალი სამყაროს დაბადება. წიგნში ერთიმეორის მიყოლებით, ერთმანეთთან კავშირში აღნუსხული და ფიქსირებულია რევოლუციის ყველა მნიშვნელოვანი დეტალი, ნაჩვენებია ბარიკადებზე გამოსული აჯანყებული მასების დაუოკებელი სწრაფვა ძველის დასამხობად და ახლის დასაფუძნებლად, მასების ძალისა და გამარჯვების რწმენა. ჯონ რიდი შეულამაზებლად ხატავს ორივე ბანაკს — რევოლუციისა და კონტრრევოლუციისა. მათ სამკვდრო-სასიცოცხლო დაპირისპირებასა და კვეთებაში მწერალი ხედავს ლენინის დიადი იდეების გავლენის ძალასა და უძლეველობას.

წიგნში რევოლუციის უამრავი ეპიზოდია აღწერილი. მკითხველის თვალწინ უთვალავი სახე გაიელვებს იმ გმირებისა, რომლებიც რევოლუციის შემოქმედად თუ მის საპირისპიროდ გამოიყვანა ისტორიამ ასპარეზზე. ურიცხვი შემთხვევა, თუ ეპიზოდი, ათასგვარი დოკუმენტი და მოწმობა, ყველაფერი

გამოყენებულია იმისათვის, რომ ფაქტებისა და მოვლენების ზოგადი თვალწინ დაგვიდგეს ეპიური სურათი ისტორიაში უდიდესი რევოლუციისა.

ადგილისა და მოქმედ პირთა კინემატოგრაფიულად სწრაფი ცვლით ჩვენს წარმოსახვაში ცოცხლდება რევოლუციის აზო-ბოქრებული ზღვა, მისი ძლევამოსილი ენერგია და დაუცხრო-მელი რიტმი.

მაგრამ ყველაზე დიდი აღფრთოვანებითა და ნამდვილი 'შთაგონებით დახატა რიღმა ამ უდიდესი რევოლუციის მესაჭის, ამბოხებული მასების ქეშმარიტი ბელადის — ლენინის — სახე.

გალაქტიონ ტაბიძეს მხოლოდ რუსული გამოცემით შეეძ-ლო გასცნობოდა ჯონ რიდის ამ ნაწარმოებს.

ჯონ რიდი ამ დროს უკვე გარდაცვლილი იყო. ამერიკელი მწერლისა და რევოლუციონერის სახელი და შფოთიანი, რო-ბანტიკით აღსავსე ცხოვრება ამ დროისათვის ლეგენდად იყო ქცეული. ბუნებრივია, რომ გალაქტიონ ტაბიძეზე ღრმა გავლენას მოახდენდა წიგნი, რომელშიაც ესოდენ სიმართლითა და მხატვრული დამაჯერებლობით იყო გადმოცემული პეტროგრა-დის, და ნაწილობრივ რუსეთის რევოლუციის დღეების სუ-რათები.

გ. ტაბიძე ამ სურათების თვითმხილველი იყო და რიდის წიგნმა ალბათ მოაგონა მის მეხსიერებაში ჯერ კიდევ ცოცხ-ლად შერჩენილი რევოლუციის დღეებით მიღებული შთაბეჭ-დილებანი.

თავად ჯონ რიდის — ამერიკელი მწერლის — გულწრფელი მოსვლა და დაახლოება რევოლუციასთან, შორეულად გავდა გ. ტაბიძის დამოკიდებულებას საბჭოთა წყობილებასთან. მანაც წინასწარმეტყველურად იგრძნო რევოლუციის გარდუვალობა და როცა თვითმპყრობელობა დაემხო, ერთი პირველთაგანი

შიესალმა ქვეყნის განმანათლებელი ძალების გამარჯვებას: ამიტომაც ჯონ რიდის შესანიშნავი წიგნებიცა და პიროვნებაც ერთნაირად ახლობელი და მიმზიდველი უნდა ყოფილიყო გალაკტიონ ტაბიძისათვის და იგი ამას პირდაპირ აღიარებს, როცა ამაყად აცხადებს:

ჯონ რიდი —
პოეტი რევოლუციის,
დელეგატი
მესამე ინტერნაციონალის —
პიროვნება,
რომელთან ერთად გახვიადე
რევოლუცია...
მთელი სიმწარე შოვლებების
და მთელი სიტყვო,
რომ ეს სტიქია
უჩემოდ არ ჩატარებულა...

გალაკტიონ ტაბიძის „ჯონ რიდი“ წარმოადგენს რიდის „ათი დღის“... ერთგვარ პოეტურ გამოცხადებას, ამ შესანიშნავი წიგნის თავისებურ ექსპოზიციას და მის ქებათა ქებასაც.

ჯონ რიდის ამ წიგნის გაცნობამ, როგორც ჩანს, ბრძოლისათვის პოეტის შთაგონებას გადმოეშალა ის შთაბეჭდილებანი, რომლებიც მას, როგორც რევოლუციის თვითმნიშვნელობას და დამსწრეს, დაუგრავდა.

გ. ტაბიძის პოემის არაერთი ადგილი პირდაპირ პარალელს პოულობს ჯონ რიდის წიგნის შესატყვის ადგილებთან.

თვითონ არქიტექტონიკაც პოემისა, მისი რიტმი ერთგვარად ჰგავს ჯონ რიდის წიგნის რიტმსა და არქიტექტონიკას: მოკლენებისა და სურათების სწრაფი, კინემატოგრაფიული ცვლა; სიხეებისა და სიმბოლოების ვლვისებური გაქროლება, რევოლუციის ბოზოქარი, ნაპირებგადალახული რიტმი.

პოეტმა ეს რიტმი თეთრი და თავისუფალი ლექსის მოჭრილ
ჩითმებთან მონაცვლეობაში დაიჭირა.

პოეტი არაერთგზის მოგვითხრობს თავის შეხვედრაზე ჯონ
რიდთან:

სალამო ხანია
პეტერბურგი
„ათი დღე,
რამაც შესძრა კაცობრიობა“
განვლილია,
მაგრამ ჯერ ისევ ჩანს
უზარმაზარი
პლაკატი —
„მთელი ძალაუფლება
დამფუძნებელ კრებას“,
ო, რა თქმა უნდა,
მე არ მელოდენ,
როცა სისწრაფით
ვეშურებოდი საქართველოდან.
იგი წამოვიდა
ნიუ-იორკიდან —
ნამდვილი ჯონი!
ჩვენ შევხვდით —
როცა იგრძნეს ბორკილის —
დანგრევის დრონი.

პოეტი კიდევ უფრო აკონკრეტებს ჯონ რიდთან შეხვედრის
აღტილსა და მომენტს:

როცა მასები გადავარდნენ
ცხარე ბრძოლაში,
ჩვენ ერთად ვიყავით.
უფრო წინათ კი
ჩვენ დავესწარიტ
რევოლუციის მსხვერპლთა
დასაფლავებას.

გალაკტიონ ტაბიძე ჯონ რიდთან ორჯერ შეხვედრაზე გვიამბობს: ერთხელ პეტროგრადში შეხვედრიან ისინი ერთმანეთს, მეორედ რევოლუციის მსხვერპლთა დასაფლავებაზე.

მეორე შეხვედრის ადგილი დასახელებული არაა, მაგრამ ჩვენთვის რიდის წიგნიდან კარგად ცნობილია შემდეგი გარემოება: 1917 წლის ნოემბერში ჯონ რიდი ჩადის მოსკოვში და იქ ესწრება რევოლუციის მსხვერპლთა დასაფლავებას წითელ ჰოედანზე.

რიდი ამ დასაფლავების აღწერას ფართო ადგილს უთმობს თავის წიგნში და დიდი გულწრფელობითა და თანაგრძნობით გადმოსცემს სამგლოვიარო პროცესიის მონაწილე მოსკოვის პროლეტართა განცდასა და განწყობილებას.

შეიძლება მომავალში დადგინდეს ქართველი პოეტისა და ამერიკელი მწერლის შეხვედრის ფაქტი, მაგრამ მთავარი ეს როდია.

შესაძლოა ზემოთ დამოწმებულ სტრიქონებში გ. ტაბიძე სულაც არ გულისხმობდეს ასეთ შეხვედრას და მხოლოდ რევოლუციასთან მათ საერთო შეხვედრაზე, რევოლუციის იმ განცდაზე ლაპარაკობდეს, რამაც ორი მწერალი სულიერად დაანათესავა.

ოქტომბრის რევოლუციამ ამერიკელი მწერლის სიცოცხლე და შემოქმედება ახალი შინაარსით აავსო, მის ცხოვრებას ახალი აზრი მისცა, ხოლო მწერლობას — ახალი შთაგონება და პერსპექტივა.

ასევე, ქართველი პოეტისათვის ოქტომბრის რევოლუცია იქცა იმ უღელტეხილად, საიდანაც მისი ცხოვრებისა და შემოქმედების ახალი გზა დაიწყო. მივიდა რევოლუციასთან და ეზიარა რა მის სიდიადეს, გ. ტაბიძემ თავი დააღწია დეკადენტობას და გაკაფა ქართული პოეზიის ახალი გზა, რომელიც

ჩვენი დიდი კლასიკოსების ტრადიციის გაგრძელებას წარმოადგენს.

„ჯონ რიდი“ იყო ახალი სიტყვა გალაკტიონ ტაბიძის შემოქმედებაში და მთელ ახალ ქართულ პოეზიაში.

რევოლუციის სურათების აღწერისას პოეტი აღწევს უდიდეს მხატვრულ სიზუსტესა და განზოგადებას. პოემაში ძვირფასი თვლებივით გაბნეული მეტაფორები გვაოცებენ თავისი სიახლითა და თვალისმომკრელი ბრწყინვალეობით.

ცაზე შოლიოდნენ
ელვიანი ბილიები
ავარდნილ ცეცხლისა.
ცვივოდნენ
მალღით ნაპერწკლები,
როგორც ყვავილთა ფენობა,
ვენახივით იგრიხებოდა.

პოეტის ხედვა მძაფრია და ფუნჯის ერთი მოსმით დახატული სურათი უაღრესად მეტყველი და შთამბეჭდავი.

ადამიანები აღზე მოძრაობდნენ
ცოცხალი ფესვებივით,
შოსკოვი გუგუხებდა
როგორც მუხა —
და პირიდან აფრქვევდა ტყვიებს
როგორც რკოებს.
ვერხვივით სწორი ირხეოდა
კრემლის კოშკები
და გარს ეხვეოდნენ სასახლენი,
როგორც ბუჩქნარი.
კინკარივით ისუსხებოდა
ლაშე —
რომელიც ახლა დაჟდა
სადგურთან და წევს ყალიონს.

გალაქტიონ ტაბიძე არა მარტო ნგრევისა და შეტევის, ცეცხლისა და ბარიკადების დაუფიწყარ სურათებს ხატავს, იგი შეუდარებელი ოსტატობითა და პლასტიურობით აღწერს იმ სურათებსაც, რომლებიც ძველი რუსეთის დამხობას განაზოგადებენ.

დგას ერთი გრანდიოზული
სკამი,
რომელსაც მართლაც შოტეხილი აქვს
სამი ფეხი
და ზედ ძლივს ზის
რუსეთი.
ქვეშ დახეული
ხალიჩა უგია.
წინ დამტერეული ჯამი უდგას.

გალაქტიონ ტაბიძემ თავისი აღტაცება „ათი დღის“ ავტორით, მისი მომხიბვლელი პიროვნებითა და შემოქმედებით ორიგინალურად გამოხატა.

ჯონ რიდი —
პოეტი რევოლუციის,
დელეგატი
III ინტერნაციონალის —

„პოეტი რევოლუციის“ ისეთი განსაზღვრაა, რომელიც ზედმიწევნით სწორად გადმოგვცემს ამერიკელი მწერლის დამოკიდებულებას რევოლუციისადმი. თვითონ ეს დამოკიდებულება უაღრესად გულწრფელი და რაინდული იყო. და თუმცა ჯონ რიდს ლექსად არ დაუწერია ოქტომბრის რევოლუციის ქება, მაგრამ „ათი დღე“ იყო ამ რევოლუციის სადიდებლად თქმული სიმღერა, პროზად დაწერილი ჰიმნი რევოლუციისა.

პოემის სათაურიც გვიჩვენებს, რომ იგი ავტორს ჯონ რიდის

ცხოვრების ამსახველ ნაწარმოებად ჩაუფიქრებია, პოემაში კი სულ რამდენიმე სტრიქონი ეძღვნება ჯონ რიდს.

ამ გარემოების ახსნას იძლევა ჩანაწერი პოემის დღიურიდან:

ბავშვიც კი შეამჩნევს, რომ ჩემი „ჯონ რიდი“ დაუმთავრებელი ნაწარმოებია“ (გ. ტაბიძე, ტომი VIII, შენიშვნები, გვ. 274).

გ. ტაბიძის ეს ჩანაწერი დღიურიდან ღიდად მნიშვნელოვანია. მას იმდენად უდავოდ მიაჩნია პოემის დაუმთავრებლობა, რომ „ბავშვიც კი შეამჩნევს თურმე ამ გარემოებას“.

ვფიქრობთ, ამავე მიზეზით უნდა აიხსნას პოემის ერთგვარი ფრაგმენტულობა;

სათაური „ჯონ რიდი“ პოეტს ავალებდა მეტი მოეთხორო თავისი ნაწარმოების გმირზე, ეჩვენებინა იგი როგორც რევოლუციონერი და მწერალი, მით უფრო, რომ ჯონ რიდის საინტერესო ბიოგრაფია საამისოდ მდიდარსა და მრავალფეროვან მასალას იძლეოდა.

ჩვენ აქ სულაც არ ვგულისხმობთ ჯონ რიდის ცხოვრების ქრონოლოგიური თანმიმდევრობით გადმოცემას. მაგრამ ავტორს, რა თქმა უნდა, პოემაში რევოლუციის სურათების ჩვენებისას მოკლე, მაგრამ დასამახსოვრებელი შტრიხებით შეეძლო ჯონ რიდის პორტრეტის დახატვა.

მაგრამ ტაბიძის მიერ დატოვებული ეს რამდენიმე სტრიქონიც ძვირფასია ჩვენთვის. ეს არის დახასიათება ჯონ რიდის, როგორც რევოლუციის პოეტის, ამ რევოლუციის მონაწილისა და მისი ქარიშხლიანი დღეების მემკვიდრის.

პოემა „ჯონ რიდი“ არა მარტო გალაკტიონ ტაბიძის შემოქმედებისათვის არის საეტაპო ნაწარმოები, რომელმაც ავტორის შემოქმედების ახალი გზები დასაბა, არამედ ერთ-ერთი ნაწარ-

მოებთაგანია იმ მდიდარსა და მრავალფეროვან ლიტერატურაში, რომელიც ჯონ რიდის პიროვნებასა და შემოქმედებას მიეძღვნა.

ეს ლიტერატურა კი, როგორც ზევითაც აღვნიშნეთ, ერთი ან ორი წიგნით როდი განისაზღვრება. მით უფრო გულდასაწყვეტია, რომ გ. ტაბიძეს პოემა დაუმთავრებელი დარჩა.

სამწუხარო გაუგებრობად მიგვაჩნია ისიც, რომ გ. ტაბიძის პოემა „ჯონ რიდი“ დღემდე არ არის რუსულ და სხვა ენებზე თარგმნილი.

გ. ტაბიძის შემოქმედების ჯეროვნად თარგმნის ამოცანა გადაუდებლად დგას დღესაც. როცა ეს რთული და საპატიო ამოცანა დაძლეული იქნება და გ. ტაბიძე მთელი თავისი სილიადათ წარსდგება რუს და სხვა ხალხთა მკითხველების წინაშე, ჩვენ გვჯერა, რომ მისი „პოემა „ჯონ რიდიც“ სათანადო დაფასებასა და აღიარებას მოიპოვებს და პატიოსანი თვალივით დაამშვენებს რევოლუციის პოეტის — ჯონ რიდის — ირგვლივ შექმნილ ლიტერატურას.

სიკვდილმა ადრე, 33 წლის ასაკში, შეწყვიტა შესანიშნავი ამერიკელი მწერლისა და რევოლუციონერის ცხოვრება და მოღვაწეობა, მაგრამ არცთუ ისე ხანგრძლივმა შემოქმედებითმა მუშაობამ სიცოცხლეშივე მოუპოვა მას საყოველთაო სიყვარული და აღიარება.

ჯონ რიდს გალაკტიონმა „რევოლუციის პოეტი“ უწოდა. და მართლაც, იგი იყო პირველი უცხოელი მწერალი, რომელმაც ოქტომბრის დიდ რევოლუციას არა მარტო გულწრფელად უმღერა, არამედ მთელი თავისი შემოქმედება და ცხოვრებაც ამ რევოლუციის ბედს დაუკავშირა.

ჯონ რიდის წიგნი „ათი დღე, რომელმაც შესძრა ქვეყნიერება“ იყო ოქტომბრის რევოლუციის ჰიმნი, პროზად ნათქვამი შესანიშნავი პოემა ოქტომბრის სიდიადეზე, მის საკაცობრიო მნიშვნელობაზე და ამ უდიდესი რევოლუციის შემოქმედთა გმირობაზე.

ჯონ რიდის „ათი დღე...“ იყო ახალი სიტყვა მსოფლიო ლიტერატურაში და მან თავის დროზე უდიდესი როლი ითამაშა, მან მსოფლიოს დაანახა ოქტომბრის რევოლუციის უდიდესი გაქანება, ლენინის იდეების ძლევამოსილება და აჯანყებული მასების სიმართლე.

ამ წიგნმა უცხოეთში ბევრს აუხილა თვალი რუსეთში მომხდარ უდიდეს მოვლენებზე. ჯონ რიდის უაღრესად მომხიბლავ რომანტიკულ პიროვნებაზე, თავგადასავლებით სავსე

მის ცხოვრებაზე, ბრძოლაზე და, ბოლოს, მისი შემოქმედების ამ მწვერვალზე — „ათ ღღეზე“ — ბევრი დაიწერა. 1924 წელს ჯონ რიდის პიროვნებითა და მისი „ათი ღღით...“ შთაგონებულიმა ჩვენმა უდიდესმა ქართველმა პოეტმა გალაკტიონ ტაბიძემ დაწერა პოემა „ჯონ რიდი“.

გალაკტიონ ტაბიძის ეს პოემა წარმოადგენს ჯონ რიდის „ათი ღღის...“ ერთგვარ პოეტურ გამოცახილს, ამ შესანიშნავი წიგნის თავისებურ პოეტურ ექოსაც და მის ქებათა-ქებასაც.

მე არ ველოდნენ,
როცა სისწრაფით
ვეშურებოდი საქართველოდან,
იგი წამოვიდა ნიუ-იორკიდან —
ნამდვილი ჯონი!
ჩვენ შეეხვდით
როცა იგრძნეს ზორკილი
და ნგრევის დრონი.
როცა მასსები
გადავარდნენ
ცხარე ბრძოლაში,
ჩვენ ერთად ვიყავით.

პოეტი მოგვითხრობს არა უბრალო შეხვედრაზე „ათი ღღის“ ავტორთან, არამედ რევოლუციის იმ საერთო განცდაზე, რამაც ორი მწერალი ერთიმეორეს სულიერად დაუნათესავა:

ჯონ რიდი —
პოეტი რევოლუციის,

პიროვნება,
რომელთან ერთად განვიცადე
რევოლუცია...

მთელი სიმწარე მოვლენების
და მთელი სიტკბო,
რომ ეს სტიქია
უჩემოდა არ ჩატარებულა.

წყნარი ოკეანის ნაპირას, ორეგონის შტატის ქალაქ პორტ-ლენდში, 1887 წელს დაიბადა მომავალი პოეტი, დრამატურგი, პატარა მოთხრობებისა და დიდი რევოლუციური ეპოპეების ავტორი — ჯონ რიდი.

შესანიშნავი მწერლისა და ამერიკის კომუნისტური პარტიის ამ ერთ-ერთი ლიდერის წინაპარი ამერიკაში 1607 წელს ჩასულა. ჯონ რიდის ერთ წინაპარს დამოუკიდებლობის დეკლარაციაზე მოუწერია ხელი, მეორე — გეორგ ვაშინგტონის არმიის გენერალი ყოფილა, ხოლო მესამე, აგრეთვე სამხედრო პირი, — ჩრდილოეთის არმიის მხარეზე იბრძოდა.

ჯონის მამა ფედერალური სასამართლოს აღმასრულებელი იყო. იგი გონებამახვილი, პირდაპირი და მტკიცე ხასიათის კაცი ყოფილა, საშინლად სძულებია პირმოთნეობა და ფლიდობა, მთელი სიცოცხლე კაპიტალისტური უსამართლობის წინააღმდეგ ბრძოლაში გაუტარებია.

ამ მხრივ ჯონს მამის ხასიათი გამოჰყოლია. სამწერლო ნიჭი ჯონ რიდმა ჯერ კიდევ ბავშვობაში გამოამჟღავნა, როცა ცხრა წლის ბიჭუნამ დაიწყო „შეერთებული შტატების კომიკური ისტორიის“ წერა.

1906 წელს რიდი შედის ამერიკის უძველეს უმაღლეს სასწავლებელში — ჰარვარდის უნივერსიტეტში. ჯონ რიდი სტუდენტობის პერიოდში ახლო იყო სტუდენტურ არისტოკრატიასთან, თუმცა, ამავე დროს, ანტიბურჟუაზიულად განწყობილ სტუდენტობასთანაც მეგობრობდა.

რიდი პირველი იყო სტუდენტთა ლიტერატურულ თუ სას-

პორტო წრეებში. იგი ხდება წყალბურთელთა გუნდის კაპიტანი და მომღერალთა გუნდის ხელმძღვანელი. ამავე დროს აქტიურად თანამშრომლობს სტუდენტთა ჟურნალებში. სწერს ლექსებს. მისი სტუდენტობის დროინდელი ლექსები მაინცაღამაინც ორიგინალობით არ გამოირჩევა და უფრო ვიქტორიანული პოეტების გავლენა იგრძნობა.

სამაგიეროდ რიდის იმდროინდელ სატირულ ნაწარმოებებში ჩვენ უკვე ვგრძნობთ სტილის იმ სიმსუბუქესა და ბრწყინვალეობას, რითაც შემდგომში მან მკითხველთა სიყვარული და მოწონება დაიმსახურა.

ჰარვარდის უნივერსიტეტი ჯონ რიდმა 1910 წელს დაამთავრა.

ერთხანს რიდმა ევროპაში იმოგზაურა, ეს მოგზაურობა ინგლისსა, საფრანგეთსა და ესპანეთში სავსე იყო ფათერაკებითა და სახიფათო თავგადასავლებით. უკვე ამ პირველ მოგზაურობაში გამომქლავნდა რიდის ხასიათი: მისი დაუდგრომლობა და ვაჟკაცობა. ამ თვისებებმა კიდევ უფრო იჩინა თავი, როცა რიდი თავზეხელაღებული დაჰქროდა ფრონტიდან ფრონტზე.

მოგზაურობიდან დაბრუნებული რიდი ნიუ-იორკში მკვიდრდება. იგი ხარბად აკვირდება და ღრმად სწავლობს ამ უზარმაზარი ქალაქის ცხოვრებას.

„იმ ადგილიდან, სადაც ჩემი სახლი იდგა, კვარტალის გავლაც არ იყო საჭირო, რომ მთელი ქვეყნის ცხოვრება განვცადა, ხოლო მილის ფარგლებში გაიცნობდი ყველა ქვეყანასა და ხალხს. ნიუ-იორკში მე პირველად ვიგრძენი სიყვარული, პირველად დავწერე მასზე, რაც ვნახე, განვიცადე შემოქმედების მღელვარე სიხარული და გავიგე საბოლოოდ, რომ შემოქმედია წერა. მე იქ მივიღე პირველი წარმოდგენა ჩემი დროის

ცხოვრებაზე. ქალაქი და მისი მცხოვრებლები ჩემთვის გაშლილ წიგნად იქცნენ; ყველას ჰქონდა თავისი ისტორია, დრამატული, ტრაგიკული ირონიითა და საშინელი კომიზმით აღსავსე. მე იქ პირველად გავიგე, რომ სინამდვილეს შეუძლია გადააჭარბოს შუა საუკუნეების ნატიფი რომანისტების ყველაზე აწყვეტილ პოეტურ ფანტაზიასაც კი“.

რომანტიკულად განწყობილ რიღზე უდიდესი შთაბეჭდილება მოახდინა უზარმაზარი ქალაქის ცხოვრებამ. მან დაინახა ნიუ-იორკის კონტრასტები — ერთის მხრივ, მოსახლეობის უმცირესობის უსაზღვრო ფუფუნება და უზრუნველობა, ხოლო მეორეს მხრივ, მშრომელი მასების საშინელი სიღატაკე და უპერსპექტივობა.

„ამ დროისათვის, — წერს რიდი თავის ავტობიოგრაფიულ ესკიზში, — მე წავიკითხე უამრავი რადიკალური ლიტერატურა, ვესწრებოდი ყოველგვარ კრებებს, ვხვდებოდი სოციალისტებს... მაინტერესებდა ადამიანის ბუნების სხვადასხვანაირობა, გავიგე თეორიის მნიშვნელობა. მარტო განყენებულ იდეებს არ ჰქონდა ჩემს თვალში დიდი ფასი. მე ყველაფერი ჩემი თვალით უნდა მენახა“.

ეს მოთხოვნილება — ყველაფრის საკუთარი თვალით ნახვისა — რიდის ხასიათის თვისებად იქცა და იგი წარმართავდა მთელ მის ცხოვრებასა და შემოქმედებას.

იმ დროისათვის რიდი უკვე საკმაოდ ცნობილი მწერალი ხდება. მისი ლექსები, მოთხრობები და წერილები ხშირად იბეჭდება. რიდს აბრუებს წარმატება და დროდადრო ისევ ოცნებობს სიმდიდრესა და სახელზე. მაგრამ მას მტკიცე ნებისყოფა აქვს, იგი ძლევს თავის თავში ამ სულმოკლე მიდრეკილებას, უარს ამბობს იმ გზით სარულზე, რომელსაც ადვი-

ლად მოაქვს იათფასიანი პოპულარობა და უზრუნველი ცხოვრება.

ეს წლები რიდის ბიოგრაფიაში მისი თანდათან გამემარცხენების პერიოდი იყო. მწერლის გამემარცხენებას კიდევ უფრო შეუწყო ხელი ჟურნალ „The masses“-ის დაარსებამ. ამ ჟურნალის დამაარსებლებმა თანამშრომლებად პროგრესულად მოაზროვნე მწერლები მიიწვიეს და მათ შორის აღმოჩნდა ჯონ რიდიც. თუმცა ბურჟუაზიულ ჟურნალებში რიდისათვის უკვე უზრუნველყოფილი იყო მაქსიმალური ჰონორარი, მწერალმა მაღალი წრეების ყოფის დეტალებითა და სენსაციური შემთხვევებით აჭრელებულ ჟურნალებში წერას „მასებში“ თანამშრომლობა არჩია.

ჯონ რიდი „მასების“ ერთ-ერთი რედაქტორი გახდა.

1912—1916 წლებში ჯონ რიდმა გამოაქვეყნა რამდენიმე პატარა მოთხრობა. ეს მოთხრობები იმითაც არის საინტერესო, რომ მათში ავტორი ამერიკის ცხოვრების სურათებს გვიხატავს (აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ ამ მხრივ რიდის მოთხრობები გამონაკლისს შეადგენენ — მისი სხვა ნაწარმოებების თემა უცხოეთია).

ჯონ რიდის პროზა ტიპური ამერიკული პროზაა. იგი თავის მოთხრობებში თავისებურად აგრძელებს ამერიკის ლიტერატურის შესანიშნავ ჰუმანისტურ ტრადიციებს. უბრალო, პატარა ადამიანები, დაბალი ფენების „უმნიშვნელო“ წარმომადგენლები არიან რიდის რეალისტური მოთხრობების გმირები. ამ მოთხრობებში ნაჩვენებია კაპიტალისტური ამერიკის შემზარავი სინამდვილე, ამ სინამდვილის მსხვერპლთა საშინელი ბედები. ცხოვრებისაგან დაჩაგრულ რიდის გმირებს ბოლომდე შერჩენიათ მომხიბლავი ადამიანობა, გულწრფელობა და

აღალმართლობა. ისინი გასრესილნი არიან კაპიტალისტური სისტემის უსამართლობით, მაგრამ უკიდურეს განსაცდელშიაც არ კარგავენ სიცოცხლის სიყვარულსა და სულიერ კეთილშობილებას.

რიდი თავის მოთხოვნებს მარტივ სიუჟეტებზე აგებს. ცხოვრებისეული კონტრასტები რიდის მოთხოვნებში პირველ პლანზე დგება. იგი ხაზს უსვამს არა მარტო სოციალურ დაპირისპირებას, არამედ იმ კონტრასტებსაც, რომლებიც უბრალო ადამიანების გულუბრყვილო წარმოდგენებსა და სინამდვილეს შორის გაჩენილა.

1913 წელს დაწერილი მოთხრობა „ხედავდე, ნიშნავს გწამდეს“ სწორედ ასეთ კონტრასტებზეა აგებული: ნიუ-იორკში შორეული შტატიდან ჩამოდის ღარიბი, უპატრონო გოგონა. მას ყველაფერი სხვაგვარად აქვს წარმოდგენილი და როცა ყველაფრის ნახვის სურვილს იკმაყოფილებს, გული უტყდება. გამოუცდელი, გაურყვნელი გოგონას წარმოდგენა ძალიან შორს ყოფილა სინამდვილისაგან.

ასეთსავე კონტრასტზეა აგებული რიდის შესანიშნავი მოთხრობა „ღამე ბროდვეიზე“. მოთხრობის გმირი ყიდის საქორწინო განცხადებების გაზეთს. იგი გამვლელებს სთავაზობს გაზეთს და მიმზიდველად უხატავს მათ იმ ბედნიერებას, რომელსაც ქორწინება მოუტანთ. „ბედნიერების“ ამ გამყიდველს თავად არა გააჩნია რა, მას არც ცოლ-შვილი ჰყავს, არც სახლ-კარი აქვს და არც რაიმე საარსებო საშუალება, რომ საკუთარი ბედნიერების შექმნაზე იფიქროს.

რაც უფრო ღრმად აკვირდებოდა ცხოვრებას, მით უფრო პირდაპირი და შეუპოვარი ხდებოდა ჯონ რიდი, როგორც ნოველისტი. რიდის პროტესტი არსებული სოციალური უსამართლობის წინააღმდეგ თანდათან მწვავე და შეურიგებელია. იგი

ხედავს და აშიშვლებს კაპიტალისტური სამყაროს მანკიერებას.

მოთხრობაში „მაკი — ამერიკელი“ რიღმა ამერიკის ცხოვრების სამარცხვინო სურათი დაგვიხატა. რასისტებისაგან ზანგების არაადამიანური ჩაგვრის საშინელება რიღმა დიდი მხატვრული ორიგინალობითა და ძალით აჩვენა.

რასისტი მხეცი, ამერიკელი მაკი მოწყენილი ზის მექსიკის ტრაქტირში. აქ მის მხეცურ სურვილებსა და მოთხოვნილებებს ასპარეზი არა აქვს და იგი სიამოვნებით იგონებს იმ დროს, როცა ამერიკაში ერთ-ერთ პლანტატორთან ზედამხედველად მსახურობდა. ერთხელ პლანტაციიდან მონური შრომისაგან გაქცეულ ზანგს ძაღლებით დაედევნენ. მაკი აღფრთოვანებით ჰყვება, თუ როგორ უწყალოდ დაგლიჯეს ძაღლებმა გაქცეული ზანგი. ამერიკელი მაკი მოწყენილია. მექსიკელები მას უსულგულო ადამიანებად ეჩვენება. „მე არ მომწონს მექსიკაში ცხოვრება, — აქ ადამიანები უგულლონი არიან. მე კი მიყვარს ამერიკელებივით კეთილი, გულთადი ადამიანები“, — უსინდისოდ აცხადებს იგი და არც კი გრძნობს, რა სასაცილოდ გაისმის მისი ტირადა ამერიკელი რასისტების „გულთადობაზე“.

აქვე უნდა დავასახელოთ რიღის კიდევ ერთი მოთხრობა — „რევოლუციის ასული“. ეს მოთხრობა რიღმა ომის დროს დაწერა. ამ შესანიშნავი მოთხრობის გმირი პარიზელი პროლეტარი ქალია. მას ამქვეყნად ერთადერთი თავისუფლება გააჩნია — ეს არის თავისუფლება პროსტიტუციისა. მოთხრობა ღრმა ფსიქოლოგიზმითაა აღბეჭდილი და მიმართულია კაპიტალისტური ყოფის საშინელებათა წინააღმდეგ. დიდი ბრძოლების შუაგულში ტრიალი ჯონ რიღის ცხოვრების სტიქიად იქცა. მისი შემოქმედების უმთავრესი თემა და მისი მა-

ღალი ნიჭის ყველაზე დიდი გამოვლენა ბრძოლების ჩვენება იყო.

თვითონ ჯონ რიდის ადამიანური ბუნება ისევე, როგორც მისი შემოქმედების ხასიათი, სამკვდრო-სასიცოცხლო ბრძოლების შუაგულში ყოფნას მოითხოვდა. მასების შფოთსა და ამბოხებაში, რევოლუციასა და ნგრევაში იგი თავს ისე გრძნობდა, როგორც თევზი წყალში. დიდი სოციალური ძვრები და გარდატეხები ასაზრდოებდა მის შთაგონებას, ფრთებს ასხამდა მის სიტყვას, უდიდეს გაქანებასა და ზემოქმედების ძალას აძლევდა მის შემოქმედებას.

არ ყოფილა არც ერთი მნიშვნელოვანი სოციალური თუ პოლიტიკური მოვლენა ამერიკაში ან უცხოეთში, რომლის აქტიური მონაწილე არ გამხდარიყოს ჯონ რიდი.

მუშათა გაფიცვები, სახალხო რევოლუციები, მსოფლიო ომის ფრონტები იქცნენ იმ ასპარეზებად, სადაც ჯონ რიდი თავს ყველაზე კარგად გრძნობდა. ხოლო მის ნიჭს ფართო გზა ეხსნებოდა.

ამ დიდ ბრძოლებსა და დაპირისპირებაში ჯონ რიდი არასოდეს არ რჩებოდა მხოლოდ ობიექტურ დამკვირვებლად, იგი ყოველთვის აჩანყებულთა მხარეზე იდგა.

პირველი საბრძოლო ნათლობა ჯონ რიდმა პეტერსონში მიიღო.

1913 წელს პეტერსონში აბრეშუმსაქსოვი ფაბრიკების მუშები გაიფიცნენ. გაფიცვის მეთაურებმა მდგომარეობის გასაცნობად და სიმართლის გასაგებად რადიკალურად განწყობილი საზოგადო მოღვაწეები, მწერლები და ჟურნალისტები მიიწვიეს. მათ შორის იყო ჯონ რიდიც.

პირველად რიდი პეტერსონის გაფიცვას სერიოზულ ამბად არ თვლიდა, მაგრამ გაფიცვის მასშტაბმა და გაქანებამ იგი და-

არწმუნა, რომ პეტერსონი დიდი კლასობრივი ბრძოლის ასპარეზი გამხდარიყო და ამ ბრძოლის ნეიტრალურ მეთვალყურედ დარჩენა არ შეიძლებოდა.

„პეტერსონში, ნიუჯერსის შტატში, ომმა იფეთქა, მაგრამ თავისებურმა ომმა, — წერდა რიდი თავის ნარკვევში „ომი პეტერსონში“, — ძალმომრეობას მიმართავს მხოლოდ ერთი მხარე — ფაბრიკების პატრონები. მათი მსახური პოლიციელები ხელკეტებით სცემენ უმწეო ყაცებსა და ქალებს. ცხენის ფლოქვებით თელავენ მორჩილ მოქალაქეებს...“.

რიდი გადაქრით დადგა გაფიცულთა მხარეზე. იგი ესწრებოდა მათ შეეკრებებს. ერთხელ თვითონაც იწვნია პოლიციის თვითნებობა: იგი უდანაშაულოდ დააპატიმრეს და ოთხი დღე იჯდა ციხეში.

ჯონ რიდი გაფიცულთა აუტანელ ცხოვრებას აკვირდებოდა. მათთან საუბარში გაიგო საქმის ნამდვილი არსი და პეტერსონელ მუშებთან ერთად დაიწყო უსულგულო ფაბრიკანტებისა და მათი ქომაგების — კანონისა და პოლიციის წინააღმდეგ დაუნდობელი ბრძოლა.

მწერალი უფრო გვიან წერდა, მე მუდამ რომანტიკოსი ვიყავიო. ეს რომანტიკა პეტერსონის დღეებშიაც არ ტოვებდა რიდს და მან თავისი სტუდენტობისდროინდელი გამოცდილება გაიხსენა: 25.000 გაფიცული ერთად შეკრიბა და სიმღერა ასწავლა. ოცდახუთი ათასი გაფიცული ჯონ რიდის დირიჟორობით ერთხმად გუგუნებდა: „ძირს, ძირს, ძირს!“

ჯონ რიდი უფრო შორს წავიდა. ის გაფიცულთა ამ მასას ნიუ-იორკისაკენ წაუძღვა და მედისონ-სკვერ-გარდენის დარბაზში მრავალრიცხოვანი აუდიტორიის წინაშე პეტერსონელი მუშების არაადამიანური ცხოვრების სცენები წარმოადგინა. წარმოდგენა „ინტერნაციონალის“ სიმღერით დასრულდა.

ეს იყო ნამდვილი სახალხო თეატრი თავისი შინაარსით, შესრულებითა და მასშტაბით. ჯონ რიდს ეკუთვნოდა არა მარტო იდეა ამ წარმოდგენისა, იგი იყო სანახაობის დამდგმელი-რეჟისორი და წარმოდგენის სცენარის ავტორიც.

1913 წლის ბოლოს მექსიკაში გლახთა აჯანყებამ იფეთქა. ჯონ რიდი მიემგზავრება მექსიკაში გაზეთ „უორლდის“ კორესპონდენტად. რიდის კორესპონდენციებმა იმთავითვე მიიპყრო მკითხველთა ფართო წრის ყურადღება; ამ კორესპონდენციებმა შეადგინა მთელი წიგნი და ამ წიგნს რიდმა „აჯანყებული მექსიკა“ უწოდა.

რიდის გამჭრიახი თვალი კარგად ამჩნევს უმთავრესსა და ყველაზე დამახასიათებელს. რიდის წიგნი უშუალო შთაბეჭდილებებითაა დაწერილი. მწერალი აჯანყებულებთან ერთად იყო ბრძოლებისა და დასვენების დროს. იგი თვითონ ებმებოდა აჯანყებული პეონების გულუბრყვილო კამათში, გულითად საუბარში არკვევდა მათი აჯანყების მიზეზებსა და მიზნებს და რაც უფრო უახლოვდებოდა მათ, მით უფრო იმსკვალებოდა სიმპათიით აჯანყებულთა მიმართ.

მექსიკის აჯანყება ნამდვილი სახალხო რევოლუცია იყო. შინაური მტარვალეებისა და უცხოელი იმპერიალისტებისაგან გამწარებული გლეხები აღსდგნენ ელემენტარული უფლებების მოსაპოვებლად.

სიმართლე ღატაკი პეონების მხარეზე იყო და რიდს არ შეეძლო ამ სიმართლის თავგამოდებულ დამცველად არ გამოსულიყო. რიდი არავითარ საფრთხეს არ ერიდებოდა, აჯანყებულებთან ერთად ზეიმობდა გამარჯვების სიხარულს და მათთან ერთად განიცდიდა დამარცხების სიმწარეს. აჯანყებული მექსიკელები ხედავდნენ და აფასებდნენ ამერიკელი მწერლის

გულწრფელობას, მასთან ერთად ინაწილებდნენ საღაშქრო ულუფას და მთვარაან ღამეებში მღეროდნენ ბალადებს, რომლებსაც რიდი იქვე იწერდა და შემდეგ ინგლისურად თარგმნიდა. რიდი მაშინ 26 წლისა იყო.

„— ოთხი თვის განმავლობაში, — წერდა რიდი, — მე ცხენდაცხენ ასეული მილი გავიქროლე მზით გადაბუგულ უდაბნოში. მიწაზე მეძინა ჭარისკაცებთან ერთად, მთელ ღღეს ცხენზე ჯდომით დაღლილი ღამეებს ვათენებდი მათთან ერთად ცეკვასა და ლხინში. მე ყველგან მათთან ვიყავი თამაშშიც და ბრძოლაშიც და იქნებ ჩემი ცხოვრების სწორედ ამ პერიოდმა მომანიჭა ყველაზე მეტი კმაყოფილება. მე მაღლიერი ვიყავი ამ ველური მეომარი ჯალღისა და საკუთარი თავის. შევიყვარე ისინი და მათი ცხოვრება“.

„აჯანყებული მექსიკა“ საესეა ბუნების შესანიშნავი სურათებით. რიდის პალიტრა ახალი ფერებით გამდიდრდა. მან ჰპოვა რომანტიკა არა მარტო ამბოხებულ ადამიანებში, მათ დეკორატიულ ჩაცმულობასა და გარეგნობაში, არამედ იმ მკაცრსა და მწირ ბუნებაშიც, რომელიც უდაბურ ველებად იშლებოდა ბანაკად მდგარი აჯანყებულების ირგვლივ: „იერმოში ათეულ კილომეტრით გაჭიმული ქვიშის უდაბნოს მეტი არაფერია. აქა-იქ უდაბნოს დამჭკნარი მესკიტო და ჭუჭა კაკტუსი ფარავს. დასავლეთის მხრიდან მას მწითურ-ყავისფერი მთის წვერები არტყია, ხოლო აღმოსავლეთით უდაბური ტრამალი ჰაერის ტალღებში და მოცახცახე ჰორიზონტის ხაზამდე აღწევს“.

ან კიდევ: „გზაზე დატრიალებული მტვრის კორიანტელში, მოძრავი ღრუბლებით დაფარული ცის ქვეშ, სიბნელეში, დაეწყო გრძელი მწყრივი ცხენოსნებისა. 'ოფიცრები კოლონებს უვლიდნენ, ამოწმებდნენ, თოფებს და პატრონტაშებს.

დასავლეთით უდაბნოში, შორეული მთებისაკენ საომრად მიდიოდნენ ცხენოსანთა პირველი რაზმები. ათასამდე ცხენოსანი ათ ხაზად იშლებოდა, როგორც ბორბლის ფესოები იშლებიან ღერძიდან. მათი დეზები უღარუნობდნენ, წითელთეთრ-მწვანე ბაირაღები ქარში ფრიალებდნენ, მკრთალად გამოსჭვივოდნენ ჭვარდიანად გადაკიდებული ტყვიებით გაჭედოლი ლენტები, უნაგირებზე თოფის კონდახები ხმაურობდნენ. მძიმე, მაღალი სომბრეროები და კრელი საბნები ასრულებდნენ სურათს“.

ჯონ რიდმა სიყვარულით დახატა მექსიკის რევოლუციის რიგითი ჯარისკაცები, ხალხის მასებიდან გამოსული ბელადები, გაუნათლებელი, მაგრამ ალაღმართალი სახალხო გენერლები, რომელთაც სამართლიანობისათვის ბრძოლაში დიდი სამხედრო ნიჭი, ალლო და ვაჟკაცობა გამოიჩინეს, რიდი არ აიდევალებდა იმ ადამიანებს, რომლებთანაც ერთად იგი ჭირსა და ლხინს ინაწილებდა. „აჯანყებული მექსიკის“ ფურცლებზე შეულამაზებლად, თავისი ნამდვილი სახით, ნაკლითა და სიკეთით არიან გაცოცხლებული არა მარტო ღარიბი, უმიწაწყლო გლეხები, არამედ მათი მეთაურებიც. ტრაბახა ავანტურისტების გვერდით, რომლებიც რევოლუციას პირადი გამორჩენის მიზნით მიეტმასნენ, რიდი გვიხატავს რევოლუციის ნამდვილ ბელადებს, ხალხის წიაღიდან გამოსულ მშრომელებს, რომელთაც იარაღი უსამართლობამ და უკიდურესმა გაჭირვებამ ააღებინა ხელში.

ასეთები არიან პანჩო ვილა და ორგეტო.

ორგეტო ლატაკი გლეხია, მისი პირველი ოცნება, ისე როგორც ყოველი პეონისა, მიწაა. იგი მამაცურად იბრძვის მექსიკის თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობისათვის, ახალი სამართლიანი წესწყობილებისათვის.

მექსიკის რევოლუციის ქეშმარიტი ბელადი პანჩო ვილა იყო. „ვილა უწიგნური პეონების შვილი იყო, — წერს რიდი. — პანჩოს არასდროს არ უსწავლია სკოლაში. მას მცირედი წარმოდგენაც კი არ ჰქონდა თანამედროვე ცივილიზაციის სირთულეზე და როცა უკვე დავაუკაცებულო, არაჩვეულებრივი ბუნებრივი ნიჭით დაჯილდოვებული, იგი კვლავ შეხვდა ამ ცივილიზაციას, მან ქეოცე საუკუნეში ველურის ალალი გულუბრყვილობა მოიტანა“.

ვილას მთელი ცხოვრება უსამართლობის წინააღმდეგ ბრძოლა იყო. ოცი წლის განმავლობაში იგი კანონგარეშე იყო გამოცხადებული და ვინც მას შეიპყრობდა, მთავრობას მისთვის ჯილდო ჰქონდა დაწესებული. ვილას დიდმა პოპულარობამ, მისმა გადასვლამ რევოლუციის მხარეზე აჯანყებას თავიდანვე სახალხო ხასიათი მისცა.

ბუნებით ნიჭიერი და გამჭრიახი ვილა მალე რევოლუციის არმიის სათავეში მოექცა. ვილას ორმოციათასიანი ლაშქარი გრიგალივით დაჰქროდა მექსიკის თვალუწვდენელ ტრამალებზე, ქალაქს ქალაქზე იღებდა და დამონებული პეონებისათვის მიწა და თავისუფლება მოჰქონდა.

ჯონ რიდი ყველგან თან ახლდა პანჩო ვილას. იგი აღტაცებული იყო ამ თავზეხელაღებული გლეხის გულწრფელობითა და დიდი სამხედრო ტალანტით.

ჯონ რიდმა თავის წიგნში მთელი თავები მიუძღვნა პანჩო ვილას. მან შესანიშნავად აგვიწერა პანჩო ვილას ბრძოლები, მისი გმირული ლაშქრობა და უშიშარი მოქმედება. მწერალმა ასევე დიდი სიმართლითა და ფსიქოლოგიური დამაჯერებლობით გვიჩვენა ვილას უძლურება იმ რთულ სიტუაციებში, რომლებსაც თავისი გაუნათლებლობის გამო ქვეყნის მართვისას აწყდებოდა.

ოცდაათიან წლებში მსოფლიოს ყველა ეკრანზე უდიდესი წარმატებით მიდიოდა ამერიკული კინემატოგრაფიის შედეგები „ვივა ვილა“. კინოთეატრებთან გრძელი რიგები იდგა, რათა ენახათ მექსიკის უდაბურ ველებზე სტვენითა და „კუკარაჩას“ სიმღერით მქროლავი ვილას მოლაშქრეების გამირობა.

...მემამულის მოურავი პანჩოს მამას კლავს. შურისძიების წყურვილით ანთებული პანჩო იარაღს აისხამს და პარტიზანებთან გაიქცევა. სასამართლო ექვს მემამბოხე გლეხს ჩამოხრჩობას მიუხჯის. სახრჩობელაზე ექვსი უდანაშაულო პეონი ჰკიდია. მოულოდნელად ქალაქში გრიგალივით შემოიჭრება ვილას რაზმი. რაზმელები მსაჯულებს იჭერენ და მაყურებელი სულგანაბული უცქერის თავისი მხატვრული სიძლიერით უაღრესად შთამბეჭდავ სცენას: მსაჯულების სკამებზე პანჩო ეოლამ სახრჩობელიდან ჩამოხსნილი პეონები დასვა და იწყება სასამართლო. ახლა როლები შეცვლილია: წელანდელ მოსამართლეებს ჩამომხრჩვავი პეონები ასამართლებენ. ჩამომხრჩვალთა სახელით ვილა მსაჯულებს სიკვდილს მიუხჯის.

შემაძრწუნებელ სცენას დიდი შინაგანი სიმართლითა და ტაქტით ატარებს შესანიშნავი მსახიობი უილეს ბირი.

ფილმში ბევრი რამ არის აღებული ჯონ რიდის „აჯანყებული მექსიკიდან“. სცენარის ავტორმა არა მარტო მასალად გამოიყენა ეს შესანიშნავი წიგნი, მან ისარგებლა რიდის მხატვრული ხერხებით, გამირთა დახასიათებებით. უფრო მეტიც, ფილმში გამოყვანილ ჟურნალისტ ჯონ საიქსის პროტოტიპად უმთავრესად ჯონ რიდი იგულისხმებოდა. ამაზე მიუთითებს არა მარტო სახელი ჯონი, არამედ საიქსის ხასიათის ბევრი მხარე, მისი მეგობრობა პანჩო ვილასთან.

„აჯანყებულმა მექსიკამ“ ჯონ რიდს მსოფლიო სახელი მოუპოვა და იგი ამერიკელი მწერლების პირველ რიგებში დაა-

ყენა. მას ადარებდნენ იმ დროის დასავლეთის უდიდეს მწერალს რედიაარდ კიპლინგს, როგორც სამხედრო კორესპონდენტს (კიპლინგი ხომ სამხედრო კორესპონდენციების უბადლო ოსტატად ითვლებოდა!). ხოლო „აჯანყებული მექსიკით“ აღტაცებულმა კიპლინგმა ხმამაღლა განაცხადა: „რიდის წერილებით მე დავინახე მექსიკა!“

რიდი პრესისა და ლიტერატურული წრეების ყურადღების ცენტრშია. მის მაღალ ნიჭზე და შემოქმედებაზე აღფრთოვანებით წერენ და ლაპარაკობენ. მას თანამშრომლად იწვევენ ყველაზე გავლენიანი გაზეთები და ჟურნალები.

მექსიკიდან დაბრუნებული ჯონ რიდი პეონების რევოლუციის დაცვას განაგრძობს. იგი დაუღალავად ეწევა პროპაგანდას იმის წინააღმდეგ, რომ ამერიკა არ ჩაერიოს მექსიკის შინაურ საქმეში.

მალე რიდი იძულებული ხდება ხმა აღიმადლოს ახალი უსამართლობის წინააღმდეგ. ამჯერად ბოროტმოქმედების ადგილი თვითონ ამერიკა იყო. კოლორადოს შტატში ლედლოუს მალაროელები გაიფიცნენ. გაფიცვა გამოწვეული იყო მალაროელთა უკიდურესი გაჭირვებით, უმნიშვნელო, დაბალი ხელფასით, უუფლებობით.

მალაროელები ადმინისტრაციამ ბინებიდან გამორეკა. გაფიცულები სახელდახელოდ გამართულ კარვებში ცხოვრობდნენ და მოთმინებით უცდიდნენ თავიანთი მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებას. მაგრამ მალაროთა მფლობელებმა შეიარაღებული პოლიცია დაიხმარეს და გაფიცულებს სასტიკად გაუსწორდნენ.

ჯონ რიდმა დაუყოვნებლივ მიაშურა ლედლოუს. მან საკუთარი თვალთ ნახა მიუსაფარი, ღარიბი, მაგრამ თავის სიმართ-

ლეში დარწმუნებული მაღაროელები, რომელთაც თავიანთი მინიმალური მოთხოვნილებების დასაკმაყოფილებლად არავითარი ძალადობისათვის არ მიუმართავთ...

რიდმა დაწერა უურნალ „მეტროპოლიტენისთვის“ კორესპონდენციები სათაურით — „ომი კოლორადოში“.

„ომი კოლორადოში“ კიდევ ახალი საფეხური იყო რიდის შემოქმედებაში. მწერალი ამ კორესპონდენციებში ფაქტის კონსტატაციას კი აღარ ჯერდება, არამედ მის გამომწვევ მიზეზებს იკვლევს და მგზნებარე პროტესტს აცხადებს კაპიტალისტთა უკანონობის წინააღმდეგ.

ჯონ რიდმა ამ ნაწარმოებში ამხილა არა მარტო კაპიტალისა და მის მიერ დაქირავებული ხელისუფლების ბოროტმოქმედება, მან ნილაბი ჩამოგლიჯა სოციალ-დემოკრატ მოლაყბეებსაც, რომლებიც სიტყვით ვითომ გაფიცულებს თანაუგრძნობდნენ, ხოლო ფაქტიურად არაფერს არ აკეთებდნენ მათ დასაცავად, დასახმარებლად.

1914 წელი.

„...იფეთქა ევროპის ომმა, — წერს ჯონ რიდი თავის ავტობიოგრაფიულ ნაწარმოებში, — მე ევროპისაკენ გავემგზავრე კორესპონდენტად. წელიწადნახევარი მოვანდომე ომში მონაწილე ქვეყნებში მოგზაურობას, ვიყავი ხუთი მეომარი ქვეყნის ფრონტებზე. ეს იყო ომის სახელოსნო, ტრანშეები იქცნენ ფაბრიკებად, რომლებიც აწარმოებდნენ როგორც სულიერ, ისე ხორციელ ნგრევას. ომს მოჰქონდა სიკვდილი მისი ერთდერთი მნიშვნელობით. ყველაფერი დამუხრდა, გარდა სიძულვილისა და ჯარბაზნებისა. დიდი ომი ჩემთვის მხოლოდ და მხოლოდ სიცოცხლისა და კაცობრიობის შემდგომი განვითარების შეწყვეტაა“.

ჯერ კიდევ ევროპაში გამგზავრების წინ რიდს თავისი გარ-

კვეული შეხედულება ჰქონდა პირველ მსოფლიო ომზე. მას ღრმად სწამდა, რომ ეს ომი არ შეიძლებოდა პოპულარული ყოფილიყო, რადგან იგი ერთი მუჭა მონოპოლისტების ომი იყო მსოფლიო ბაზრების ხელახლა გადასანაწილებლად; „ეს ომი ჩემი ომი არაა!“ — ხმამაღლა ამბობდა იგი ამერიკიდან გამგზავრების წინ და მისი ეს წინასწარმეტყველება ევროპაში ჩასვლისთანავე დაადასტურა იქ ნანახმა და განცდილმა.

რიდმა მოიარა ინგლისი, საფრანგეთი, გერმანია. იგი მისთვის ჩვეული გამბედაობით დადიოდა ცეცხლის ხაზზე, სანგრებში. აქაც უფათერაკოდ ვერ გადარჩა: მარნაზე გახურებული ბრძოლების დროს იგი ფრანგებმა შეიპყრეს. რიდს სათანადო ნებართვა არ აღმოაჩნდა, იგი გარეგნობით იტალიელად ჩათვალეს, დახვრეტას ძლივს დააღწია თავი.

ფრონტისაკენ მიმავალ ახალწვეულებთან და ზურგში დაბრუნებულ დაჭრილებთან საუბარში რიდი რწმუნდებოდა, რომ არც ერთი მეომარი მხარის ხალხს, ამ ხალხების ნამდვილ წარმომადგენლებს — მებრძოლ ჯარისკაცებს — არ ესმოდათ ომის აზრი და მიზანი. ეს მათი ომი არ იყო. სამაგიეროდ ორივე ბანაკის ბურჟუაზიამ კარგად იცოდა, რასაც აკეთებდა: ისინი ხალხთა ამ სასაკლაოს უზარმაზარი მანქანის წყალობით მდიდრდებოდნენ და სულაც არ დაგიდევდნენ მილიონობით უდანაშაულო ახალგაზრდების დაღუპვას, ოღონდ მეტი ოქრო მოეხვეჭათ და განცხრომასა და ფუფუნებაში გაეტარებინათ დრო ნეიტრალური ქვეყნების კაფე-რესტორნებში.

რიდი აანალიზებდა ომის წინა პერიოდის სოციალურ და პოლიტიკურ დაჯგუფებებს მთელ მსოფლიოში და იმ დასკვნამდე მივიდა, რომ გერმანიის მილიტარიზმი, რომელიც კოლონიების ხელში ჩასაგდებად იბრძოდა, ისევე იყო დაინტერესებული მსოფლიოს ახალი გადანაწილებით, როგორც ინგლისი-

სა და საფრანგეთის იმპერიალიზმი მათ ხელთ მყოფი ბაზრების შენარჩუნებით. ორივე მხარეს გამდიდრებისა და სხვებზე ბატონობის წყურვილი ამოქმედებდა. მათ ანგარიშში მხედველობაში სრულიად არ იყო მიღებული არც მსოფლიოს დანარჩენი ხალხების, არც საკუთარი ქვეყნების მშრომელთა ინტერესები.

მოვლენებზე უშუალო დაკვირვებისა და მათი სწორი ანალიზიდან გამომდინარე რიგმა მართებული დასკვნები გააკეთა: ევროპის ომს მან ვაჭრების ომი უწოდა და მთელი მსოფლიოს გასაგონად განაცხადა, ეს ომი პოპულარული არ არის და არც შეიძლება იყოსო.

„გმირობა იქ არ შეიძლება იყოს, სადაც მილიონობით ადამიანები ისეთი განწყობილებით მხდებიან სასიკვდილოდ, როგორც ევროპის არმიებს ჰქონდათ ამ სამი წლის მანძილზე“, — წერდა რიდი ცოტა მოგვიანებით.

რიდმა ფარდა ახადა მეომარი ქვეყნების პროპაგანდას და კაცობრიობას დაანახვა იმპერიალისტური ომის ნამდვილი სახე. „დემოკრატიისათვის ბრძოლისა“ და „სამართლიანობის დამყარებისათვის“ ომის მიღმა მან კარგად დაინახა იმპერიალიზმის მგლური ბუნება, ომს მხოლოდ ერთი მუჟა მონოპოლისტებისათვის მოჰქონდა სიმდიდრე და ფუფუნება, დანარჩენი უმრავლესობისათვის კი — სიკვდილი, სიღატაკე და ცრემლი.

გერმანიაში რიდი შეხვდა კარლ ლიბკნეხტს. ლიბკნეხტმა რიდთან საუბარში ჩამოაყალიბა ის პოზიცია, რომელიც ჰეშმარიტ სოციალისტს უნდა ჰქონოდა კაცობრიობის იმ საშინელი ტრაგედიის დღეებში. ევროპიდან რიდი უკვე ჩამოაყალიბებული, მტკიცე რწმენით დაბრუნდა: „ჩვენ, სოციალისტებს, შეგვიძლია იმედი გვქონდეს, შეგვიძლია დარწმუნებულიყ კი ვიყოთ, რომ სისხლის ღვრის საშინელებისა და ნგრევისაგან და-

იბადება დიდი სოციალური კარდაქმნანი და გადაიდგმება დიდი ნაბიჯი წინ, ჩვენი მიზნისაკენ — ადამიანთა შორის, მშვიდობისაკენ. ჩვენ არ უნდა მოგვატყუოს გაზეთების ლაყობამ იმის შესახებ, რომ ლიბერალიზმი აწარმოებს ტირანიის წინააღმდეგ წმინდა ომს.

ეს ჩვენი ომი არ არის!“

ამერიკაში დაბრუნებისთანავე რიდი იწყებს ომის საწინააღმდეგო პროპაგანდას. იგი არ ჯერდება მწვავე ანტიიმპერიალისტურ სტატიებს („ვაჭრების ომი“, „შენიშვნები ომზე“ და სხვ.), რომლებშიც აშკარა პროტესტს აცხადებს ომის საშინელებათა გამო. იგი ამერიკის მუშათა მოძრაობის მოწინავე ადამიანებთან ერთად გამოდის მიტინგებსა და კრებებზე, სადაც საკუთარ შთაბეჭდილებებსა და დასკვნებს უზიარებს თანამემამულეებს. რიდი ამხილებს ამერიკელი მონოპოლისტების აგენტებს, მათ მიერ გაღვივებულ ომის ისტორიას, რომლებიც „დემოკრატიისა“ და „ნაციონალური თავდაცვის“ ყალბი ლოზუნგებით ევროპის ომში ამერიკის ჩათრევას ცდილობდნენ.

„ახლა ჩვენი ჯერიც დადგა. ასლა ახალგაზრდა ამერიკელთა მილიონები ევროპაში უნდა გაიგზავნონ იმისათვის, რომ „დემოკრატიის“ გულისათვის გერმანელები ულიტონ, ან თვით დაიხოცნონ. ამ ახალგაზრდების უმრავლესობა მუშები არიან, რომელთაც იციან, ან არ იციან, რომ მათ დამქირავებლებს პატრიოტიზმი არასოდეს არ უშლიდა ხელს, უკანასკნელი ღონე გამოეწურა „ფაბრიკის პირუტყვებისაგან“.

რიდის გამემარცხენება, აშკარა ბრძოლა იმპერიალისტური ომის წინააღმდეგ, მისი დაახლოება მუშათა კლასთან, მარქსიზმთან შეუქმნეველი არ დარჩენიათ ამერიკის მმართველ წრეებს და კაპიტალის დამქირავებელ დამცველებს.

რიდის წინააღმდეგ სპეციალური სტატიით გამოდის მისი-
ვე კოლეჯის ამხანაგი, ცნობილი სოციალისტი ჟურნალისტი
ჟოლტერ ლიპმანი. ლიპმანმა თავის სტატიას „ლეგენდარული
ჯონ რიდი“ უწოდა. ლიპმანი ვითომ მფარველობას იჩენს ჯონ
რიდის მიმართ, აქებს მის ნიჭს და ენერგიას, მაგრამ მწარედ
დასცინის მას, როგორც პოლიტიკაში გაურკვეველ ბავშვს,
ფათერაკების მაძიებელ ავანტურისტად გამოჰყავს იგი და ნი-
ჭიერი მწერლის დაინტერესებას მუშათა მოძრაობითა და სა-
ერთაშორისო პოლიტიკით ახალგაზრდულ გატაცებად თვლის.

ამერიკელმა სნობებმა, მაღალი წრის ლიტერატურულმა
სალონებმა, რომლებიც ჯერ კიდევ გუშინ აღტაცებას გამოთ-
ქვამდნენ რიდის ნიჭისა და პიროვნების გამო, თანდათან შეც-
ვალეს თავისი დამოკიდებულება რიდისადმი, ნელ-ნელა იხუ-
რებოდა მისთვის ამერიკის არისტოკრატიული ოჯახების კარი.

სხვა უფრო ნაკლები რწმენის ადამიანი ეცდებოდა ძველი
პრესტიჟისა და ეკონომიკური მდგომარეობის აღდგენას. რიდი
კი პირიქით მოიქცა: იგი წავიდა თავისი მარქსისტული ცოდ-
ნისა და პრაქტიკული რევოლუციური მოღვაწეობის გაღრმა-
ვების გზით და თავის შინაგან მოწოდებაზე უარის თქმას „მა-
ღალ წრეებთან“ საბოლოოდ კავშირის გაწყვეტა არჩია.

ამ დროს განიზრახა რიდმა შოუსებური კომედიის დაწერა,
ეს იქნებოდა სატირა ამერიკის ინტელიგენციის იმ დიდ ნა-
წილზე, რომელიც ჯერ კიდევ ვერ გარკვეულიყო შექმნილ
რთულ პირობებში და თავისი პოზიცია ვერ ჩამოეყალიბებინა.

ნიუ-იორკის ატმოსფერო რიდისათვის თანდათან აუტანელი
ხდება. მან განიზრახა ევროპაში სამხედრო კორესპონდენტად
გამგზავრებულიყო, მაგრამ მტრებმა მის წინააღმდეგ საშინელი
ცილისმწამებლური კამპანია გააჩაღეს. ცილისწამებამ იმოქმე-
და, რიდს საფრანგეთის მთავრობამ ვიზაზე უარი უთხრა. მა-

შინ რიღმა აღმოსავლეთ ევროპის ფრონტზე წასვლა გადაწყვიტა და ისევ ჟურნალ „მეტროპოლიტენის“ სამხედრო კორესპონდენტად გაემგზავრა.

დასავლეთის ფრონტზე ნანახი საშინელების შემდეგ თითქოს რიდი ველარაფერს ვერ უნდა გაეკვირვებინა. მაგრამ აღმოსავლეთის ფრონტის სურათები კიდევ უფრო შემზარავი და შემადრწუნებელი აღმოჩნდა: აღმოსავლეთის ფრონტი აღმიანთა საშინელი სასაკლაო იყო, სადაც ჯარისკაცებს ტყვიასთან ერთად მუსრს ავლებდა ეპიდემია.

რიდს თან ახლდა კანადელი მხატვარი ბორდმენ რობინსონი, რომელსაც „მეტროპოლიტენისათვის“ მწერლის კორესპონდენციების ილუსტრაციები უნდა დაეხატა.

1915 წლის აპრილში რიდი იტალიაში ჩავიდა და სალონიკის გზით სერბიას მიაღწია. სერბიიდან მათი მარშრუტი გაგრძელდა რუმინეთსა და რუსეთამდე. პეტროგრადიდან რიდი ისევ ბუქარესტში ბრუნდება, საიდანაც კონსტანტინეპოლს მიემგზავრება. თურქეთის ხელისუფლებამ რიდი აიძულა დაეტოვებინა კონსტანტინეპოლი. იგი ბულგარეთის გავლით ბრუნდება ჯერ სერბიაში და შემდეგ სალონიკში. სალონიკიდან რიდი გემით სამშობლოში მიემგზავრება.

ამ მოგზაურობის შედეგად ჯონ რიღმა დაწერა ახალი წიგნი „ომი აღმოსავლეთ ევროპაში“ (1916 წ.).

სერბიაში გნუჩევის მთასთან რიდი „გვამების ხეობაში“ მოხვდა.

თხრილებშუა მიწის ზედაპირი ნაყარი თიხნარით იყო აწეული. ახლო რომ დავაკვირდით, შემადრწუნებელი სურათი დავინახეთ: ამ პატარა ბორცვებში ჩანდა ფორმის ტანსაცმელის ნაგლეჩები, თავის ქალები, მიწაში აწელილი თმა და ხორცის ნაფლეთები, თეთრი ძვლები, გახრწნილი ხელის მტევნები,

ჭარისკაცის ჩექმებიდან ამოშვერილი გასისხლიანებული ფეხები. აუტანელი სიმყრალე იყო. ნახევრად გაველურებული ძაღლების ხროვა ტყის პირას დაშლივინობდა. ვხედავდით, ორი მათგანი როგორ გლეჯდა მიწაში ნახევრად ჩამარხულ რაღაცას. სიტყვის უთქმელად კაპიტანმა რევოლვერი იძრო და ესროლა. ერთი ძაღლი წაიქცა, ერთხანს იცახცახა და ფეხები, გასჭიმა, მეორე ყმუილით მიეფარა ხეებს და მაშინვე ტყის სიღრმეში, ყოველი მხრიდან გაისმა მგლების საპასუხო შემწარავი ყმუილი...

ჩვენ გვამებზე მივაბიჯებდით. ზოგჯერ დამპალი ხორციით სავსე თხრილებში ფეხი გვეფლობოდა და ძვლები ტკაცუნით იმტვრეოდა.

მცირე თხრილები უცებ ღრმავდებოდა და მატლებით სავსე უძირო ორმოები ჩნდებოდა. გვამების უმეტესობა წვიმისაგან გადარეცხილი მიწის თხელი ფენით იყო დაფარული, ხოლო ბევრი სულაც დაუმარხავად ეყარა. ავსტრიელთა ცხედრების გროვა იმავე მდგომარეობაში ელაგა მიწაზე, როგორც მათ სიკვდილმა მოუხწრო, მათ შორის სერბებიც იყვნენ. ერთგან ავსტრიელის და სერბის სანახევროდ გახრწნილი გვამები მჭიდროდ ჩახვეოდნენ ერთმანეთს ხელფეხით სასიკვდილოდ ჩაფრენოდნენ ერთიმეორეს და ახლაც კი შეუძლებელი იყო მათი ერთმანეთთან დაცილება...

გნუჩივის მწვერვალის გასწვრივ ექვსი მილის სიგრძეზე მკედრები უზარმაზარ შტაბელებად ეწყო.

— აქ ათეული ათასი მკვდარია, — თქვა კაპიტანმა“...

„გვამების ხეობის საშინელებათა აღწერა კიდევ უფრო საშინელი სურათით თავდება: „სერბიის მთელი ეს მხარე თურმე გნუჩივის მთებიდან, გახრწნილი გვამებიდან გამომდინარე წყლით ცხოვრობს, მოსახლეობა ამ წყალს სვამს, ეს წყალი

ჩადის მდინარეებში და იწამლება არა მარტო ღუნაი და სხვა დიდი მდინარეები, არამედ შავი ზღვაც“.

პირველი მსოფლიო ომის უფრო კომმარული სურათი ძნელად მოიძებნება მსოფლიო ლიტერატურაში.

რიდი და რობინსონი რუშინეთზე გავლით რუსეთში ჩავიდნენ. ხუთი კვირა დაჰყო რიდმა რუსეთში, აქედან ორი კვირა პატიმრობაში. საზღვარზე გადმოსვლისთანავე რიდი და რობინსონი შეიპყრეს. გაჩხრეკისას მათ აღმოაჩნდათ რამდენიმე ებრაელის მისამართი. ეს საკმარისი აღმოჩნდა, რომ ისინი ჯაშუშებად ჩაეთვალიათ.

პატიმრობიდან განთავისუფლების შემდეგაც რიდსა და რობინსონს პოლიციის „ყურადღება“ როდი აკლდათ, მათ ფეხდაფეხ დასდევდა საგანგებოდ მიჩენილი პოლიციის აგენტები.

რიდმა მცირე ხნის განმავლობაშიც შესძლო შეემჩნია რუსეთის ცხოვრებაში მიმდინარე მნიშვნელოვანი პროცესები. მან განსაკუთრებული ყურადღება მიაქცია 1915 წელს პუტილოვის ქარხნის მუშების დიდ გაფიცვას, გაფიცვებს კიევსა, ოდესასა და სხვა ქალაქებში.

რიდი ხედავდა, რომ რუსეთში არსებობდა „ძლიერი, მაგრამ ჯერ წყნარი საფრთხე ცარიზმისათვის“.

რიდმა რუსეთში ყოფნის რამდენიმე დღის მანძილზეც შესძლო დაენახა რუსი ადამიანების გულითადობა, მათი სტუმართმოყვარეობა: „რუსული ფანტაზია — ყველაზე ცხოველია, — წერს რიდი თავის წიგნში „ომი აღმოსავლეთ ევროპაში“, — რუსული ცხოვრება — ყველაზე თავისუფალია, რუსული ხელოვნება ყველაზე დიდებულია, რუსული საჭმელ-სასმელი, ჩემი გემოვნების მიხედვით, ყველაზე უკეთესია, ხო-

ლო რუსები, შესაძლოა, ყველაზე საინტერესო არსებანი არიან ქვეყნად“.

რიდი თავის წიგნში ვერ აცდა იმ ზედაპირულ მსჯელობას რუსეთზე, რომელიც დამახასიათებელი იყო მაშინდელი დასავლეთის ინტელიგენციისათვის, კერძოდ, მსჯელობას დოსტოევსკიზე და დაუსრულებელ ჩაის სმაზე. რაზეც ვითომ ამდენ დროს კარგავენ რუსები.

წიგნში იყო წინააღმდეგობანიც. სწორი დაკვირვების გვერდით რიდი მკითხველს სთავაზობს სრულიად დაუსაბუთებელ დასკვნებს იმის შესახებ, თითქოს რუსეთში სუფევდეს „გრძნობებისა და აზრების ღრმა ეროვნული ერთიანობა“, ან თითქოს პროლეტარიატი და საშუალო კლასი „ორივენი სავსებით პატრიოტულად არიან განწყობილნი“.

მიუხედავად ამ ხარვეზებისა, რიდის ეს წიგნი მაინც დიდი მოვლენა იყო. მასში ავტორმა შესძლო ეჩვენებინა ომის საშინელებანი აღმოსავლეთის ფრონტზე და, რაც მთავარია, ეგრძნო შოახლოვებული ქარიშხლის სუნთქვა.

აღმოსავლეთ ევროპიდან დაბრუნებული რიდი გამოდის მიტინგებსა და კრებებზე. იგი თავის მსმენელებს მოუთხრობს ომის ნამდვილ არსზე, იმ გიგანტურ სასაკლაოზე, რომელიც ანადგურებს ევროპას ფიზიკურად და სულიერად.

ჯონ რიდი პრესაში განაგრძობს იმპერიალისტური ომის საწინააღმდეგო პროპაგანდას. თავის სტატიებში იგი ამხელს მონოპოლისტების ხრიკებს, რომელთაც შოვინიზმის გაღვივებით და ომის ხანძრის გავრცელებით სურთ ხელის მოთბობა და თავიანთი მოგების კიდევ უფრო გაზრდა.

რიდი აშკარად ხედავს, საით მიაქანებენ იმპერიალისტები ამერიკის პროლეტარიატს. მან იცის, რომ უუფლებო, სილა-

რიბისაგან დაბეჩავებულ ამერიკის მუშათა კლასს ევროპის ომში ჩაბმა ახალი უბედურების მეტს არაფერს მოუტანს. იგი მრისხანედ აფრთხილებს ხალხის ბედით მოთამაშე მილიტარისტებს: „ხალხის მოთმინებას საზღვარი აქვს, უფრთხილდით აჯანყებას!“

რიდი გრძნობს შოვინისტური პროპაგანდის მტრულ ატმოსფეროს. იგი ყველაფერს აკეთებს იმისათვის, რომ კაცობრიობას თვალი აუხილოს და ომის დამლუპველ არსს ნიღაბი ახადოს. იგი ზოგჯერ სასოწარკვეთამდე მიდის. ეს განწყობილება კარგად ჩანს იმ პერიოდში დაწერილ რიდის ლექსებში.

1917 წელს რიდმა თავი მოუყარა თავის საუკეთესო ლექსებს და გამოსცა კრებული. ეს იყო რიდის ლექსების ერთადერთი წიგნი.

ამავე პერიოდს ეკუთვნის რიდის ავტობიოგრაფიული ნარკვევი „თითქმის ოცდაათი“. ამ ავტობიოგრაფიულ ნარკვევში რიდმა კარგად ჩამოაყალიბა თავისი პოლიტიკური მრწამსი და სოციალური იდეალი.

„მე ოცდაცხრა წლისა ვარ. მე ვიცი, რომ აქ თავდება ჩემი სიცოცხლის ნაწილი, მიდის ახალგაზრდობა, ზოგჯერ მეჩვენება, რომ მასთან ერთად მიდის მთელი სამყაროს ახალგაზრდობაც. ხანგრძლივი ომი მართლაც შესამჩნევად დაგვეტყო ყველას. მაგრამ ჩვენ ვდგავართ ახალი ეპოქის ზღურბლთან. ქვეყანა, რომელშიაც ჩვენ ვცხოვრობთ, ისე სწრაფად იცვლება, მასში ისე ბევრია ნათელი და მნიშვნელოვანი, რომ არ შეიძლება არ იფიქრო იმაზე, თუ როგორ ბრწყინვალე და საშინელ პერსპექტივებს შეიცავს მომავალი.

უკანასკნელ ათ წელს მე დავიარე მთელი დედამიწა. ხარბად ვღებულობდი ახალ შთაბეჭდილებებს, ვიბრძოდი და წიყვარდა, ვაკვირდებოდი და ყურს. ვუგდებდი, ვამოწმებდი

ფაქტებს. მე ვმოგზაურობდი მთელს ევროპაში აღმოსავლეთის საზღვრამდე. ვიყავი მექსიკაში. ბევრი რამ გადამხდა თავს. მე ვნახე დახოცილთა გვამები, განადგურებული არმიები და გამარჯვებით მთვრალი, მოწეიშე ადამიანები; ვხვდებოდი მეოცნებეებსა და სკეპტიკოსებს.

ჩემი ცხოვრების გზაზე მე ვხედავდი, როგორ იცვლიდა სახეს, იკრეფდა ღონეს და აუყავებას განიცდიდა ცივილიზაცია. შემდეგ მე ვნახე, როგორ იფერფლებოდა და ილუპებოდა იგი ომის ხანძრებში გახვეული. მე სანგრებში გავიგე, რა არის ომი. მე ჯერ მთლად მოყირჭებული არა მაქვს ახალი შთაბეჭდილებები, მაგრამ მოყირჭების დროც მალე დადგება, მე ეს ვიცი. ჩემი მომავალი ცხოვრება არ ემგვანება წინანდელს. აი, რატომ მინდა შევდგე ერთი წუთით, თვალი მოვავლო განვლილ გზას, სული მოვიტყვა“.

რიდი საინტერესოდ მოგვითხრობს თავის ბავშვობასა და სტუდენტობაზე, მშობლებზე და უნივერსიტეტის ამხანაგებზე; იგი გულახდილად გვიამბობს თავის იდეურ ფორმირებაზე.

ავტობიოგრაფიაში აშკარად ჩანს ის წინააღმდეგობანი, რომელიც დამახასიათებელი იყო იმ პერიოდის რიდის განწყობილებისათვის. „და აი, ახლა, ოცდაათი წლის დამდეგს, — წერს რიდი, — მე ველარ ვგრძნობ მოწოლილ ენერგიას და სიცოცხლის წინანდელ სიხარულს...“

სწორად აფასებს რა ომის გამანადგურებელ გავლენას ადამიანების ფიზიკურსა და სულიერ მდგომარეობაზე, რიდი ამთავრებს: „მოუთმენლად ველი, ველი როდის გათავდება ყოველივე ეს, რომ ცხოვრება თავის ჩვეულ დინებას მიჰყვეს და მუშაობა შეძლო“.

ჯონ რიდი თავის მსოფლმხედველობის ჩამოყალიბებაში

უდიდეს მნიშვნელობას მუშათა მოძრაობასთან დაახლოებას ანიჭებს.

იგი გვიამბობს არა მარტო დამქირავებელთა და პოლიციელთა ულმობელობაზე, არამედ სოციალისტების უხერხელობაზეც: „ჩვენი სოციალისტური პარტია მუშებთან პირისპირ შეხვედრისას მე ისევე უმნიშვნელოდ და უნიათოდ მეჩვენა, როგორც რელიგიური დოქტრინა“.

რიდი უკვე კარგად ხედავს მუშების გამოსავალს საშინელი სიღატაკისა და არაადამიანური უუფლებობისაგან: „მას შემდეგ მე მოწმე ვიყავი ბევრი სხვა გაფიცვისა და ვწერდი მათზე. მათი უმრავლესობა წარმოადგენდა სიცოცხლისათვის ძლივსძლივობით საკმარისი პირობებისათვის ბრძოლას. ყველაფერი რაც ჩემი თვალით ვნახე, კიდევ ერთხელ მიმტკიცებდა ჩემს პირველ წარმოდგენას ბრძოლაზე და მის აუცილებლობაზე. მე მთელი გულით მინდოდა, რომ პროლეტარიატი აღმდგარიყო საბრძოლველად და თავისი უფლებები მოეპოვებინა...“

ჯონ რიდი წინასწარმეტყველურად გრძნობდა საბრძოლველად აღმდგარი პროლეტარიატის რევოლუციის მოახლოებას; რიდი 1917 წლის აგვისტოში წერდა: „თუ ვინმე ფიქრობს, რომ რუსეთში მასებს უნდათ ეს ომი, — ამ დღეებში, როცა რუსეთის მასებმა დაარღვიეს საუკუნო ღუმელი, — ყური დაადოს მიწას — და იგი გაიგონებს მოახლოებული სამყაროს გუგუნს“.

იმ ერთგვარი სულიერი კრიზისიდან, რომელშიც რიდი დროებით აღმოჩნდა, რევოლუციამ მწერალს გამოსავალი აპოვნინა.

რიდი შორიდან აკვირდებოდა დიდ ამბებს, რომელიც რუსეთში ხდებოდა. იგი ხედავდა, როგორ დულდა რუსეთი, რო-

გორ თანდათან მატულობდა შფოთი და არეულობა. მწერალი ჯერ კიდევ ვერ გარკვეულიყო, „რუსეთის წიაღში მძლავრი დამანგრეველი ცეცხლი მძვინვარებს თუ ალი უკვე გამქრალია?“

პასუხი მწერალს თვით მოვლენების განვითარებამ გასცა. რუსეთის სიღრმეში მოგუგუნე ძალები სულ მალე სააშკარაოზე გამოვიდნენ და პეტროგრადში რევოლუციამ იფეთქა.

რიდი კვლავაც მოვლენების გულში აღმოჩნდა. იგი 1917 წლის სექტემბერში რუსეთს მიემგზავრება ჟურნალ „მასების“ კორესპონდენტად.

პეტროგრადმა სწრაფად გამოაცოცხლა რიდი, ახალი დიდი ამბების განცდამ ახალი შემოქმედებითი აღფრთოვანება მისცა და ენერგიის მოჭარბება აგრძნობინა.

პეტროგრადში კორნილოვის შეთქმულება უკვე ჩახშობილი იყო, ძალთა განლაგება — გარკვეული: მენშევიკები, ესერები და კადეტები კონტრრევოლუციის მხარეზე იყვნენ, ხოლო ბოლშევიკები ლენინის მეთაურობით წარმოდგენდნენ იმ ძალას, რომლისთვისაც ისტორიას დიდი მისია, რევოლუციის მოხდენა დაეკისრებინა.

რიდს ჩასვლისთანავე თვალში ეცა კონტრასტი რევოლუციურ პეტროგრადსა და რუსეთის თვითმპყრობელობის იმ სატახტო ქალაქს შორის, რომელიც მან ორი წლის წინ ინახულა.

„ძველი ქალაქი გამოცვლილა, — წერდა მეგობარს რიდი, — იქ, სადაც სასოწარკვეთა იყო, სიხარული სუფევს, იქ, სადაც სიხარული სუფევდა, სასოწარკვეთა ბატონობს. ჩვენ მოვლენათა გულში ვართ და ეს აღმაფრთოვანებელია. ირგვლივ იმდენი რამ არის დრამატიული, რაზეც წერა შეიძლება, რომ მე არ ვიცი, საიდან დავიწყო. სიმკვეთრით, ძალთა მოქმედებით და სიდიადით ეს მოვლენები ჩრდილავენ მექსიკას“.

რიდი ხელავედა, რომ მისი წინათგარძნობა გამართლდა, რუ-
სეთში იწყებოდა არნახული ქარიშხალი, რომელსაც ძველი
ქვეყანა ძირფესვიანად უნდა დაენგრია და ახალი ბრწყინვალე
სამყაროსათვის მტკიცე საძირკველი ჩაეყარა.

პეტროგრადში ჩამოსვლისთანავე რიდი არაჩვეულებრივ აქ-
ტივობას იჩენს: იგი ხან სმოლნის დარბაზებშია, სადაც პეტ-
როგრადის საბჭოები შეკრებილან, ხან თეთრგვარდიელების
არალეგალურ სამყოფელოში, ხან ქალაქის სათათბიროსა და
დროებითი მთავრობის რეზიდენციაში.

ჯონ რიდი გულისყურით აკვირდება ამბებს, ბეჭითად
სწავლობს მოვლენების განვითარებას და ყოველდღიურად ამ-
ზადებს მასალას მომავალი წიგნისათვის.

მიტინგები, რომლებიც ასე ხშირად იმართებოდა მაშინ
პეტროგრადში, ბრძანებები, მოწოდებები და ფურცლები,
რომლითაც აჭრელებული იყო კედლები, პლაკატები და ბრო-
შურები, რომლებსაც უხვად ავრცელებდნენ რევოლუციონე-
რებიც და კონტრრევოლუციონერებიც, — რიდისათვის იქცა
„მთაგონების წყაროდ. იგი მზრუნველად აგროვებდა ამ მასა-
ლას, ინახავდა „პრავდისა“ და „იზვესტიას“ კომპლექტებს,
შენიშვნებით ავსებდა უბის წიგნაკებს.

პეტროგრადის ქუჩებში ერთი პარტიის პლაკატს ხშირად
სხვადასხვა პარტიები ზედ მიაკრავდნენ თავთავიანთ პლაკა-
ტებს, ისე რომ, პლაკატების სქელ ფენაში ხშირად ერთიმეო-
რის საწინააღმდეგო შინაარსი იმალებოდა.

„ერთხელ, — წერს რიდის ბიოგრაფი ვილიამსი, — რიდმა
აახია პლასტი, რომელიც ერთმანეთზე დაკრულ თექვსმეტ
პლაკატს შეიცავდა. რიდი ჩემს ოთახში შემოიჭრა, ქალაქის
უშველებელ ფენას იქნევდა და გაიძახოდა: „შეხედე, ხელის

ერთი გაკვრით ავგლიჯე მთელი რევოლუცია და კონტრრევოლუცია“.

ჯონ რიდი რევოლუციის ქარიშხლიან დღეებში თავის თავს არ ღალატობს, იგი ისევე თავზებულაღებულია და, როგორც ერთ დროს აჯანყებულ მექსიკაში, ახლაც რუსეთის ფრონტებზე და რევოლუციის ბარიკადებზე უშიშრად დაქრის.

რიდი ჯერ ეურნალ „მესსიზში“, ხოლო მისი აკრძალვის შემდეგ „ლიბერეიტორში“ ბეჭდავს წერილების სერიას სათაურით „პროლეტარიატის აჯანყება“. ავტორის მიზანი იყო ამერიკელი მკითხველისათვის ეთქვა სიმართლე რუსეთის რევოლუციაზე, დაენახებინა რუეთის პროლეტარიატის ბრძოლის ნამდვილი სურათი და ამით თვალი აეხილა ბურჟუაზიული პროპაგანდით დაბრმავებული პატიოსანი ადამიანებისათვის.

ოქტომბრის რევოლუციის დღეებში რიდი თანამშრომლობს საგარეო საქმეთა სახალხო კომისარიატის საერთაშორისო პროპაგანდის განყოფილებაში, ღამეებს ათევს სტამბაში, სადაც იბეჭდება მიმართვა ყველა ქვეყნის ჯარისკაცებისადმი ზავისა და მშვიდობის შესახებ.

ჯონ რიდი აქტიურად მონაწილეობს უცხოელებისათვის განკუთვნილ საბჭოთა გამოცემებში. ამ მხრივ განსაკუთრებით საყურადღებოა მის მიერ შეთხზული ტექსტები გაზეთ „ლამპარის“ ყოველკვირეული ილუსტრირებული დამატებისათვის (გამოდიოდა გერმანულ ენაზე სახელწოდებით „რუსეთის რევოლუცია სურათებში“). საინტერესოა რიდის ტექსტი, რომელიც რევოლუციური ტრიბუნალის წევრთა სურათს ახლავს: „ეს ჯგუფი — მასში ოთხი მუშა და სამი ჯარისკაცია — დღესდღეობით წარმოადგენს რუსეთის რესპუბლიკის უმაღლეს სასამართლოს. მათ უმრავლესობას გამოვლილი აქვს მრავალი წლის ციხე რევოლუციური მოღვაწეობისათვის. ახლა ეს მუ-

შეგი და ჯარისკაცები გახდნენ მათი გამსამართლებლები, ვინც ხალხს ავიწროვებდა“.

ძალაუვნებურად გაგონდება ეპიზოდი პანჩო ვილას ცხოვრებიდან, ოღონდ განსხვავება ისაა, რომ მექსიკაში ჩამომხრჩვალ პეონები ასამართლებენ მჩაგვრელებს, ხოლო აქ, რუსეთში, გამარჯვებული პროლეტარიატის წარმომადგენლები სჯიან მემამულეებსა და კაპიტალისტებს.

გარდა მწერლურ-ჟურნალისტური საქმიანობისა, ჯონ რიდი უშუალო მონაწილეობას იღებდა ოქტომბრის რევოლუციის ბევრ ღირსსახსოვარ ეპიზოდში. როცა ცნობილი გახდა კონტრრევოლუციის გამოსვლის საშიშროება, რიდმა შაშხანაც აიღო ხელში.

ჯონ რიდი იყო მოწმე ოქტომბრის რევოლუციის ისტორიული ამბებისა. იგი ესწრებოდა საბჭოების სრულიად რუსეთის ყრილობის გახსნას. ჯონ რიდი იყო ზამთრის სასახლის შტურმის მონაწილე, იგი აჯანყებულ მასებთან ერთად შეიჭრა ძველი სამყაროს ამ ციტადელში და საკუთარი თვალით ნახა დროებითი მთავრობის წევრთა დაპატიმრება.

ოქტომბრის რევოლუციის ცეცხლგამოვლილი ჯონ რიდი 1918 წელს ამერიკაში ბრუნდება. მას მომავალი წიგნისათვის თან მიაქვს უმდიდრესი მასალა, ჩანაწერები და დოკუმენტები.

ამერიკის პოლიციისათვის არა მარტო რიდის მოღვაწეობა იყო კარგად ცნობილი, მან კარგად იცოდა იმ მასალის ფასიც, რომელიც მწერალს თან მოჰქონდა რევოლუციური რუსეთიდან.

ნიუ-იორკის ნავსადგურში ჩამოსვლისთანავე რიდს იუსტიციის სამინისტროს აგენტები ხვდებიან და მთელი იმ ძვირფასი მასალის კონფისკაციას ახდენენ.

ჯონ რიდს ამერიკაც გამოცვლილი დახვდა. რუსეთის რევოლუციის ექოს აქაც მოედწია.

ამერიკელი მუშები აშკარად გამოდიან რუსეთის რევოლუციის დასაცავად. ხალხმრავალ მიტინგებზე ისინი თავიანთ სოლიდარობას უცხადებენ რუსეთის პროლეტარიატს და სასტიკად ილაშქრებენ დასავლეთის იმპერიალიზმის წინააღმდეგ, რომლებიც არაფერს არ ზოგავდნენ რუსეთის რევოლუციის ჩასახშობად.

მასების ამ განწყობილებით ფრთაშესხმული რიდი ამერიკის მუშათა ანტიმილიტარისტული მოძრაობის სული და გული ხდება. იგი კალმითა და სიტყვით, უდიდესი ენერგიითა და ენთუზიაზმით იწყებს ანტისაბჭოთა ცილისმწამებლური პროპაგანდის მხილებას; სიმართლეს ავრცელებს ყველგან ოქტომბრის რევოლუციის აზრსა და მიზნებზე. ამერიკის პროლეტარიატს მოუწოდებს არა მარტო ოქტომბრის რევოლუციის დასაცავად, არამედ იმისკენაც, რომ მან მიბაძოს რუსეთის მუშათა კლასს და თავადაც იბრძოლოს ახალი, სოციალისტური ამერიკისათვის.

რიდი ამერიკელ მუშებს უამბობდა ყველაფერს, რაც საკუთარი თვალთ ნახა და განიცადა ოქტომბრის ქარიშხლიან დღეებში.

რუსეთის რევოლუციის უშუალო მოწმის მოსასმენად სხდომებსა და მიტინგებზე უამრავი ხალხი იკრიბებოდა, ყველას სურდა გაეგო შეუღამაზებელი სინამდვილე ოქტომბრის რევოლუციის შესახებ. ნიუ-იორკსა და ბოსტონში, ფილადელფიასა და დეტროიტში, ყველგან, სადაც კი რიდი გამოდის, მუშები ინტერესით ისმენენ სიმართლეს პირველ პროლეტარულ რევოლუციაზე, საბჭოთა მთავრობის პირველ ნაბიჯებზე, მუ-

შათა და ჯარისკაცთა ბრძოლაზე, დეკრეტებზე შიშისა და შშვილობის შესახებ.

ჯონ რიდს სდევნის პოლიცია, მას უკრძალავენ მიტინგებზე გამოსვლას, არაერთხელ აპატიმრებენ კიდევაც, მაგრამ მწერალს არაფერი არ აშინებს, იგი გაბედულად იბრძვის სიმათლისათვის, პირველი სოციალისტური რევოლუციის დასაცავად.

ამ დროს ამერიკაში მოხდა ლირსშესანიშნავი შემთხვევა: ჩიკაგოში „ქვეყნის ინდუსტრიის მუშების“ პროცესი დაიწყო. ასერთი კაცი იჯდა ბრალდებულის სკამზე. მათ შორის იყვნენ ძალაროელები, ტყისმჭრელები და სხვა.

ჯონ რიდმა „ლიბერეიტორში“ დაწერა წერილი „სოციალისტური რევოლუცია სამართალში“. ამ წერილში რიდი მისთვის ჩვეული გონებამახვილობით აღწერს სასამართლო პროცესს, შესანიშნავი ფერებით გვიხატავს მსჯავრდებულებს: „ძნელი იყო შეეგროვებინათ ამერიკაში ასერთი კაცი, რომელიც უფრო ღირსეულად განასახიერებდა სოციალურ რევოლუციას. ამ დარბაზში მყოფნი ერთხმად ამბობენ: „ეს უფრო ყრილობაა, ვიდრე პროცესი“.

რიდი არ კმაყოფილდება პროცესის უბრალო აღწერით. მისი სიტყვები მრისხანე მუქარად გაისმის:

„— მე, რუსეთიდან ახლახან დაბრუნებულს, ეს სცენა მომეჩვენა საოცრად ნაცნობად. დიდხანს ვიგონებდი, თუ სად მინახავს ყოველივე ეს. და უეცრად გავიხსენე — „ქვეყნის ინდუსტრიალური მუშათა“ პროცესმა ჩიკაგოს ფედერალურ სასამართლოში — ჩემს ხსოვნაში გააცოცხლა მუშათა დეპუტატების სრულიად რუსეთის ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტის სხდომა პეტროგრადში. და მე ვერაფრით ვერ შევეგუე იმ აზრს, რომ ამ ადამიანებს ასამართლებენ. მათ თა-

ვი ეჭირათ დამოუკიდებლად, არავის თხოვდნენ წყალობას — ისინი იყვნენ თავის თავში დაჭერებულნი, მტკიცენი, ბრძენნი... როგორც ბოლშევიკური რევოლუციური ტრიბუნალი.

და წამით მომეჩვენა, რომ მე ვხედავ ამერიკის საბჭოების ცენტრალურ კომიტეტს, რომელიც ასამართლებს მოსამართლე ლენდისს... ვთქვათ, კონტრრევოლუციისათვის“.

აი, სადამდე მივიდა ჯონ რიდი ამერიკის ცხოვრებაზე დაკვირვებისას.

რიდის მოღვაწეობამ მთავრობისათვის მართლაც საშიში ჩასიათი მიიღო. მწერალს ხუთჯერ აპატიმრებენ. მას ბრალდებად უყენებენ ომის საწინააღმდეგო პროპაგანდასა და ჯარისკაცებს შორის სამხედრო სამსახურის კანონის დაუმორჩილებლობის აგიტაციას, „ხელისუფლების წინააღმდეგ წაქეზებას“ და სხვა.

რიდი მარჯვედ იცავდა თავს. პოლიციას არ გააჩნდა მასალა, რომელიც რიდის ანტისახელმწიფოებრივ საქმიანობას დაამტკიცებდა, მწერალს უშიშრად ეჭირა თავი და თვითონ გამოდიოდა ბრალმდებლის როლში.

პოლიცია იძულებული ხდებოდა თავდებქვეშ გაეშვა ესოდენ საშიში პატიმარი, ან ღიდი ჯარიმის გადახდევინებას დასჯებოდა.

რიდის ირგვლივ ატმოსფერო თანდათან იძაბებოდა. ჟურნალ-გაზეთების უდიდესი ნაწილი, რომლისთვისაც მანამდე რიდი სასურველი სტუმარი იყო, ახლოს აღარ იკარებდა მწერალს. მემარჯვენე პრესა საშინელი ცილისწამებით გამოდიოდა მის წინააღმდეგ, უცხო სახელმწიფოს აგენტად აცხადებდნენ და აშკარა მუქარასაც არ ერიდებოდა.

მაგრამ რიდი სწორედ ასეთი შფოთიანი ცხოვრებისათვის იყო გაჩენილი. იგი არათუ უფროთხოდა მუქარასა და ცილის-

წამებას, კიდევ მეტი შეუპოვრობით განაგრძობდა მუშათა კლასის სამართლიანი საქმისათვის ბრძოლას და კალმით თუ სიტყვით იცავდა რუსეთის რევოლუციას, ამერიკის პროლეტარიატის უფლებებს. დაუნდობლად ამხელდა ინტერვენციას სულის ჩამდგმელებსა და ომის გამჩალებლებს.

ეს პერიოდი რიდის ცხოვრებაში იყო პერიოდი უალრესად აქტიური ბრძოლისა, ხოლო მის შემოქმედებაში კი ახალი დიდი აღმავლობის ხანა.

დიდი მეცადინეობის შემდეგ რიდმა გასტეხა პოლიციის წინააღმდეგობა და დაიბრუნა ის ძვირფასი მასალა, რომელიც ამერიკის ნაპირზე ჩამოსვლისას ჩამოართვეს. ჯონ რიდი დიდი შთაგონებით ჩაუჭდა ამ მასალას, მის მეხსიერებაში ჯერ კიდევ ცხოვლად იყო აღბეჭდილი ოქტომბრის რევოლუციის დაუვიწყარი სურათები. იგი უჩვეულო აღმაფრენით შეუდგა მუშაობას. 1919 წლის 19 მარტს გამოქვეყნდა ჯონ რიდის საუკეთესო წიგნი „ათი დღე, რამაც შესძრა ქვეყნიერება“. ეს წიგნი იყო ახალი სიტყვა არა მარტო ამერიკის ლიტერატურაში, იგი იყო დიდი ძალის მხატვრული დოკუმენტი, რომელიც ახალ, მართალსა და გულწრფელ შეფასებას აძლევდა რუსეთის დიდ რევოლუციას.

ჯონ რიდი ასე თანამიმდევრულად მივიდა ოქტომბრის რევოლუციის არსის გაგებამდე. მარქსისა და ლენინის იდეების პროპაგანდისტი და ამერიკის მუშათა მოძრაობის ერთ-ერთი ლიდერი, იგი ამერიკის კომუნისტური პარტიის ერთ-ერთი ორგანიზატორიც გახდა. პარტიის ჩამოყალიბებასთან დაკავშირებით წამოჭრილი ბევრი რთული საკითხი გარკვევასა და სწორ გადაწყვეტას მოითხოვდა. ჯონ რიდი სწავლობდა ლენინის შრომებს „სახელმწიფო და რევოლუცია“ „იმპერიალიზმი,

როგორც კაპიტალიზმის უმაღლესი სტადია“. იგი მრავალჯერ უბრუნდებოდა ლენინის წერილებს ამერიკელი მუშებისადმი და შექმნილ რთულ ვითარებაში გზის გაკვლევას ცდილობდა.

ჯონ რიდი კარგად გრძნობდა, რომ იგი ჯერ კიდევ საფუძვლიანად არ იყო დაუფლებული მარქსიზმ-ლენინიზმს. ამიტომ მან აირჩია მიემართა პირველწყაროსათვის, დიდი ლენინისათვის.

1919 წლის ბოლოს ჯონ რიდი მიემგზავრება რუსეთში. მისი მოგზაურობა ისევ ფათერაკებითაა სავსე. იგი გემზე ცეცხლფარეშად ეწყობა. ბოლოს ბერგენში ტოვებს გემს. ნორვეგიიდან გემის ტრიუმში დამალული რიდი გზას განაგრძობს ფინეთამდე, დიდი წვლების შემდეგ, ფინელი ამხანაგების დახმარებით, ჯონ რიდი ჩამოდის პეტროგრადში და იქიდან მოსკოვს მიემგზავრება.

მოსკოვში იმ დროისათვის გაიხსნა კომუნისტური ინტერნაციონალის II კონგრესი.

რიდი მოსკოვში უარს ამბობს სასტუმროში დაბინავებაზე და ოთახს მუშის ოჯახში ქირაობს. იგი ცხოვრობს მოსკოვის მშრომელთა ჩვეულებრივი ცხოვრებით, იზიარებს მათ ჭირსა და ლხინს.

მწერალი ახლო ეცნობა რუსეთის ცხოვრებას, მასების ყოფას, მთავრობის ორგანოების მოქმედებას. იგი ინტერესით სწავლობს საბჭოთა ხელისუფლების ღონისძიებებს ქვეყნის გარდაქმნის ყველა დარგში.

ჯონ რიდს ებადება იდეა დასწეროს ახალი წიგნი ოქტომბრის რევოლუციის შემდეგდროინდელი რუსეთის ცხოვრებაზე. ამ მიზნით იგი აგროვებს ახალ მასალას, დოკუმენტებს. მოგზაურობს რუსეთის სხვადასხვა კუთხეებში.

რიდი გატაცებულია მომავალი წიგნის იდეით. ამ წიგნში

დიდი ადგილი უნდა დათმობოდა რუსეთის რევოლუციისა და მსოფლიო პროლეტარიატის ბელადს ლენინს. რიდი ინტერესით სწავლობს ლენინის ცხოვრებას, საგანგებოდ მოგზაურობს ვოლგაზე და ეცნობა იმ ადგილებს, სადაც ლენინი დაიბადა. რიდი ბევრჯერ შეხვდა ლენინს. მას საუბარი ჰქონდა ლენინთან სახალხო კომისართა საბჭოს თავმჯდომარის კაბინეტშიც და არაერთხელ ყოფილა სტუმრად მასთან ბინაში.

ლენინი მისთვის ჩვეულ გულისხმიერებას იჩენდა კომინტერნის დელეგატ ამერიკელ მწერლისადმი. რიდი მოხიბლული იყო ლენინის პიროვნებით. თავისი ახალი წიგნი რიდს ასე ჰქონდა წარმოდგენილი: ლენინს უნდა მიეძღვნას არა რამდენიმე თავი, არამედ მთელი წიგნი ლენინზე უნდა დაიწეროსო. რადგანაც, — ამბობდა რიდი, — ლენინი — ეს არის რუსეთი, რევოლუცია, კაცობრიობაო.

თავის ცხოვრებას ჯონ რიდი ორ პერიოდად ჰყოფდა: ლენინთან შეხვედრამდე, ოქტომბრის რევოლუციამდელ პერიოდად და ლენინთან შეხვედრის შემდგომ პერიოდად.

ჯონ რიდი საგანგებოდ სწავლობდა რუსულ ენას და დიდ ენთუზიაზმთან ერთად მისთვის ჩვეულ მუყაითობასაც ამჟღავნებდა.

ჯონ რიდმა გადაწყვიტა ისევ ამერიკაში დაბრუნება, მან საგანგებოდ წვერი მოუშვა, რომ არ ეცნოთ, ისევ გემის ტრიუმი, ნახშირის ბუნკერში წოლა...

რიდი ფინეთში ჩასვლისთანავე დააპატიმრეს. სამი თვე დაჰყო მან ფინეთის საპყრობილეში. რიდის დატუსაღების ამბავი ლენინმაც გაიგო და საბჭოთა მთავრობამ ბევრი რამ იღონა მის გასათავისუფლებლად.

ფინეთის ხელისუფლებამ ბოლოს და ბოლოს რიდი გაათავ-

ვისუფლა და წინადადება მისცა საბჭოთა რუსეთში დაბრუნე-
ბულიყო.

რუსეთში დაბრუნებისთანავე რიდი ებმება კომუნისტური
ინტერნაციონალის II კონგრესის მუშაობაში.

რიდს ირჩევენ კომინტერნის აღმასკომის წევრად. იგი
დიდი ინტერესით მუშაობს კონგრესის ორ კომისიაში — ნაცი-
ონალური და პროფკავშირული მოძრაობის კომისიებში.

ნაციონალურ საკითხს, ისევე როგორც კოლონიალურ სა-
კითხს, კომინტერნის კონგრესის მუშაობაში განააყუთრებული
ყურადღება ექცეოდა.

თეზისების ავტორი ამ საკითხზე თვითონ ლენინი იყო. იგი
კომისიის მუშაობაში აქტიურად მონაწილეობდა. კომისიის
სხდომები მიმდინარეობდა ლენინის თავმჯდომარეობით.

ჯონ რიდი მოხსენებით ნაციონალურ-კოლონიალურ სა-
კითხზე ორჯერ გამოვიდა კონგრესზე, ერთხელ კონგრესის
პლენარულ, ხოლო მეორედ — კომისიის სხდომაზე.

რიდის ორივე გამოსვლის თემა იყო ზანგების მდგომარეო-
ბა ამერიკაში. მან კონგრესს უამბო რასიულ დისკრიმინაციაზე
და ამერიკის კომუნისტების ამოცანად დასახა ბრძოლა ზანგე-
ბის თანასწორუფლებიანობისათვის.

ჯონ რიდი აირჩიეს აღმოსავლეთის ხალხთა პირველი ყრი-
ლობის დელეგატად, რომელიც იმავე ხანებში ბაქოში იმარ-
თებოდა.

ბაქოს ყრილობაზე ჯონ რიდი გამოვიდა ამერიკელი რევო-
ლუციონერების სახელით. მისი მგზნებარე სიტყვა მიმართუ-
ლი იყო დასავლეთის იმპერიალისტების, უოლ-სტრიტის მაგ-
ნატების წინააღმდეგ. მან ამხილა ამერიკული დახმარების ნამ-
დვილი აზრი, რომლის საშუალებითაც მონოპოლისტები ხალ-
ხებს მონობის ახალ უღელს სთავაზობდნენ.

აღმოსავლეთის ხალხთა პირველი ყრილობა ბაქოში მართ-
ლაც გრანდიოზული იყო. ტრიბუნაზე ერთიმეორეს ცვლიდნენ
იმპერიალიზმის მიერ დამონებული ხალხების წარმომადგენ-
ლები. ისინი გზის მაჩვენებელ მნათობად აცხადებდნენ ოქ-
ტომბრის რევოლუციას და კოლონიურ ქვეყნებს მოუწოდებდ-
ნენ გადამწყვეტი ბრძოლისაკენ.

რიდზე ყრილობამ წარუშლელი შთაბეჭდილება მოახდინა.
იგი აღფრთოვანებით ამბობდა, რომ ეს „იყო ყველაზე განსა-
ცვიფრებელი რამ მთელს მსოფლიოში“.

ბაქოდან დაბრუნებული ჯონ რიდი ავად გახდა ტიფით.
ფინეთის პატიმრობამ მისი ჯანმრთელობა საკმაოდ შეარყია.
ექიმებმა სწეულს ველარაფერი უშველეს და 1920 წლის 17
ოქტომბერს იგი გარდაიცვალა.

ჯონ რიდის გარდაცვალებას ფართოდ გამოეხმაურა მაშინ-
დელი პრესა. მისი ცხედარი დასვენებული იყო კავშირების
სახლში და მთელი კვირის განმავლობაში მის გამოსათხოვრად
მოედინებოდა ხალხის ნაკადი.

რიდს სამარე კრემლის კედლის წინ გაუთხარეს, ახლანდე-
ლი მავზოლეუმის გვერდით და საზეიმოდ დაასაფლავეს.

1917 წელს, წითელ მოედანზე ჯონ რიდი ესწრებოდა რე-
ვოლუციის მსხვერპლთა დასაფლავებას. რიდმა მათ საფლავ-
ზე წარმოთქმულ სიტყვაში, სხვათა შორის, თქვა: „რუსი
ხალხი აშენებს ამ ქვეყნად ისეთ ნათელ სამეფოს, რომლის
მსგავსსაც ვერ ნახავ ვერც ერთ ცაზე, ისეთ სამეფოს, რომ-
ლისთვისაც სიკვდილი ბედნიერებაა“.

რიდის წიგნის წინასიტყვაობაში ნ. კრუპსკაია წერდა:
„ჯონ რიდმა თავისი თავი მთლიანად დაუკავშირა რუსეთის
რევოლუციას. საბჭოთა რუსეთი მისთვის მშობლიური და ახ-
ლობელი გახდა. იგი იმ რუსეთში დაიღუპა ტიფით და დასაფ-

ლავებულთა კრემლის კედელთან. ჯომ რიღმა ისე აღწერა რევოლუციის მსხვერპლთა დასაფლავება, რომ იგი ღირსია ამ პატივისა...“

რიღის საფლავზე მოგვიანებით აღმართეს გრანიტის ლოდი, რომელსაც მოკლე, მაგრამ ბევრისმთქმელი წარწერა ამშვენებს:

ჯონ რიდი.

II ინტერნაციონალის დელეგატები.

1820

„ეს წიგნი — ისტორიის ნაღებია იმ სახით, როგორც მე ის ვნახე. მას არა აქვს ნოემბრის რევოლუციის დაწვრილებით ანგარიშზე მეტის პრეტენზია, როცა მუშებმა და ჯარისკაცებმა ბოლშევიკების მეთაურობით ხელთ იგდეს რუსეთში სახელმწიფო ძალაუფლება და გადასცეს იგი საბჭოებს“, — წერს ჯონ რიდი თავისი „ათი დღის“ წინასიტყვაობაში.

ავტორი წიგნის შესავალშივე მიუთითებს იმ მთავარ წყაროებს, რომელთა საფუძველზეც შეუქმნია „ათი დღე“: „ამ წიგნის ძირითად მასალად გამოვიყენე ჩემი საკუთარი ჩანაწერები. მაგრამ, ამას გარდა, მე ვისარგებლე მრავალი რუსული გაზეთით, რომლებშიც ასახულია თითქმის ყოველი დღე ჩემს მიერ აღწერილი დროისა“... შემდეგ რიდი ჩამოთვლის იმ უურნალ-გაზეთებს, რომლებიც მაშინ უცხო ენებზე გამოდიოდა პეტროგრადში და რომლებშიც იბეჭდებოდა ცნობები ყველა მთავარ მოვლენებზე, გამოსვლებზე და რუსული პრესის კომენტარებზე.

„ამას გარდა, — დასძენს რიდი, — მე შევავსოვე თითქმის ყველა მოწოდება, დეკრეტი და განცხადება, რომლებიც აკრული იყო პეტროგრადის ქუჩებში 1917 წლის სექტემბრის

მეორე ნახევრიდან 1918 წლის იანვრის ბოლომდე. აგრეთვე ოფიციალური გამოცემანი მთავრობის ყველა დეკრეტისა და განკარგულებებისა და სხვა დოკუმენტებისა, რომლებიც აღმოჩნდა საგარეო საქმეთა სამინისტროში, როცა იგი ბოლშევიკების ხელში გადავიდა“.

ამ უდიდესი მასალის თავმოყრა და შესწავლა, პირადად ნანახისა და განცდილის გადმოცემა ჯონ რიდმა შესძლო ისე, რომ მის წიგნში მოხვდა მხოლოდ არსებითი, ყველაზე მნიშვნელოვანი და, რაც მთავარია, ყველაზე საინტერესო უცხოელი მკითხველისათვის, ყველა მათთვის, ვისაც რუსეთის რევოლუციის ამბებში გარკვევა სურდა.

„ათი დღის“ ამერიკული გამოცემისათვის დაწერილ მოკლე წინასიტყვაობაში, 1920 წელს ვლადიმერ ილიას ძე ლენინი წერდა: „უდიდესი ინტერესითა და შეუწინაღებელი ყურადღებით წავიკითხე ჯონ რიდის წიგნი „ათი დღე, რამაც შესძრა ქვეყნიერება“. მე სულით და გულით ვუბრუნებ ყველა ქვეყნის ღუშებს წაიკითხონ ეს თხზულება. ვისურვებდი ეს წიგნი მენახა მილიონ ეგზემპლარად გავრცელებული და ყველა ენაზე თარგმნილი, რადგანაც იგი შეიცავს მართალსა და არაჩვეულებრივად ცოცხლად დაწერილ გადმოცემას მოვლენებისას, რომლებიც მნიშვნელოვანი არიან იმის გასაგებად, თუ რა არის პროლეტარული რევოლუცია, რა არის პროლეტარიატის დიქტატურა. ამ საკითხებზე ახლა ფართოდ მსჯელობენ, მაგრამ მანამდე, სანამ მიიღებენ ან უკუაგდებენ ამ იდეებს, აუცილებელია მისაღები გადაწყვეტილების მთელი მნიშვნელობის გაგება.

ჯონ რიდის წიგნი უეჭველად ხელს შეუწყობს გაიარკვეს ეს საკითხი, რომელიც მუშათა მსოფლიო მოძრაობის უმთავრეს პრობლემას წარმოადგენს“.

ჯონ რიდის წიგნმა ბევრი ავტორის მაღალი შეფასება დაიმსახურა როგორც მის სიცოცხლეში, ისე სიკვდილის შემდეგაც ბევრმა უძღვნა აღფრთოვანებული სტრიქონები ამ შესანიშნავ წიგნს, მაგრამ ისეთი ლაქონური და ამომწურავი შეფასება რიდის წიგნისა, როგორიც ლენინის ეს წინასიტყვაობა არის. სხვას არავის დაუწერია.

ლენინი არა მარტო წიგნის დიდ პოლიტიკურ მნიშვნელობას აღნიშნავს, არამედ ხაზს უსვამს მის მხატვრულ ძალასაც. იგი მოვლენების მართლად აღწერასთან ერთად მიუთითებს და საგანგებოდ აღნიშნავს იმას, რომ უდიდესი ისტორიული მნიშვნელობის ამბები გადმოცემულია ცოცხლად და დამაჯერებლად.

ეს უკვე ჯონ რიდის მხატვრული ოსტატობის შეფასება, მისი სტილის დახასიათებაა.

ლენინის ეს მაღალი აზრი უფრო დაკონკრეტებული და განვრცობილია ნ. კრუპსკაიას წინასიტყვაობაში, რომელიც მან წარუმიძღვარა რიდის წიგნის რუსულ გამოცემას.

„ათი დღე, რამაც შესძრა ქვეყნიერება“ — ასე უწოდა ჯონ რიდმა თავის შესანიშნავ წიგნს, — წერს კრუპსკაია წინასიტყვაობაში, — ამ წიგნში არაჩვეულებრივად მკაფიოდ და ძლიერად არის აღწერილი ოქტომბრის რევოლუციის პირველი დღეები. ეს ფაქტების უბრალო ჩამოთვლა და დოკუმენტების კრებული კი არ არის, ეს არის ცოცხალი სცენები, იმდენად ტიპიური, რომ რევოლუციის მონაწილეს გაახსენდება ანალოგიური სცენები, რომელთა მოწმეც ის იყო. ყველა ეს ცხოვრებიდან ამოგლეჯილი სურათი უკეთ რომ არ შეიძლება, ისე გადმოსცემს მასების განწყობილებას, განწყობილებას, რომლის ფონზეც განსაკუთრებით გასაგები ხდება დიდი რევოლუციის ყოველი აქტი“.

შემდეგ კრუპსკაია მსჯელობს იმაზე, თუ როგორ შესძლო უცხოელმა დაეწერა ესოდენ მართალი წიგნი რუსეთის რევოლუციაზე და მწერლის წარმატებას იმით ხსნის, რომ ჯონ რიდი გულგრილი დამკვირვებელი როდი იყო, ის იყო მგზნებარე რევოლუციონერი, კომუნისტი, რომელსაც ესმოდა მოვლენათა აზრი, დიდი ბრძოლის აზრი. ამ გაგებამ მისცა მის თვალს ის სიმახვილე, ურომლისოდაც ასეთი წიგნი ვერ დაიწერებოდაო. „რიდის წიგნი იძლევა ჭეშმარიტად სახალხო მასობრივი რევოლუციის საერთო სურათს და ამიტომ მას ექნება განსაკუთრებით დიდი მნიშვნელობა ახალგაზრდობისათვის, მომავალი თაობებისათვის. მათთვის, ვისთვისაც ოქტომბრის რევოლუცია უკვე ისტორია იქნება. რიდის წიგნი თავისებური ეპოსია“.

ჩვენს მიერ ხაზგასმული სიტყვები მართლაც ზედმიწევნით სწორად განსაზღვრავენ ჯონ რიდის წიგნის მნიშვნელობას. მის თავისებურებასა და მხატვრული განზოგადოების იმ ძალას, რომელიც მის წიგნს გამოარჩევს ოქტომბრის რევოლუციაზე დაწერილ უამრავ ნაწარმოებთაგან.

ჯონ რიდი თავის წიგნს ოქტომბრის რევოლუციის ანგარიშს უწოდებს და მართლაც, რიდის ეს წიგნი თავისებური ანგარიშია, ოღონდ ამ სიტყვის ფართო გაგებით. ეს ანგარიში ფაქტების რეგისტრაცია როდია. ჯონ რიდი, უპირველეს ყოვლისა, მხატვარია და ფაქტებიცა და ციფრებიც ერთ მიზანს ემსახურება — მხატვრულად აჩვენოს ოქტომბრის დღეების სიდიადე, რევოლუციის მთავარი გმირის — აჯანყებული მასების გაქანება, მისი სიმართლე, მისი ნება და ხასიათის სიმტკიცე.

ნ. კრუპსკაიას განსაზღვრა უაღრესად ზუსტია: ჯონ რიდის წიგნი არის ოქტომბრის რევოლუციის ეპოსი. ამ ეპოსის მთა-

ვარი გმირი ხალხი, მასაა, მაგრამ არა აბსტრაქტული და უსახო. ჯონ რიდი დამამახსოვრებლად და ნათლად ხატავს მათ სახეებს, ვინც საკუთარი ხელით დაამხო ძველი სამყარო და უდიდესი მსხვერპლის ფასად იწყო ძველის ნანგრევებზე ახალი სამყაროს შენება. მუშებისა და ჯარისკაცების, მატროსებისა და გლეხების ცალკე ტიპების ხატვისას ჯონ რიდი პოულობს მკვეთრ ფერებს, რომლებიც შესანიშნავად გადმოსცემენ ადამიანების ინდივიდუალურ თვისებებსა და ხასიათის თავისებურებას. უაღრესად ზუსტად მიგნებული დეტალებით იგი წარმოგვისახავს რუსეთის რევოლუციის მამოძრავებელი ძალის — რუსი მშრომელების პორტრეტებს და ეს სახეები სამუდამოდ იბეჭდება მკითხველის მეხსიერებაში.

„ათი დღე“ არის ოქტომბრის რევოლუციის მხატვრული პატიანე. ჯონ რიდი თავის თხრობას იწყებს ოქტომბრის წინა პერიოდით, შემდეგ ავტორი ფეხდაფეხ მიჰყვება მოვლენების გახვითარებას, იგი მემატიანის კეთილსინდისიერებით აღწუხავს ყოველივე იმას, რასაც გარკვეული მნიშვნელობა ჰქონდა არა მარტო იმ დღეებში, არამედ იმასაც, რასაც მომავლისთვისაც ექნება მნიშვნელობა. და ამას ჯონ რიდი შეგნებულად აკეთებს. მან დიდი შინაგანი სიმართლითა და მხატვრული ძალით ასახა მასების სულიერი მდგომარეობა. წიგნში უამრავი ადამიანი არის გამოყვანილი. ბევრი მათგანის სახელი სამუდამოდ ჩაიწერა ისტორიაში. მაგრამ რევოლუციის უსახელო გმირების დახატვისას რიდი იმდენ გულწრფელობასა და უშუალობას ამჟღავნებს, რომ მათ სახეებს მკითხველი სამუდამოდ იმახსოვრებს.

„შესანიშნავად დახატა ჯონ რიდმა პეტროგრადი, ის ადგილები, სადაც მაშინ რევოლუციის ბედი წყდებოდა და რომლებიც ოქტომბრის შემდეგ ისტორიულ ადგილებად იქცნენ.

„როცა ჩვენ სმოლნთან მივედით, მისი მასიური ფასადი გაჩირალდნებული იყო, — წერს იგი, — ქუჩებიდან მისკენ მოდიოდნენ ახალი და ახალი ადამიანები, რომლებიც მოიჩქაროდნენ სიბნელესა და წყვდიადში. მოდიოდნენ და მოდიოდნენ ავტომობილები და მოტოციკლები. უზარმაზარი რუხი ჯავშნოსანი, რომლის კოშკურაზეც ორი წითელი ბაირალი ფრიალებდა, სირენის კივილით გამობობლდა ქიშკრიდან. ციოდა და შესასვლელის გუშაგი გვარდიელები კოცონზე თბებოდნენ. ზიდა ქიშკართანაც კოცონი ენთო, რომლის შუქზეც გუშაგებმა ნელა წაიკითხეს ჩვენი საშვები და თავით ფეხამდე აგვათვალიერეს. შესასვლელის ორივე მხარეს საფარველახდილი ტუვიამფრქვევები იდგა და ძირს გველებივით დახვეული, ტუვიებით სავსე ლენტები ეყარა. ეზოში, ხეების ძირში ჯავშნოსნები დაეყენებიათ. მათი მოტორები ჩართული იყო და მუშაობდნენ. უზარმაზარი, დაცარიელებული, ცუდად განათებული დარბაზები აივსო მძიმე ჩექმების ბრახაბრუხით, ყვირილითა და ყაყანიტ... კიბეები ხალხით იყო გაჭედილი: იქ იუვნენ შავხალათიანი და ბეწვისქუდებიანი მუშები, ბევრ მათგანს მხარზე შაშხანები ეკიდა...“

ჯონ რიდი ამ მასაში ისე იყო ჩართული და გათქვეფილი, რომ იგი აღარც გრძნობდა თავის უცხოელობას. იგი არათუ გაუბოლდა საფრთხეს, არამედ თვითონ ეძებდა იმ ადგილს, სადაც ყველაზე მეტად შეეძლო განეცადა ბრძოლაში ჩაბმული მასების განწყობილება: „ჩემი მეზობელი, მონგოლური ტიპის ვიწრო თვალებიანი კაცი, რომელსაც თხის ქურქის ფაფახი ეხურა, ამბობდა: „შეხედეთ, პროვოკატორები მუდამ ფანჯრებიდან ისვრია!“... ჩვენ შევუხვით ბნელსა და თითქმის დაცარიელებულ ზხაზინსკის მოედანთან, შემოვუარეთ ტრუბეცკოის უხვირო ძეგლს და გამოვცვივდით ნევის ფართო პროს-

პექტზე, ისე რომ, სამ ჩვენგანს თოფები შემართული გვემართა და ფანჯრებს თვალს არ ვაშორებდით. ქუჩა გამოცოცხლებული იყო. ხალხი ჯოფ-ჯგუფად, დაკუშული გარბოდა სხვადასხვა მხარეს. ზარბაზნების ხმა აღარ გვესმოდა და რაც უფრო ვუახლოვდებოდით, ზამთრის სასასლეს, მით უფრო ჩუმი და ცარიელი გვეჩვენებოდა ქუჩები. ქალაქის საბჭოს ყველა ფანჯარა განათებული იყო. იქით ხალხის მჭიდრო მასა და მეზღვაურების რკალი მოჩანდა. მეზღვაურები გამწარებული ჰყვიროდნენ. გვეძახოდნენ, რომ შევიჩერებულიყავით. მანქანამ სვლა შეანელა და ჩვენ ქვაფენილზე ჩამოვხტით. ეს იყო უჩვეულო სანახაობა. სწორედ ეკატერინეს არხის კუთხეში ქუჩის ფანარქვეშ ნეზღვაურებს ნევის პროსპექტი გადაეჭრათ, გზა ხალხის ჯგუფებისათვის გადაეღობათ, რიგში ოთხ-ოთხი მეზღვაური იდგა...”

აი, როგორ ძუნწად და მოკლედ, მაგრამ მკვეთრი შტრიხებით ხატავს რიდი რევოლუციონერების პორტრეტებს: „ჩაიარეს: გამხდარმა, წვეროსანმა, სამოქალაქო ტანსაცმელში ჩაცმულმა კაცმა, პოდვოისკიმ, რომლის გონებაშიც მწიფდებოდა აჯანყების ოპერატიული გეგმები; გაუპარსავმა, ჭუჭყიანსაყელოიანმა, უძილობისაგან მოფანდალე ანტონოვმა; ჩაფსკვნილმა, ფართოსახიანმა, მუდამ მომღიმარე ჯარისკაცმა კრილენკომ, რომელიც გაცხარებით იქნევდა ხელებს და მჭახელაპარაკობდა; ზორბა ტანის წვეროსანმა მატროსმა, სახემშვიდმა დიბენკომ, ასეთები იყვნენ ადამიანები, რომლებიც იბრძოდნენ საბჭოთა ხელისუფლებისათვის“.

ასევე ცოცხლად, ყოველგვარი შელაძაზების გარეშე, ძუნწად, მაგრამ ნათლად ხატავს ჯონ რიდი კონტრარევოლუციის ბანაკს, დროებითი მთავრობის მინისტრებს, კადეტებს, სოციალ-დემოკრატებისა და ესერების ბელადებს.

მაგრამ ყველაზე დიდი აღფრთოვანებითა და შთაგონებით ჯონ რიდმა ვლადიმერ ილიას-ძე ლენინის დაუვიწყარი სახე შექმნა.

„მაგრამ აი, ლენინი უკვე ტრიბუნაზეა. იგი დადგა ტრიბუნის კიბეზე ხელებადურდნობილი, მოწყურული თვალები დელეგატების მასას მოავლო, თითქოს არც ესმოდა ოვაციები, რომელიც რამდენიმე წუთს გრძელდებოდა. როცა ხმაური მიწყნარდა, მან მოკლედ და უბრალოდ თქვა:

„ახლა დროა შევუდგეთ სოციალისტური წესრიგის დამყარებას!“

ჯონ რიდმა თავის შთაბეჭდილება ლენინზე უფრო ნათლად ჩამოაყალიბა კომინტერნის მეორე კონგრესის შთაბეჭდილებათა წიგნში.

აღბომის პირველივე ფურცელი იხსნება ჯონ რიდის ჩანაწერით:

„ლენინი ესოდენ უბრალო, ესოდენ ადამიანური და ამავე დროს ყველა ჩვენგანზე შორსმჭვრეტი და ურყევი.

ლენინი — ისტორიის ლოკომოტივი“.

აქ შესანიშნავად არის გამოხატული ის დიდი და ღრმა შთაბეჭდილება, რომელიც ჯონ რიდმა ლენინთან სიახლოვისა და მრავალი შეხვედრისაგან, მისი დიდბუნებოვანი პიროვნებისა და გენიალური შრომებისაგან მიიღო.

„ათი დღე...“ მხატვრული სიძლიერითაც ახალი ეტაპი იყო რიდის შემოქმედებაში. ჯონ რიდმა მონახა თავისებური ფორმა თხრობისა, სწორედ ისეთი, როგორიც რევოლუციის რიტმსა და გაქანებას შეეფერებოდა. „ათი დღე...“ თითქოს ქრონიკაა, მათიანეა რევოლუციისა. მაგრამ ეს „ქრონიკა“ აღსავსეა შესანიშნავი მხატვრული სურათებით, ხასიათების ღრმა წვდომით, ადამიანთა ფიქრებისა და მისწრაფებების ცოცხლად გად-

მოცემით. მწერალი გულგრილად კი არ მოგვითხრობს ნახულსა და გაგონილზე. წიგნის ყოველი ფურცელი აღსავსეა მგზნებარებითა და სითბოთი, გულწრფელობითა და უშუალობით.

სტილის ერთგვარი გადამეტებული ფერადოვნება, რომელიც „აჯანყებულ მექსიკაში“ იგრძნობოდა, აქ სრულიად გამქრალია. მწერალი ამ წიგნში თხრობის ლაკონურობას აღწევს და მცირე დეტალითაც კი ახერხებს საერთო სურათის გრანდიოზულობის ჩვენებას.

ჯონ რიდმა შექმნა დიდი სოციალური ეპოსი. ამ ეპოსის შინაარსი ისეთივე ღრმა და გრანდიოზულია, როგორც თვით ოქტომბრის რევოლუცია იყო ღრმა და დიადი; ხოლო ფორმა ეპოსისა — ასევე ახალი და ორიგინალურია.

ჯონ რიდის „ათი დღე“ — ეს არის ახალი სიტყვა ამერიკის ლიტერატურაში როგორც თავისი შინაარსით, ასევე თავისი ფორმითაც.

შექსპირის „ჰამლეტის“ პირველი ქართული მთარგმნელი

მე-19 საუკუნის ორმოცდაათიანი წლებიდან იწყება ქართული საზოგადოებრივი აზრის ერთგვარი გამოცოცხლება.

1832 წლის შეთქმულების დამარცხებამ მოწინავე ქართულ საზოგადოებას თვალი აუხილა, ცარიზმის წინააღმდეგ ბრძოლის უშედეგობაში დააჩქუნა და ქვეყნის წინსვლისათვის ახალი გზების ძიებაზე დააფიქრა. თვით შეთქმულების მონაწილენიც მძიმე სასჯელის მოხდის შემდეგ სამშობლოში დაბრუნდნენ, პრაქტიკულ საქმიანობაში ჩაებნენ და ერთგულ სამსახურს შეუდგნენ.

საქართველოს წარსული დიდების აღდგენაზე რომანტიკული ოცნება დასრულდა, ქართული რომანტიზმის მედროშეთაგან ორნი — ნიკოლოზ ბარათაშვილი და ალექსანდრე ჭავჭავაძე უკვე ცოცხალნი აღარ იყვნენ, ხოლო მესამე — გრიგოლ ორბელიანი კარიერის იმ გრძელსა და იღბლიან გზას დაადგა, რომელმაც ბოლოს მეფისნაცვლის მოადგილეობამდე მიიყვანა.

იწყებოდა ახალ პირობებთან შეგუება, თავად-აზნაურობის დიდი ნაწილი კვლავ აგრძელებდა ხელგაშლილ ცხოვრებას, მამულებს აგირავებდა და ყმა გლეხობის ექსპლუატაციას აძლიერებდა, საზოგადოებრივ ასპარეზზე გამოდიოდა ახალი კლასი — ბურჟუაზია, ირლვეოდა პატრიარქალური ცხოვრების წესი.

ახალ სოციალურ ურთიერთობას, ახალ ყოფას, თავისი ასახვა უნდა ჰქონოდა ლიტერატურაშიც.

ლიტერატურაში ფეხს იკიდებს რეალისტური მიმართულება. ამ მწერლების შემოქმედების პრინციპად ცხოვრების სინამდვილის ჩვენება იქცევა. ჩვენი მწერლობის ეს ახალი ნაკადი თავის მოღვაწეობის არეს მარტო ლიტერატურული შემოქმედებით როდი განსაზღვრავს. მათ საზოგადოებრივი მოღვაწეობის ფართო სარბიელი იტაცებთ, მოქმედება სურთ. ეს მოქმედება კი ეროვნული გამოღვიძებისა და კუთრული აღორძინებისკენაა მიმართული, რაც ყველაზე მნიშვნელოვნად ქართული თეატრის აღდგენასა და პირველი ჟურნალის დაარსებაში გამოიხატა.

ამ ორივე ისტორიული მნიშვნელობის საქმის ორგანიზატორი და სულისჩამდგმელი გიორგი ერისთავი იყო. გიორგი ერისთავი გვევლინება არა მარტო ახალი მიმართულების დამწყებად ჩვენს ლიტერატურაში, არამედ აღდგენილი ქართული თეატრის პირველ დრამატურგად, რეჟისორად და მსახიობად.

გიორგი ერისთავი იყო პირველი ქართული ჟურნალის — „ცისკრის“ — დამაარსებელი და რედაქტორიც. „ცისკარი“ 1852 წელს დაარსდა მეფისნაცვალ ვორონცოვის ხელის შეწყობითა და დახმარებით (ვორონცოვმა თვითონ მოაწერა ხელი ჟურნალის ას ცალზე).

ჟურნალი ოთხი განყოფილებისაგან შედგებოდა: 1. ლექსთ-თხზულება, 2. პროზა, 3. სწავლა და ხელოვნება (კრიტიკა და მეცნიერება) და 4. სახლის პატრონობა.

ჟურნალს, როგორც ვხედავთ, პოლიტიკური განყოფილება სულ არ ჰქონდა. უმთავრესი ადგილი „ცისკარში“ პოეზიასა და პროზას ეთმობოდა, ხოლო დანარჩენი ნაწილი ჟურნალისა

სარწმუნოებრივ-ზნეობრივი ლიტერატურითა და პრაქტიკული რჩევა-დარიგებით ივსებოდა.

გ. ერისთავის „ცისკარმა“ უსახსრობის გამო დიდხანს ვერ იარსება და ორი წლის შემდეგ დაიხურა.

1857 წელს „ცისკარმა“ განაახლა გამოსვლა. „ცისკრის“ ახალმა რედაქტორმა ივ. კერესელიძემ ორასამდე ხელის მომწერი იშოვა და ჟურნალის გამოცემის საქმეში დიდი ენერგია გამოიჩინა.

ივ. კერესელიძის „ცისკარმა“ 1875 წლამდე იარსება და უდიდესი როლი შეასრულა, როგორც ქართული მწერლობისა და აზროვნების, ისე ეროვნული ჟურნალისტიკის ისტორიაში.

* * *

თარგმნილი ლიტერატურით ერთ დროს მდიდარი ქართული მწერლობა მე-19 საუკუნის დასაწყისისათვის საკმაოდ ღარიბი და ჩამორჩენილი იყო. ჩვენი ლიტერატურის ამ ნაკლს კარგად გრძნობდა საზოგადოების მოწინავე ნაწილი. მიუხედავად იმისა, რომ არც დაბეჭდვის საშუალება იყო, არც სხვა რამ წახალისებას ელოდნენ, მშობლიური ლიტერატურის გაძლიერებისათვის მზრუნველი ახალგაზრდობა მაინც თავს არ ზოგავდა და ყველაფერს აკეთებდა ამ ხარვეზის შესავსებად.

გრიგოლ ორბელიანისადმი მიწერილ ნიკოლოზ ბარათაშვილის წერილში ვკითხულობთ: „ჩვენმა ლიტერატურამ ორი კარგი თარგმანი იშოვა: კიპიანმა გადმოთარგმნა Ромео и Джульетта შექსპირის ტრაგედია და მე ვთარგმნი Юлии Тарентский ტრაგედია ლეიზევიცისა“.

რა დიდი წყურვილი უნდა ჰქონოდათ მთარგმნელობისა ქართველ ახალგაზრდა მწერლებს, როცა ამ ტრაგედიებს თარ-

გმნიდნენ. მაშინ ხომ ჩვენში არც თეატრი არსებობდა, სადაც მათი დადგმა განხორციელდებოდა, არც ჟურნალი და გამომცემლობა იყო, რომ თავიანთი ნაშრომი დაბეჭდილი ენახათ.

ეს საერთო შეგნება და სურვილი იმისა, რომ რაც შეიძლება მეტი თარგმანით გაემდიდრებინათ ქართული მწერლობა, კარგად აისახა ჟურნალ „ცისკრის“ ირგვლივ შემოკრებილ მწერალთა მუშაობაში. ჟურნალის თითქმის ყოველ ნომერში წარმოდგენილია რუსული და დასავლური ლიტერატურის რომელიმე ცნობილი ნიმუშის თარგმანი.

პირველად „ცისკრის“ ფურცლებზე გაეცნო რუსული და ევროპული ენების უცოდინარი ქართველი მკითხველი პუშკინისა და ლერმონტოვის, ნეკრასოვისა და ჟუკოვსკის, გრიბოედოვისა და ტურგენევის, ტოლსტოისა და გოგოლის, შექსპირისა და ბაირონის, დანიელ დეფოსა და სერვანტესის, გოეთესა და შილერის, ჰიუგოსა და ჰაინეს ნაწარმოებებს.

„ცისკარში“ დაბეჭდილ რუს და უცხოელ ავტორთა საკმაოდ გრძელ სიას რომ უბრალოდ გადავავლოთ თვალი, მართო ისიც კმარა იმის საილუსტრაციოდ, თუ რა ფართო ინტერესი ჰქონია ჩვენს მაშინდელ მწერლობასა და მკითხველ საზოგადოებას რუსული და დასავლური ლიტერატურისადმი.

„ცისკრის“ რედაქცია სასახელო გულუხვობას იჩენს მსოფლიო ლიტერატურის შედევრების მიმართ. რედაქციის ასეთი დამოკიდებულება უცხოეთის ლიტერატურისადმი ლაპარაკობს არა მარტო ჟურნალის მესვეურთა კარგ გემოვნებასა და ცოდნაზე, არამედ იმ დიდი როლისა და მნიშვნელობის შეგნებაზეც, რომელსაც მთარგმნელობით მუშაობას ანიჭებდნენ „ცისკრის“ ირგვლივ დარაზმული ჩვენი ლიტერატორები.

უცხოეთის კლასიკიდან ყველაზე მეტი ადგილი სრულიად

დამსახურებულად „ცისკარმა“ თავის ფურცლებზე შექსპირს დაუთმო.

დიდი ინგლისელის უკვდავ ნაწარმოებთაგან „ცისკარში“ დაიბეჭდა ოთხი ტრაგედია. ესენია: 1. იულიუს ცეზარი — თარგმანი მ. ყიფიანისა, 1867 წ., 2. ორი ვერონელი აზნაური — თარგმანი დ. ყიფიანისა, 1867 წ., 3. რომეო და ჯულიეტა — თარგმანი დ. ყიფიანისა, 1859 წ. და დასასრულ 4. ჰამლეტი — პრინცი დანიისა — თარგმანი არდაზიანისა, 1858 წ.

თუ გავითვალისწინებთ „ცისკარის“ მოცულობასა და შესაძლებლობას შექსპირის ოთხი ტრაგედიის დაბეჭდვა ცოტა როდია, მაშინ, როცა ჟურნალი მკითხველს დასავლეთისა და რუსეთის სხვა მწერლებსაც აცნობდა და ნაწარმოებებს ნომრიდან ნომერში გაგრძელებით ბეჭდავდა.

ქრონოლოგიურად „ცისკარში“ ყველაზე ადრე „ჰამლეტი“ დაიბეჭდა. ჩვენც ამ თარგმანის განხილვით გვინდა შევუდგეთ პირველ ქართულ ჟურნალში თარგმნილი ინგლისური ლიტერატურის ნიმუშების შესწავლას. „ჰამლეტის“ თარგმანი ეკუთვნის ცნობილ ქართველ ბელეტრისტს ლავრენტი არდაზიანს. ვიდრე თარგმანის ავ-კარგს გავარჩევდეთ, ორიოდ სიტყვით უნდა შევჩერდეთ მთარგმნელის პიროვნებასა და ღვაწლზე, მის როლსა და ადგილზე ქართულ მწერლობაში.

* * *

ლავრენტი არდაზიანი დაიბადა თბილისში 1815 წელს, მღვდლის ოჯახში. სასულიერო სემინარიის დამთავრების შემდეგ შევიდა სახელმწიფო სამსახურში. 1857 წელს, როცა „ცისკარს“ ივანე კერესელიძე ჩაუდგა სათავეში, ახალმა რე-

დაქტორმა ჟურნალის თანამშრომლად ლავრენტი არდაზიანიც მიიწვია. ლ. არდაზიანმა გულმხურვალედ მიიღო ეს მიწვევა. იგი ჟურნალში აქტიურად თანამშრომლობდა და არა თუ რაიმე გასამრჯელოს ღებულობდა ამ თანამშრომლობისათვის, პირიქით, ცდილობდა თვითონაც გაემართა ხელი უსახსრო რედაქციისათვის. ლ. არდაზიანმა ჟურნალ „ცისკარში“ გამოაქვეყნა ორი რომანი „სოლომონ ისაკიჩ მეჭლანუაშვილი“ და „მორჩილი“.

ამ ნაწარმოებებით ავტორმა მაშინვე მიიპყრო მკითხველის ყურადღება.

არდაზიანი გარდაიცვალა 1870 წელს.

ლ. არდაზიანი დანიელ ჭონქაძესთან ერთად ითვლება რეალისტური პროზის დამწყებად მე-19 საუკუნის ქართულ ლიტერატურაში.

ლ. არდაზიანს პოპულარობა უმთავრესად მისმა რომანმა „სოლომონ ისაკიჩ მეჭლანუაშვილმა“ მოუპოვა. ამ რომანში ავტორმა მოგვცა სავაჭრო ბურჟუაზიის ტიპური წარმომადგენლის — მეჭლანუაშვილის — მხატვრულად მართალი სახე. მან დაგვიხატა, ერთი მხრივ, ახლად ფეხადგმული ბურჟუაზიის მტაცებლური სახე, ხოლო, მეორე მხრივ, თავადაზნაურობის წარმომადგენლები, რომლებიც თავისებურად ცდილობენ ახალ პირობებთან შეგუებას.

ლ. არდაზიანმა შექმნა არა მხოლოდ უმთავრესი დამახასიათებელი ტიპები მაშინდელი საზოგადოებისა და მოგვცა მხატვრულად დამაჯერებელი სოციალური სახე ეპოქისა.

სხვა სიახლესთან ერთად ლ. არდაზიანის რომანებში ყურადღებას იქცევს ნაწარმოებთა ენა. ავტორმა უარი თქვა არქაიზმებით დატვირთულ „ცისკარის“ ენაზე და თავის მხატვრულ ნაწარმოებებში უბრალო სასაუბრო ენას დაუახლოვდა.

ამ მხრივ ლ. არდაზიანის მხატვრული პროზა ერთგვარად თითქმის უპირობოდ კიდევ მისსავე თარგმანსა და საერთოდ ენობრივ პოზიციას. ცნობილია ის ფაქტიც, რომ „მამების“ ბრძოლაში ილია ჭავჭავაძის წინააღმდეგ ლ. არდაზიანი „ცისკრელების“ ბანაკში აღმოჩნდა და საკმაოდ მწვავედ შეუტია თერგდალეულებს.

ლ. არდაზიანის მიერ თარგმნილი შექსპირის „ჰამლეტი“ 1858 წელს დაბეჭდა „ცისკარმა“. სამი წლის შემდეგ (1861 წ.) იმავე ჟურნალის ფურცლებზე იბეჭდება ლ. არდაზიანის „სოლომონ ისაკიჩ მეჭლანუაშვილი“.

ენა „ჰამლეტის“ თარგმანისა მძიმეა და ზოგჯერ ხელოვნურიც, მაშინ, როცა „სოლომონ ისაკიჩ მეჭლანუაშვილის“ ენა შედარებით ბუნებრივია და, ჩვეულებრივ, ხალხის სალაპარაკო ენისაგან თითქმის არ განსხვავდება. შექსპირის გენიალური „ჰამლეტის“ მიმართ, როგორც ჩანს, განსაკუთრებულ ინტერესს იჩენდნენ მაშინდელი ჩვენი ლიტერატურული წრეები. ამას მოწმობს ერთი საყურადღებო ფაქტი: „ჰამლეტი 1857 წელს უთარგმნია თბილისის გიმნაზიის მეხუთე კლასის მოწაფეს მ. ფავლენიშვილს. ამის შესახებ სიხარულით ატყობინებს „ცისკრის“ მკითხველს ჟურნალის რედაქტორი ივ. კერესელიძე: „რედაქცია ქართულის სალიტერატურო ჟურნალისა „ცისკარი“ განუცხადებს სასიამოვნოდ უ. უ. ჟურნალისა ამის მკითხველთა, რომ ამ დღეებში მივიღეთ ჩინებული თხზულება განთქმულის მთელს ევროპაში მწერლისა ვილიამ შექსპირისა „ჰამლეტი, დანიის პრინცი“, რომელსაც ვამზადებთ დასაბეჭდად. ეს არის სასიამოვნო, რომ უასაკონი ყრმანიც კი ცდილობენ დაცემულს ქართულის ლიტერატურის აღდგინებას, ეს თხზულება გადმოთარგმნილი საკეთილშობილო გიმნაზიის მეხუთე კლასის მოწაფის თ. მ. ფავლენიშვილისაგან, თუმცა პრო-

ზად არის ნათარგმნი, მაგრამ კმასაყოფელად უთარგმნია და მდაბიურს ენაზედ ზემოხსენებულს ყმაწვილს — ყოველთათვის გასაგონად“ („ცისკარი“, 1857 წ., № 4, გვ. 43).

„ცისკრის“ რედაქტორის ეს განცხადება მრავალმხრივ საყურადღებოა.

უპირველეს ყოვლისა მნიშვნელოვანია ის გარემოება, რომ ივ. კერესელიძე „ჰამლეტის“ თარგმანს აცხადებს „დაცემულის ქართული ლიტერატურის აღდგინების“ ფაქტად. ეს ნიშნავს იმას, რომ ახალი თარგმანის შემატებას „ცისკრის“ რედაქტორი თვლის ჩვენი ლიტერატურის აღორძინების გამომხატველ სასიხარულო მოვლენად.

„ცისკრის“ რედაქტორის ეს განცხადება მიგვითითებს იმაზე, თუ რა როლსა და მნიშვნელობას ანიჭებდა პირველი ქართული ჟურნალის რედაქტორი ჩვენი ლიტერატურის განვითარებაში მსოფლიო შედეგების თარგმნას, ამ განცხადების შემდეგ ჩვენთვის ნათელია, თუ რატომ უთმობდა „ცისკარი“ თავის ფურცლებს ასე ხელგაშლილად თარგმანებს.

ი. კერესელიძეს ახარებს უასაკო ყრმისაგან „ჰამლეტის“ თარგმნა, მაგრამ ხაზგასმით რბილად აღნიშნავს თარგმანის ერთ ნაკლს „თუმცა პროზით არის ნათარგმნი, მაგრამ...“.

ი. კერესელიძე იქვე აღნიშნავს თარგმანის მთავარ ღირსებას: „მაგრამ კმასაყოფელად უთარგმნია, და მდაბიურს ენაზედ ზემოხსენებულს ყმაწვილს ყოველთათვის გასაგონად“.

„ცისკრის“ რედაქტორი გვიზიარებს თარგმანით მიღებულ შთაბეჭდილებას კმასაყოფელად უთარგმნიაო, რაც დამაკმაყოფილებელ თარგმანს ნიშნავს და იქვე დასძენს: „მდაბიურს ენაზედ“, „ყოველთათვის გასაგონად“.

„ცისკრის“ რედაქტორს მიაჩნია, რომ „მდაბიურ ენაზე“, ესე იგი ხალხის სალაპარაკო ენაზე, „ყოველთათვის გასაგონად“

ნად“, ანუ ყველასათვის გასაგებად თარგმნა არის მ. ფაულენიშვილის ნამუშევრის ღირსება.

ამ განცხადების შემდეგ ჩვენთვის გაუგებარია, რატომ არ დაბეჭდა ი. კერესელიძემ მ. ფაულენიშვილის თარგმანი და რატომ დაუთმო ადგილი ლ. არდაზიანის თარგმანს, რომელიც აგრეთვე პროზად არის შესრულებული (რასაც სრულიად სამართლიანად უთვლიდა მ. ფაულენიშვილს ნაკლად) და ამავე დროს სრულიად არ უახლოვდება „მდაბიურ ენას“ და არც „ყოველთათვის გასაგონად“ (ყველასათვის გასაგებად) არის გადმოღებული. ჩვენთვის უცნობია, თუ რა ბედი ეწია მ. ფაულენიშვილის თარგმანს.

ლ. არდაზიანის მიერ თარგმნილი „ჰამლეტის“ ბეჭდვს „ცისკრის“ მე-5 ნომერში დაიწყო და მერვეში დასრულდა. პიესის სათაურს მთარგმნელი ასეთ შენიშვნას უკეთებს: „ნამდვილს ენაზე, ესე იგი ანგლიურზე, მთხზველს უწერია პირველი მოქმედი პირი ჰამლეტად, ხოლო რუსულ ენაზე ნათარგმნი გამლეტად, რადგანაც არა აქვთ რუსებს ასო „ჰ“, მე ნამდვილის მიხედვით ვიხმარე ასო ჰ, რადგან გვაქვს ასო ესე“.

ეს შენიშვნა გვაფიქრებინებს, რომ ლ. არდაზიანს „ჰამლეტის“ თარგმნისას რუსულ თარგმანთან ერთად ხელთ ჰქონია ინგლისური დედანიც. მაგრამ იმის გამო, რომ მთარგმნელმა ინგლისური ენა არ იცოდა, ინგლისური დედნის გამოყენებაში იგი ამ ერთ-ერთი სახელის სწორად გადმოღების იქით არ წასულა.

მთარგმნელს ტრაგედიის მთავარი გმირის სახელის სწორად გადმოღება ალბათ იმან უკარნახა, რომ ქართულად „გამლეტის“ დაწერა მეტისმეტად თვალში საცემი იქნებოდა. სხვა შემთხვევაში ლ. არდაზიანი სრულიად არ ზრუნავს სახელების დედნიდან სწორად გადმოღებაზე. იგი ყველგან

წერს პოლონის პოლონიუსის მაგივრად, კლავდის კლავდიუსის ნაცვლად, გორაციის პორაციუსის ნაცვლად და იმდენად ემორჩილება რუსულ თარგმანს, რომ მეფის მაგივრად ყველგან კოროლს წერს.

თარგმანი სავსეა რუსიციზმებით. პირდაპირ გადმოღებული რუსული კალკებით. მთარგმნელი ზოგჯერ კურიოზამდეც კი მიდის. მაგალითად, სრულიად გაუგებარია რუსული ენის კარგ მცოდნეს და თავათ კარგ ქართველ მწერალს როგორ გაეპარა თარგმანში „ფრთიანი თაგვი“ რუსული „летучая мышь“-ის შესატყვისად, მაშინ, როცა მთარგმნელის მშობლიურ ენაზე არსებობს „ლამურა“.

მოვიტანთ კიდევ რამდენიმე მაგალითს იმის ნათელსაყოფად, თუ როგორ იოლად გადმოჰქონდა მთარგმნელს წმინდა რუსული გამოთქმები, რუსული სიტყვები და კალკები.

„დიახ, მე ვკეთდები თქვენ მასხარათ (გვ. 96).

ჰამლეტი: იცით თქვენ? ანგლიაში უნდა წავიდე.

დედოფალი: ახ! დამავიწყდა. ეგ გადაწყვეტილია.

ჰამლეტი: დიახ, გრამატები მზად არის კიდევ (გვ. 123).

ჰამლეტი: სხეული იქმნება კოროლად, მაგრამ კოროლი არ უნდა იყოს სხეულად, კოროლი არის რაიმე (გვ. 127). ნუ გგონიათ — პოლიაკებმა საჩხუბრად თავს გამოიღეს (გვ. 133).

ჰამლეტი: ნუ სთხრით, მეგობარო, სისრულესა საფლავითგან.

მესაფლავე: მე კი არა ვსთხრი, ვფლავ სისრულესა (გვ. 157).

ოსრიკი: ჩავაბარებ ჩემს თავს თქვენს ყურადღებას (გვ. 169)“. და ასე დაუსრულებლად შეიძლება რუსულიდან პირდაპირ გადმოღებული ფრაზების მოტანა.

რუსული თარგმანის მიმართ ასეთი მორჩილება თარგმანს ზოგჯერ სრულიად გაუგებარს ხდის, აზრს აბნელებს. ცალკე რუსული სიტყვების პირდაპირ უთარგმნელად გადმოღება ლ. არდაზიანის თარგმანისათვის ჩვეულებრივია (სტოლი, პოლშა, პლუტი, გრამატა და მრავალი სხვა). მთარგმნელი ერთდეროთ თავისუფლებას უცხო სიტყვათა გადმოტანისას უშვებს. ამ სიტყვებს თბილისური ქალაქური ჟარგონით გადმოსცემს. მაგალითად. „პორტრეტის“ მაგივრად „პატრეტს“ წერს, „კომედიის“ მაგივრად — „კამედიას“ და სხვა.

უკვდავი შექსპირის ტრაგედიის ღრმა პოეტურობა სრულიად დაკარგულია და არდაზიანისეულ თარგმანში მძიმე, პროზაული არქაიზმებით სავსე ხელოვნური ენა შექსპირის მონოლოგებს არა მარტო გაუგებარსა და ძნელად გამოსათქმელს ხდის, არამედ პოეზიისაგანაც სცლის და ზოგჯერ ენის გასატეხად საგანგებოდ დახვევებულ სიტყვებად წარმოგვიდგენს. აბა, რა უნდა გაიგოს მკითხველმა და მსმენელმა დედოფლის ამ მონოლოგიდან:

„წაათრია მოკლული პოლონი საშუალ უგონობისა, როგორათაც ოქროს ნაპერწკალნი საშუალ შერეულობისა ტლანქ მადნის ქვათა — ელვარებენ მათ შორის გონება და გული“.

ივანე მაჩაბელის ბრწყინვალე თარგმანთან შედარებას ლ. არდაზიანის მიერ თარგმნილი „ჰამლეტი“ ვერ უძლებს. საილუსტრაციოდ კმარა თუნდაც საყოველთაოდ ცნობილი ჰამლეტის ბრძნული მონოლოგი:

ი. მაჩაბელი: ყოფნა?.. არ ყოფნა?.. საკითხავი აი ეს არის.

სულ-დიდ ქმნილებას რა შეჰფერის? ის რომ იტანჯოს

და აიტანოს მჩაგრავბედის ნეშტრითა გმირვა,

თუ შეებრძოლის მოზღვავებულ უბედურებას

და ამ შებრძოლვით მოსპოს იგი? მოსპოს სიცოცხლე.

ბოლო მოუდოს... მიიძინოს... სხვა არაფერი...

ამ მიძინებით გათავდება ის გულის ქენჯნა

და ათასი სხვა ბუნებრივი უკუღმართობა,
რაც ხორცშესხმულ ადამიანს წილადხდომია.

განა ეს ბოლო სანატრელი არ უნდა იყოს?..

ლ. არ დაზიანი: ვიყო თუ არ ვიყო — აჰ, რას ვიკითხავ, რა უფრო პატიოსნურია; ის, რომ კაცმა აიტანოს მტრად აღჭურვილი განგების შეუბრალებელი დევნა და ჩაგვრა, თუ ისა, რომ კაცი ბრძოლად გავიდეს, შეჰმართოს ხელი, და გაუმკლავდეს ამ ზღვათა აუარებელთა უბედურებათა? სიცოცხლის გათავება არის მხოლოდ მიძინება. ამასთან რაკი ესეც იცის კაცმა, რომ ყველა სულდგმულის ბოლო არის მაინც ეს მიძინება, ეს ძილი უღებს ბოლოს ათასთა სატანჯველთა და წამებათა, — ნუთუ ამ დროს მოახლოება და შეყრა არ უნდა იყოს გულით სანატრელი ყოველი ადამიანისათვის?“..

ეს ადგილი ლ. არდაზიანის თარგმანიდან შედარებით კარგია და გამართული. მაგრამ რამოდენა განსხვავებაა მათ შორის!

ლ. არდაზიანის თარგმანი საერთოდ ი. მაჩაბლის მაღალ პოეტურ თარგმანს ვერც ერთი ნიშნით ვერ უახლოვდება. მაჩაბლის თარგმანი ლალია და ბუნებრივი, ლექსი გამართული, უნაკლო, მაჩაბელი სწორად გადმოსცემს დედნის შინაარსს, მის ფილოსოფიურ სიღრმეს და მაღალ პოეტურობას.

ლ. არდაზიანის თარგმანი გასაგებად ვერ გადმოსცემს ვერც ფილოსოფიურად ღრმა ადგილებს, ვერც პოეტურ აღმაფრენით სავსე სტრიქონების ბუნებრივობას. არდაზიანი, გარდა

იმისა, რომ შექსპირის დიდებულ ლექსს პროზად გადმოგვეცემს, თვითონ ეს პროზაც მძიმეა.

ამდენად ლ. არდაზიანის თარგმანს მხოლოდ ისტორიული მნიშვნელობა რჩება. იგი პირველი ცდაა შექსპირის ამ გენიალური ტრაგედიის ქართულად თარგმნისა და, ამიტომაც, ქართულ შექსპირიანაში თავისი ადგილი აქვს დამკვიდრებული.

ამის გარდა ის ფაქტიც, რომ თარგმანი ეკუთვნის შესანიშნავ ქართველ მწერალს — „სოლომონ ისაკიჩ მეჯღანუაშვილის“ ავტორს — ლ. არდაზიანს, თავისთავად ბევრს ნიშნავს და ყოველთვის მიიპყრობს, როგორც საერთოდ ლიტერატურის ისტორიკოსების, ისე, კერძოდ, შექსპირის ქართული თარგმანების შემსწავლელთა ყურადღებას. არ უნდა დაგვავიწყდეს, რომ „ჰამლეტის“ პირველი თარგმანი ეკუთვნის იმ ქართველ მწერალს, რომელზედაც აკაკი წერეთელი ასე წერს: „...ყველაზე შესანიშნავი ნიჭის პატრონი იყო ლავრენტი არდაზიანი. ეს იყო სადღაც ჩინოვნიკად, ჩუმი კაცი იყო და სათნო, მის ქართველობას საზღვარი არ ჰქონდა. ერთი შეხედვით არაფრად მოგეწონებოდათ, მაგრამ შესანიშნავი მწერალი იყო“.

ასეთი მწერლის ნაშრომი, თუნდაც სუსტი, ყოველთვის აღძრავს მკვლევართა და ლიტერატურის ისტორიკოსთა ინტერესს. შექსპირის პირველი ქართველი მთარგმნელი ჩვენს ლიტერატურის ისტორიაში შევიდა, როგორც თვალსაჩინო მწერალი და რაკი მის ლიტერატურულ მემკვიდრეობაში „ჰამლეტის“ თარგმანსაც საპატიო ადგილი უჭირავს, ჩვენი ვალია ამ თარგმანის ავ-კარგის დაფასება და ყოველმხრივი შესწავლა.

დიდი ქართველი პოეტის ნიკოლოზ ბარათაშვილის შემოქმედებამ ქართველ პოეტთაგან ერთ-ერთმა პირველმა მიიქცია მთარგმნელთა ყურადღება,

ბარათაშვილის ცალკე ლექსები არაერთხელ ითარგმნა რუსულად, ჯერ კიდევ რევოლუციამდე. რუსი პოეტების ეს ხანგრძლივი ინტერესი ბარათაშვილის შემოქმედებისადმი დაგვირგვინდა შესანიშნავი პოეტის ბორის პასტერნაკის ბრწყინვალე თარგმანებით. ბ. პასტერნაკმა მთლიანად თარგმნა ბარათაშვილის მთელი პოეტური მემკვიდრეობა და, თუმცა მან ამ თარგმანების საუკეთესო ნიმუშებში სხვებისათვის მიუწვდომელ მწვერვალებს მიაღწია, ჩვენდა სასიხარულოდ, კიდევ გრძელდება ცდები ხელახლა თარგმნონ და ახლებურად ააქლერონ ქართველი მგოსნის განუმეორებელი შემოქმედება.

ამის საუკეთესო დადასტურებაა ნამუშევარი ცნობილი ლენინგრადელი პოეტის მიხეილ დუდინისა, დუდინი არ დააფრთხო ბ. პასტერნაკის პოეტურმა ავტორიტეტმა და, მის შემდეგ, ხელახლა და მთლიანად თარგმნა ნ. ბარათაშვილი.

ფართოდაა ცნობილი ნ. ბარათაშვილის უკრაინული და სომხური თარგმანები, თარგმანები სხვა მოძმე ხალხების ენებზეც. ჩვენ აქ ამაზე აღარ შევჩერდებით.

ქართული პოეზიის გაცნობისთანავე, ყველა უცხოელი პოეტი განსაკუთრებული ინტერესით იმსჭვალება ბარათაშვილისადმი.

ბარათაშვილის ლექსები ითარგმნა გერმანულ (ბლაიხშტაინერი), ჩეხურ (ედლიჩკა), პოლონურ (პოეტების ჯგუფი ქართული პოეზიის ანთოლოგიაში), უნგრულ, ბულგარულ და სხვა ენებზე. მაგრამ ამ თარგმანებს უფრო შემთხვევითი, არასისტემატური ხასიათი ჰქონდა.

ცალკე უნდა აღვნიშნოთ ქართული კულტურის რუმინელი მეგობრის — ვიქტორ კერნბახის ღვაწლი, რომელმაც მთლიანად თარგმნა ბარათაშვილის პოეზია რუმინულ ენაზე.

ნ. ბარათაშვილის უცხო ენებზე თარგმნის საკითხი მთელი სერიოზულობით დაისვა პოეტის დაბადების 150 წლის საიუბილეო დღეებში.

საიუბილეო კომიტეტის ინიციატივით მომზადდა ბარათაშვილის ფრანგული, ინგლისური და გერმანული პწკარედები.

ინგლისური პწკარედი სათარგმნელად ჰოლანდს გადაეგზავნა ლონდონში. მან შეძლო საიუბილეოდ ეთარგმნა ქართველი პოეტის ლექსების მნიშვნელოვანი ნაწილი.

ბარათაშვილის ლექსების გერმანულ ენაზე სათარგმნელად თბილისში გერმანიიდან პოეტი რაინერ კირში მოიწვიეს.

კირშმა საქართველოში იმუშავა თარგმანზე ჩვენი გერმანისტების კონსულტაციით და მთლიანად შეასრულა დაკისრებული სამუშაო. რაინერ კირშის მიერ თარგმნილი ნ. ბარათაშვილის წიგნი პოეტის იუბილეს დღეებში გამოვიდა თბილისში (გამომც. „განათლება“, 1969 წ.). ნ. ბარათაშვილის ფრანგულ ენაზე თარგმნის ორგანიზაციის საკითხზე მოლაპარაკებისათვის საიუბილეო კომიტეტმა თბილისში მოიწვია „ფრანგ გამომცემელთა გაერთიანების“ დირექტორი ჰადლენ ბრონი. მ. ბრონმა, როგორც საბჭოთა ლიტერატურის მეგობარმა და ფრანგულ ენაზე გამომცემელმა, თავისი მდიდარი გამოცდილება გამოიყენა იმისათვის, რომ შექმნილიყო ბარათა-

თაშვილის პოეზიის მაღალმხატვრული თარგმანი ფრანგულ ენაზე და დროულად და გემოვნებით გამოცემულიყო იგი პარიზში.

გამომცემლობამ გ. ბუაჩიძის მიერ გაკეთებული პწკარედები გაუნაწილა ცნობილ ფრანგ პოეტებს. ნ. ბარათაშვილის ბევრი მნიშვნელოვანი ლექსის თარგმნა იკისრა რუსთაველის „ვეფხისტყაოსნის“ ქართველმა მთარგმნელმა სერგი წულაძემ. მასვე დაევალა ფრანგული გამოცემისათვის წინასიტყვაობის დაწერა.

გადაწყდა, ფრანგული გამოცემა დაბეჭდილიყო ორ ენაზე — ქართულად და ფრანგულად (პარალელური ტექსტები). გამომცემლის აზრით, ამგვარად დაბეჭდვას ორი მიზანი უნდა ჰქონოდა: ერთი, რომ იგი თარგმნის სიახლოვესა და შესატყვისობაზე დაინტერესებულ მკითხველს შეუქმნიდა წარმოდგენას ორივე ენის შესახებ; მეორე — ფრანგი მკითხველისათვის უცნობი ქართული დამწერლობა, სილამაზითა და ორნამენტულობით, წიგნში გრაფიკული სამკაულის როლსაც შეასრულებდა.

წიგნი დროულად დაიბეჭდა პარიზში და ტირაჟის მნიშვნელოვანი ნაწილი თბილისში ჩამოვიდა პოეტის საიუბილეო ღღესასწაულისათვის.

ბარათაშვილის პარიზული გამოცემის გარეკანს ამშვენებს ძველი ქართული ქედურობის ნიმუშის რეპროდუქცია და ორენოვანი წარწერა: „ნიკოლოზ ბარათაშვილი. ლექსები. ბედი ქართლისა“.

წიგნს წინ უძღვის ს. წულაძის წინასიტყვაობა. ს. წულაძის წერილში (სულ რვა გვერდია) მოკლედაა გადმოცემული პოეტის ბიოგრაფია, ის სოციალური და პოლიტიკური გარემო, საქართველოში რომ შეიქმნა რუსეთთან შეერთების შედეგად.

სწორედ ამ გარემოში უხდებოდა ცხოვრება ბარათაშვილს. ავტორი გონებამახვილურ პარალელებს ავლებს ბარათაშვილსა და მის თანამედროვე რუს და დასავლელ რომანტიკოსებთან (ლერმონტოვი, ნოვალისი, ჟერარ დე ნერვალ და სხვ.).

ს. წულაძე ცალკე გამოყოფს ბარათაშვილის პოემას „ბედი ქართლისა“, მკითხველს მოუთხრობს, როგორ უცქერის პოეტი რუსეთთან საქართველოს შეერთების საკითხს და უჩვენებს იმ დიდ სულიერ ტკივილებს, 1832 წლის შეთქმულების მარცხს რომ მოჰყვა თან.

წერილში ლაპარაკია, თუ რა ადგილი უჭირავს ნ. ბარათაშვილს მრავალსაუკუნოვან ქართულ პოეზიაში, რაოდენ მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა მან ქართული ლიტერატურის განვითარებაში. ს. წულაძის წერილი წარმოდგენას მისცემს მკითხველს ბარათაშვილისდროინდელ საქართველოს სულიერ ცხოვრებაზე და ინტერესს აღუძრავს უფრო მეტი გაიგოს დიდ ქართველ პოეტსა და მის მშობელ ქვეყანაზე.

თუ არ ჩავთვლით ჩვენი დროის დიდი ფრანგი პოეტის ლუი არაგონის მიერ შესრულებულ „მერანის“ თარგმანს („მერანი“. არაგონმა შემოკლებით თარგმნა და შესულია მის წიგნში „საბჭოთა ლიტერატურა“), ბარათაშვილის პოეზიის და, საერთოდ, ქართული პოეზიის თარგმნას პირველად მოჰკიდეს ხელი პროფესიონალმა პოეტებმა, ფრანგული პოეტური სიტყვის აღიარებულმა ოსტატებმა და საბჭოთა ლიტერატურის თარგმნაშიც გამოცდილების მქონე მთარგმნელებმა.

ბარათაშვილის ხუთი მთარგმნელიდან ოთხი დღევანდელი ფრანგული ლიტერატურის გამოჩენილი მოღვაწეა. ესენი არიან ე. გილვიკი, პიერ გამარა, მაქს-პოლ ფუშე და ჟაკ გოშე-რონი.

მეხუთე მთარგმნელი — ჩვენი თანამემამულე სერგი წუ-

ლაძეა, ვისაც ჩვენი და ფრანგი მკითხველი იცნობს „ვეფხისტყაოსნის“ ფრანგული თარგმანით.

ბარათაშვილის ლექსთაგან ყველაზე მეტი თარგმნა ე. გილვიკმა („ქეთევანი“, „ღამე ყაბახზე“, „ფიქრი მტკვრის პირას“, „ჩონგურს“, „ნაპოლეონი“, „არ უკიჟინო“, „როს ბედნიერ ვარ“, „ცისა ფერს“, „ვპოვე ტაძარი“, „რად ჰყვედრი კაცსა“, „მიყვარს თვალები“, „შენი დაღალნი“, „სულთ ბოროტო“).

ე. გილვიკი თანამედროვე ფრანგული პოეზიის ერთ-ერთი საუკეთესო წარმომადგენელია. მისი ლექსები უხვადაა შესული ჩვენი დროის ფრანგული პოეზიის ყველა ანთოლოგიაში.

გილვიკის ლექსები თარგმნილია მრავალ ენაზე და მათ შორის რუსულადაც (მთარგმნელი კუდინოვი). აღსანიშნავია ისიც, რომ ე. გილვიკს აქვს მთარგმნელობითი მუშაობის დიდი გამოცდილება. მან ფრანგულად თარგმნა რუსული პოეზიის არა ერთი ნიმუში, და დიდი ნაწილი ამ თარგმანებისა შევიდა პარიზში გამოცემულ რუსული პოეზიის ანთოლოგიაში.

ე. გილვიკის თარგმანები დიდ მოწონებას იმსახურებს, როგორც დედანთან სიახლოვით, ისე ლექსის მაღალი ოსტატობით.

რაოდენობით, გილვიკის შემდეგ. ბარათაშვილის ლექსების უმეტესი ნაწილი თარგმნა ცნობილმა ფრანგმა პოეტმა და პროზაიკოსმა, პუბლიცისტმა და პროგრესულმა საზოგადო მოღვაწემ — პიერ გამარამ.

მას დიდი სიყვარულით უთარგმნია ნ. ბარათაშვილის ისეთი შედევრები, როგორიცაა „სული ობოლი“, „საყურე, „შემოღამება მთაწმინდაზე“, „ჩემი ლოცვა“, „სუმბული და მწირი“ და სხვა.

ხოლო ბარათაშვილის პოემა „ბედი ქართლისა“ თარგმნა ცნობილმა პოეტმა და მთარგმნელმა ჟაკ გოშერონმა.

მთარგმნელი ერთგულად მიჰყვება დედანს და დიდი ოსტატობით გადმოსცემს არაგვის ქალების შესანიშნავ სურათს, ომის სცენასა და მეფე ერეკლესა და სოლომონ ლიონიძის მღელვარე დიალოგს.

კრებულში პოეტური მეტყველების სიფაქიზითა და ღრმა ლირიულობით გამოირჩევა მაქს-პოლ ფუშეს მიერ თარგმნილი ბარათაშვილის ორი შედევრი „ხმა იდუმალი“ და „ჩემს ვარსკვლავს“.

ნ. ბარათაშვილის დანარჩენი ლექსების, მათ შორის „მერანის“ თარგმანი, სერგი წულაძეს ეკუთვნის.

აღსანიშნავია ს. წულაძის თარგმანის ზედმიწევნითი სიახლოვე დედანთან. ს. წულაძე ერთადერთია მთარგმნელთაგან, ვინაც ერთგული დარჩენილა ბარათაშვილის რითმისა და ყველგან შეუნარჩუნებია იგი.

რითმა დღეს ფრანგულ პოეზიაში, საერთოდ, გამოსულია ხმარებიდან, მსოფლიო პოეზიის ფრანგულ თარგმანებში რითმას იშვიათად ვხვდებით და, ამ შემთხვევაში, ნ. ბარათაშვილის ლექსების დიდი ნაწილის ურითმოდ თარგმნამ ქართველ მკითხველს არ უნდა შეუქმნას ისეთი შთაბეჭდილება, თითქოს ეს იყოს დიდი ქართველი პოეტის ფრანგული თარგმანის ნაკლი.

მაგრამ ბარათაშვილის თარგმანის ხარისხზე, ფრანგულად ამ პოეტის გამოცემის მნიშვნელობაზე, სჯობს სიტყვა ისევ ფრანგებს დავუთმოთ. ამ შემთხვევაში ისინი უფრო კომპეტენტურნი და ობიექტურნი არიან.

ნ. ბარათაშვილის ლექსების პარიზულ გამოცემას ფრანგული პრესა ფართოდ გამოეხმაურა.

არ დარჩენილა არც ერთი ასე თუ ისე მნიშვნელოვანი გა-

ზეთი, საგანგებო წერილები რომ არ მიეძღვნას ქართველი პოეტის ფრანგული გამოცემისათვის.

ჩვენ აქ მხოლოდ ლიტერატურით დაინტერესებული გაზეთების გამოხმაურებას დავიმოწმებთ და ისიც ფრანგმენტულად. წინააღმდეგ შემთხვევაში მოგვიხდებოდა მთელი ფრანგული პერიოდის ფურცლებიდან ყველა წერილის გადმოწერა, რაც დიდ დროსა და ადგილს მოითხოვდა.

აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ იმ ხანებში, როცა ფრანგმა მკითხველმა ნ. ბარათაშვილის ტომი მიიღო, პარიზში მოეწყო ნ. ფიროსმანის გამოფენა.

როგორც ცნობილია, ფიროსმანის გამოფენამ პარიზელებზე უდიდესი შთაბეჭდილება მოახდინა და პრესაც ძალიან გულმხურვალედ და ფართოდ გამოეხმაურა.

თითქმის ყველა გაზეთი ერთმანეთს უკავშირებდა ნ. ფიროსმანის გამოფენას და ნ. ბარათაშვილის წიგნის გამოსვლას და აღფრთოვანებულ სტრიქონებს უძღვნიდა ფრანგი საზოგადოების ამ პირველ შეხვედრას ორ დიდ ქართველ შემოქმედთან.

ფრანგულმა გაზეთმა „ფრანს ნუველმა“ გამოაქვეყნა ხელმოუწერელი წერილი სათაურით „საქართველოს რომანტიკოსი“, მოგვაქვს წერილის თარგმანი:

„XIX საუკუნე საქართველოსათვისაც როდი იყო რომანტიკას მოკლებული. ამის საუკეთესო გამომხატველია ერთ-ერთი უდიდესი ქართველი პოეტი ნ. ბარათაშვილი (1817—1845). იგი 28 წლისა გარდაიცვალა და ვერ მოესწრო სიცოცხლეში თავისი ნაწარმოებების გამოქვეყნებას. ს. წულაძე ფრანგული გამოცემის წინასიტყვაობაში წარმოგვიდგენს პოეტს, და ეს პოეტი აღმოჩენა იქნება ბევრი ფრანგი მკითხველისათვის. ეს

იყო დიდი, რომანტიკული ფერების მიმართ მეტად მგრძნობი-
არე, ნატიფი პოეტი.

ბ უ ნ ე ბ ი ს ა დ მ ი:

„ჰოი მთაწმინდავ, მთაო წმინდავ, ადგილნი შენნი
დამაფიქრებლნი, ვერანანი და უდაბურნი...“

მ ა რ ტ ო ო ბ ი ს ა დ მ ი:

„მეგობართა, ნათესავთ მოკლებული,
ისევ ჩქარად ჰპოვებს სანაცვლოს გული;
მაგრამ ერთხელ დაობლებული სული,
მარად ითმენს უნუგეშობას კრული...“

გ მ ი რ ო ბ ი ს ა დ მ ი:

„მოვიდრეკ მუხლთ შენს საფლავს წინ, გმირო მხცოვანო,
და ცრემლთ დავანთხევე შენს სახელზე“...

ს ი ყ ვ ა რ უ ლ ი ს ა დ მ ი, ზოგჯერ ელეგიურად:

„ხან ძილსა იკრთობს, ხან სევდით ოხრავს,
ხანცა ყოველ სულს ამხიარულებს,
ხან სიკვდილს იწვევს,
ხან შორით ოცნებს,
ხან ჰყვება სოფელს, ხან ცად მიფრინავს
არ დაიჭერებ, თუ ვით სატრფო ხარ!...“

მაგრამ შესანიშნავი რომანტიკოსისათვის, ბარათაშვილისათ-
ვის, სიყვარული უფრო ხშირად არის სასოწარკვეთა:

„ვერღა აღმიგო სიყვარულმა კვალად ტაძარი
ვერსად აღვანთე დაშთომილი მისი ლამპარი

დასასრულ, დიდი ეპოპეა, შეგვიძლია ვთქვათ, ჰიუგოსებუ-
რი ეპოპეა, ეს არის „ბედი ქართლისა“ და სწორედ მისი სა-
თაური დაერქვა ფრანგულ კრებულს.

ეს არის მეფე ერეკლეს მოღვაწეობის პოეტური მოთხრობა, და როგორც ს. წულაძე ამბობს თავის წინასიტყვაობაში:

„გრძელი დიალოგი ქართლის ბედზე არის — თავისებურად განაწილებული მონოლოგი ბარათაშვილისა, ჰამლეტის მსგავსად რომ აყენებს საკითხს, თუ რა უნდა გაკეთდეს ერის გადასარჩენად“.

აქვე დავძენთ კიდევ ერთს: მაქს-პოლ ფუშეს, პიერ გამარას, ჟაკ გომერონის და გილვიკის მიერ თარგმნილი ლექსების გვერდით, კრებულში პოეტის ნაწარმოებები ქართულადაც არის დაბეჭდილი და ჩვენ არ ვიცით არაფერი გრაფიკულად იმაზე ლამაზი, ვიდრე ქართული დამწერლობა ყოფილა, არაფერი დედამიწის ზურგზე! ამ დამწერლობით მოხიბლულს აღარ გინდა ქართულის შესწავლა; ეს განუმეორებელი მშვენიერება დაჰკარგავდა მთელ თავის იდუმალებას“.

იგივე „ფრანს ნუველი“ თავის 1969 წლის 5 მარტის ნომერში კვლავ უბრუნდება ბარათაშვილს და აქვეყნებს პოეტის ოთხ ლექსს საერთო სათაურით: „ნიკოლოზ ბარათაშვილი. „ბედი ქართლისა““.

ლექსებს წამძღვარებული აქვს რედაქციისაგან პატარა შესავალი წერილი; წერილში ნათქვამია: „ნიკოლოზ ბარათაშვილი (1817—1845) არის უპირველესი და უდიდესი რომანტიკოსი პოეტი ქართულ მწერლობაში. იგი ეკუთვნის პოეტების იმ კატეგორიას, ვინც იმდენად გულში ჩამწვდომად გამოთქვამენ გრძნობებს, რომ დროის საზღვრები და ენობრივი ბარიერები უძლურნი არიან ხელი შეუშალონ ჩვენს ფიქრებზე მათ ზემოქმედებას“. ამ სიტყვებით წარმოგვიდგენს ს. წულაძე ნ. ბარათაშვილის ნაწარმოებებს ორენოვანი (ქართულ-ფრანგული) გამოცემისათვის მის მიერ დაწერილ წინასიტყვაობაში. „ბედი ქართლისა“ გამოსცა ფრანგ გამომცემელთა

გაერთიანებამ და ჩვენ ვფიქრობთ, აქ წარმოგიდგინოთ პოეტის ოთხი ლექსი წიგნიდან, გამომცემელთა კეთილი სურვილით რომ დაისტამბა სწორედ მაშინ, როცა ასე ბევრს ლაპარაკობდნენ მეორე ქართველზე, დიდ მხატვარ ფიროსმანაშვილზე (1862—1918). იგი ნ. ბარათაშვილის უდროო გარდაცვალებიდან ოცი წლის მერე დაბადებულა და მის ნამუშევართა გამოფენა ახლახან მოეწყო დეკორაციულ ხელოვნებათა მუზეუმში“.

ამ შესავალს თან ერთვის ნ. ბარათაშვილის პორტრეტი (ლ. გუდიაშვილისა) და ერთმანეთის მიყოლებით დაბეჭდილია ოთხი ლექსი:

„მერანი“ (ს. წულაძის თარგმანი), „საყურე“, (პ. გამარა), „როს ბედნიერ ვარ“ (გილვიკი), „ხმა იღუმალი“ (მაქს-პოლ ფუშე).

ლ. არაგონის გაზეთი „ლ ე ლ ე ტ რ ფ რ ა ნ ს ე ზ“ (ფრანგული ლიტერატურა) 1969 წლის 5 მარტის ნომერში ბეჭდავს ნ. ბარათაშვილის პარიზული გამოცემის ანოტაციას, აღნიშნავს, რომ ეს არის დიდი ქართველი პოეტის პირველი სრული თარგმანი ფრანგულ ენაზე, შესრულებული ფრანგი პოეტების — მაქს-პოლ ფუშეს, პიერ გამარას, გილვიკისა და გოშერონის, აგრეთვე ს. წულაძის მიერ; მასვე ეკუთვნის ამ ორენოვანი გამოცემის წინასიტყვაობაც.

„დიდი ქართველი მხატვრის ფიროსმანაშვილის (1862 — 1918) გამოფენა, წერს გაზეთი, — იხსნება დეკორაციული ხელოვნების მუზეუმში. იგი დაიბადა მაშინ, როცა ჯერ ოცი წელიც არ იყო გასული დიდი ქართველი რომანტიკოსის ნ. ბარათაშვილის სიკვდილიდან“.

„ლ ე კ ო ლ ე ლ ა ნ ა ს ი ო ნ“ (სკოლა და ერი) 1969 წლის ნოემბრის ნომერში წერს:

„ნ. ბარათაშვილი დაიბადა 1817 წელს, გარდაიცვალა 28 წლის ასაკში, ცხადია, მისი პოეტური ნაწარმოებები არცთუ ისე ბევრია, მაგრამ პატარა ორენოვანი კრებული „ბედი ქართლისა“ მაინც საკმარისია იმისათვის, რომ იგი მე-19 საუკუნის ყველაზე დიდ ქართველ პოეტად მივიჩნიოთ, იგი უტოლდება რუსთაველს, პუშკინს და ლერმონტოვს. ბარათაშვილი ისეთი აღმოჩენაა, რომელიც არავითარ შემთხვევაში მხედველობიდან არ უნდა გამოგრჩეს. ლექსები თარგმნილია მაქსპოლ ფუშეს, პ. გამარას, ჟაკ გოშერონისა და გილვიკის მიერ.“

„რ ე ვ ი უ ფ რ ა ნ ს ი უ რ ს ს“.

1969 წლის მარტი.

„პასტერნაკმა რუსულად თარგმნა ლექსები მე-19 საუკუნის დიდი ქართველი პოეტის ნ. ბარათაშვილისა, მეტეორიკით რომ გაანათა ქართული პოეზია ერთი საუკუნის წინათ და გაკაფა დღემდე დაუვიწყარი გზა. გულითადად მისასალმებელია ბარათაშვილის ნაწარმოებების ორენოვანი გამოცემა. სერგი წულაძის წინასიტყვაობა ძლიერ მკაფიოა. ზოლო მაქსპოლ ფუშეს, პიერ გამარას, ჟაკ გოშერონისა და გილვიკის თარგმანები, მომხიბლავი ლექსებია სიყვარულზე, მარტოობაზე, დიდებასა და სამშობლოზე. ღრმად ამაღელვებელია და ისინი გადმოსცემენ მე-19 საუკუნის საქართველოს დრამატულ ეპოქას. სერგი წულაძე გვიჩვენებს პოეტურ ხაზს, ეს ხაზი იწყება ქართული ლიტერატურის ფუძემდებლის შოთა რუსთაველიდან და ორბელიანის გავლით მიდის ბარათაშვილამდე...“.

წერილის ავტორია ჟაკ ნანტი.

ნ ა ც ი ო ნ ა ლ უ რ ი პ ე დ ა გ ო გ ი უ რ ი ი ნ ს ტ ი ტ უ -
ტ ი ს ბ ი უ ლ ე ტ ე ნ შ ი (1969 წლის მარტი) ჟაკ შევალე
წერს:

„ამ კრებულში მოთავსებულია ლექსები, დიდი ქართვე-

ლი პოეტის ნიკოლოზ ბარათაშვილისა; პოეტი დაიბადა 1817 წელს, გარდაიცვალა 1845 წელს, განჯაში, ფილტვების ანთებისაგან. მის ლირიკაში სასოწარკვეთა და ამბოხი ერთადაა შერწყმული და ამით იგი უახლოვდება ნერვალის პოეზიას. ნ. ბარათაშვილის უმთავრესი თემა სიყვარულია, მტანჯველი სიყვარული (უსიყვარულოდ ყოფნა, სულის ობლობა), მაგრამ სხვა თემებიც გადაჯაჭვულია ამ თემასთან: ერთობ ბოდღერულია თემა ღამისა, ბუნებასთან ერთიანობისა, თავისუფლებისა, იდეალის ერთგულებისა, სხვისთვის გზის გამკვლევი რომ იქნება:

„ცუდად ხომ მაინც არ ჩაივლის ეს განწირული სულისკვეთება,
და გზა უვალი, შენგან თელილი, მერანო ჩემო, მაინც დარჩება“.

რუსულად ბორის პასტერნაკმა თარგმნა ნ. ბარათაშვილის ლექსები. ფრანგული თარგმანები გ. ბუაჩიძის პწკარედრიდან შეასრულეს მ. პ. ფუშემ, პ. გამარამ, ჟ. გოშერონმა და გილ-ვიკმა.

კრებულს წამძღვარებული აქვს სერგი წულაძის წინასიტყვაობა, რომელიც ფრანგ მკითხველს დაეხმარება უკეთ გაიგოს ნიკოლოზ ბარათაშვილი“.

ფ რ ა ნ გ უ ლ ი წ ი გ ნ ი ს კ რ ი ტ ი კ ი ს ბ ი უ ლ ე ტ ე -
ნ ი ლეკემბრის ნომერში აქვეყნებს წერილს სათაურით: „ქართული ლიტერატურა“.

წერილში ნათქვამია:

„მადლობის მეტი არაფერი გვეთქმის ფრანგ გამომცემელთა მიმართ, ქართველი რომანტიკოსი პოეტის ბარათაშვილის (1817—1845) ლექსები რომ დაბეჭდეს ქართულად და იქვე დედნის შესატყვისი თარგმანიც წარმოგვიდგინეს. მეტწილად

გილვიკის და პ. გამარას შესრულებით... ლექსებისა და წიგნის წინასიტყვაობის წაკითხვის შემდეგ ნათლად წარმოგვიდგება ნ. ბარათაშვილი, მისი ქვეყანა, მისი დრო. თავისი პოეზიით იგი როგორღაც გვაგონებს ბაირონს. სხვა მხრივაც — ორივე არისტოკრატია, ორივე კოჰლი. იმათთვის, ვინც მოკლებულია კითხვის შესაძლებლობას და სურვილი აქვს მოისმინოს ბარათაშვილის ლექსები დედნის ენაზე, გაიგოს მისი კეთილშობიანება, სასურველი იყო მიგვეცა ტრანსკრიპცია. პოემის სათაურია „ბედი ქართლისა“. ეს ისტორიული პოემა ასახავს ქართველებისა და სპარსელების ბრძოლას. მკითხველისათვის შეიძლება უფრო მეტად საგულისხმო იყოს პოეტის ლექსები სიყვარულზე, სიცოცხლის სიმწარეზე, თავისთავად ნატიფი სიმღერები რომ არის, გარდა ბაირონისა, ბარათაშვილი სხვა ინგლისელ რომანტიკოსებსაც გვაგონებს. განსაკუთრებით კოლრიჯსა და შელის.

წაუკითხავს ნეტავ ქართველ პოეტს ისინი, ან რით არის დავალებული იგი თავისი დიდი რუსი თანამედროვეებისაგან — ლერმონტოვისა და პუშკინისაგან? გვინდა ვიხილოთ სხვა კრებულებიც, სადაც ბევრ კითხვაზე იქნებოდა პასუხი გაცემული და უფრო ნათელი წარმოდგენა შეგვექმნებოდა დიდ ქართველ რომანტიკოსზე“.

საფრანგეთის, პარიზის გაზეთების გამოხმაურების გარდა ჩვენს ხელთ არის სხვა ქვეყნებში დაწერილი რეცენზიებიც ნიკოლოზ ბარათაშვილის ამ გამოცემის ირგვლივ.

ჟენევის გაზეთი „უჟაზუერიერ“ 1968 წლის 26 დეკემბრის ნომერში აქვეყნებს ცნობას: „ბედი ქართლისა“. პოემა ნ. ბარათაშვილისა.

„ნ. ბარათაშვილი (1817—1845) არის უპირველესი და

უდიდესი რომანტიკოსი პოეტი ქართულ მწერლობაში. იგი ეკუთვნის პოეტების იმ კატეგორიას, ვინც იმდენად ღრმად, გულში ჩამწვდომად გამოთქვამენ გრძნობებს, რომ დროის საზღვრები და ენობრივი ბარიერი უძლურნი არიან ხელი შეუშალონ ჩვენს ფიქრებზე მათ ზემოქმედებას“. მისი ნაწარმოებები ხელნაწერებად დარჩა და პოეტის სიცოცხლეში არასოდეს დაბეჭდილა: ეს ხელნაწერები შეაგროვა და შეინახა პოეტის გარდაცვალებიდან ოცი წლის შემდეგ მისმა მეგობარმა ქალმა.

ნ. ბარათაშვილის პოეზია არის გაგრძელება ქართული პოეზიის ტრადიციების, რუსთაველიდან რომ მომდინარეობს, მაგრამ მან ამავე დროს მშობლიური ქვეყნის პოეზიაში შემოიტანა ევროპული ჰანგები და ელფერი, განმსჭვალა რა თავისი შემოქმედება ოცნებით, მწუხარებითა და ამბოხი სულით, რაც მისი ცხოვრების შინაგანი დრამიდან მომდინარეობს.

საბჭოთა მკითხველი მის ნაწარმოებებს ბ. პასტერნაკის დიდებული რუსული თარგმანებით გაეცნო და ბარათაშვილს პუშკინისა და ლერმონტოვის გვერდით მიუჩინა ადგილი.

გაზეთს ეს ციტატები მოაქვს ბრჭყალებში და ბოლოში მიუთითებს, რომ იგი ამოღებულია სერგი წულაძის წინასიტყვაობიდან, რუსთაველის „ვეფხისტყაოსნის“ ფრანგულ გამოცემას რომ ერთვის თან.

ასეთივე ინფორმაციას ბეჭდავს ლოზანის (შვეიცარია) გაზეთი „ლა გაზეტ ლიტერერი“ თავის 1968 წლის 15 დეკემბრის ნომერში.

უფრო ვრცელი გამოცხილი დაიბეჭდა კვებეკის (კანადა) ფრანგულ ჟურნალ „ეჟუროპში“, 1968 წლის თებერვალ-მარ-

ტის ნომერში. წერილის ავტორია ლილიანა პეტროვა-ბონაი, წერილის სათაურია „ბედი ქართლისა“. იგი წერს:

„ფრანგ გამომცემელთა გაერთიანებამ“ გამოსცა ძალიან კარგი ორენოვანი კრებული ნ. ბარათაშვილის ლექსებისა, სათაურით — „ბედი ქართლისა“.

ამის შემდეგ ავტორს მოაქვს მოზრდილი ციტატები ფრანგული გამოცემის წინასიტყვაობიდან და განაგრძობს: „მაგრამ იმისათვის, რომ ჩაეწვდეთ მისი მშვენიერი ლექსების არსს, პოეტის სიდიადეს, კარგად უნდა ვიცოდეთ, უნდა წარმოვიდგინოთ ბარათაშვილის დროის საქართველო, ქვეყნის იმდროინდელი ცხოვრება, მისი ლიტერატურა, ყველაფერი, რამაც შთანთქა და ჩაფერფლა პოეტის ხანმოკლე სიცოცხლე. აღმოსავლეთ ევროპისა და აზიის საზღვარზე მდებარე, შავსა და კასპიის ზღვებს შუა მოქცეული, თურქთა და ირანელთა გამუდმებული შემოსევებით ქანცგაწყვეტილი საქართველო, მე-18 საუკუნის ბოლოს რუსეთის მფარველობის ქვეშ მოექცა. თავისი გარდაუვალი ისტორიული ბედის გამო იგი სხვადასხვა გავლენათა შესაყარი ადგილი ხდება. სპარსეთის შუა საუკუნეების ლიტერატურის გვერდით აყვავდა ქართული ლიტერატურის „ოქროს ხანა“, რასაც მოწმობენ შავთელი, ჩახრუხაძე, და დიდი შოთა რუსთაველი — ავტორი პოემისა „ვეფხისტყაოსანი“. ჩახრუხაძისა და რუსთაველის პოეტიკის მსგავსება ლიტერატურის ზოგიერთ ისტორიკოსს აფიქრებინებს, რომ ჩახრუხაძისა და რუსთაველის სახელებქვეშ საგულისხმებელია ერთი და იგივე ავტორი, დავითისა და თამარის მეფობის ხანაში გაფურჩქნილი ბრწყინვალე პოეტური ტრადიციები ჩაიხშო თურქთა ბატონობის დროს, როცა მათ დიდი ხნის განმავლობაში ეპყრათ დასავლეთ საქართველო.

ეს ტრადიციები გაცოცხლდა მხოლოდ აღორძინების ხანაში თეიმურაზის (1589—1663) მეფობის დროს.

აღმოსავლეთთან და დასავლეთთან დამყარებული კონტაქტები და საქართველოს პოლიტიკური და ეკონომიკური მდგომარეობა უქმნიან ახალ საფუძველს ქართული ლიტერატურის განვითარებას. ფაშვიბერტყაძისა და დ. გურამიშვილის ნაწარმოებები განმსჭვალულია მოქალაქეობრივი შეგნებით.

მაინც მიუხედავად ნიკოლოზ პირველის ტირანიისა, რომელიც იქამდე მივიდა, რომ მოსპო ისტორიის სახელმძღვანელოებში ძველი საქართველოს დიდ მოღვაწეთა ხსენება, ყველაზე უფრო გავრცელებული ლეგენდები გადმოგვცემენ გმირების: სადაგა პაპაძისა (V) და „ხალხის ქომაგის“ — არსენა ყაჩაღის ცხოვრებას. ასე მომზადდა განვითარების შემდგომი საფეხური ახალი ქართული ლიტერატურისა, რომლის საუკეთესო წარმომადგენლები არიან ქართული რომანტიზმის თვალსაჩინო პოეტები — ალ. ჭავჭავაძე, გრიგოლ ორბელიანი და ნიკოლოზ ბარათაშვილი. მათ სკოლას მიეკუთვნება რუსეთის წინააღმდეგ 1832 წლის შეთქმულების მონაწილე ვახტანგ ორბელიანიც. ამ მარცხით გამოწვეული მწუხარება რომ მელავნდება რომანტიკოს მწერალთა შემოქმედებაში, ეს ფაქტია, ქართული რომანტიზმი არა ჰგავს გერმანიაში საფრანგეთის რევოლუციის შედეგად წარმოშობილ რომანტიზმს. იგი ინარჩუნებს ჰიუგოს, ბაირონსა და ჰოფმანის ტრადიციებსა და გამსჭვალულია ეროვნული დამოუკიდებლობის იდეალით. კარგად ცნობილი მოვლენაა, როცა სოციალური და ისტორიული პირობები არ არსებობს, ერის საზოგადოებრივი ცხოვრება წინააღმდეგობას გამოხატავს იდეოლოგიასა და ხელოვნებაში. უნგრელი პოეტი დიულა იეში წერს: „იგივე მოვლენა გვაქვს პოლონურ, ჩეხურ და ყველა ხალხის ლიტერატუ-

რაში; ამ ხალხებს სამშობლო ჰქონდათ, მაგრამ სახელმწიფო აღარ გააჩნდათ. ერის სასიცოცხლო ფუნქცია ისევე იცვლება სამაგიეროთი, როგორც ადამიანის სხეულისა. როცა ერთი ორგანიზმი უქმდება, მისი ფუნქციის შესრულებას მეორე იწყებს, ბრმა კითხულობს თითებით, ყრუს ესმის თვალებით“.

ბარათაშვილი ხელავს ღამით, რადგან მისთვის ეს ღამე არ არის შავი წყვილიადი. ეს არის გრძელი, თეთრი ღამე, სადაც ყველაფერი მშვიდია და ნათელი. პოეტი შეიძლება უსაზღვროდ გრძნობდეს სიმშვიდის მომგვრელი ბუნების თანაზომიერებას, რაც ხშირად აკლია ცხოვრებაში ადამიანს. და მაშინ ესმის ხმა იდუმალი, რაც მას ზოგჯერ აშფოთებს, მაგრამ აგებინებს სიცოცხლის საიდუმლოებასა და არსს.

„მაგრამ რადგანაც კაცი გქვიან — შეილნი სოფლისა,
უნდა კიდეთა მცესდიოთ მას, გვესმას მშობლისა,
არც კაცი ვარგა, რომ ცოცხალი მკედარსა ემსგავსოს,
იყოს სოფელში და სოფლისთვის არა იზრუნოს!“

ცხოვრებაში ასპარეზის უქონლობა, — წერს სერგი წულაძე, — რეალობაზე და მოვლენათა განვითარებაზე გავლენის უქონლობა, განსაკუთრებულად, აღაგზნებდა მის მგრძნობელობას. უიღბლო სიყვარულისა და სულის მტკივნეული მარტოობის თემები ასე ინტიმურადაა გადაჯაჭვული ერთიმეორეში ბარათაშვილთან:

„ნუ ვინ იტყვის ობლობისა ვაებას,
ნუ ვინ სჩივის თავის უთვისტომობას, —

მაგრამ ლექსში, „ჩემს ვარსკვლავს“ იგი წერს:

„ნუ გგონია, ბედსა მით დამიმწარებ,
რომ უეცრად შეუქით ნისლს მოიფარებ;
შენ არ იცი, რა სიამეს მომაგებ,
რომ მიბეუტვით ნისლით გამომინათებ.“

და როცა ბარათაშვილი მოუწოდებს ქართველ ქალს — იყოს თავისი ქვეყნის მოქირანახულე, არ დაივიწყოს დედის მოვალეობა, რომ ხვალინდელი დღისათვის ბრძოლაა საჭირო, — ჩვენთვის ნათელი ხდება, რომ იგი ერთადერთი არ არის ქართველ და სხვა ხალხთა პოეტებს შორის, დიდი გულისტკივილი რომ განუცდიათ. პეტეფი, ლერმონტოვი, ბოტევი, მიცკევიჩი, ბოგდანოვიჩი — იმათაც ხომ იგივე სტანჯავდა და აწუხებდა. პუშკინიც მასვე ამბობდა და გულგატეხილობას გამოთქვამდა...

მაგრამ ღრმა ტკივილის მიუხედავად, არც მათ, არც ბარათაშვილს, უარი არ უთქვამთ ეკისრათ სოციალური ბრძოლის მისია. ისინი მას „პოეტური ხელოვნების“ ძირითად კანონად მიიჩნევდნენ.

„დაე მოვკვდე მე უპატრონოდ მისგან ოხერი
ვერ შემაშინოს მისმა ბასრმა მოსისხლე მტერი
გასწი, მერანო, შენს ჰენებას არ აქვს სამზღვარი,
და ნიავს მიეც ფიქრი ჩემი, შავად მღელვარი“

ამ ფარული ტკივილის შეგრძნებას უნდა ვუმაღლოდეთ ნ. ბარათაშვილს, განსაკუთრებით მის ლირიკულ ლექსებს „ჩემს ვარსკვლავს“ (თარგმნა მ. პ. ფუშემ), „საფლავი მეფის ირაკლისა“ (თარგმნა ს. წულაძემ), „საყურე“, „სატრფოვ მახსოვს“ (თარგმნა პ. გამარამი), „როს ბედნიერ ვარ“... „ვპოვე ტაძარი“ (თარგმნა გილვიკმა).

მასვე უნდა ვუმაღლოდეთ აგრეთვე იმ ინტერესს და იდუმალ სურვილს, ყველა რომანტიკოსს რომ აქვს წარსულისადმი, — გაუცოცხლოს ხალხს საამაყო წარსული და ეს წარსული გამოიყენოს დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლაში („საფლავი მეფის ირაკლისა“ — სერგი წულაძის თარგმანი, „ბედი ქართლისა“ — ჟაკ გოშერონის თარგმანი).

ბარათაშვილის პოეზია გამოხატავს ადამიანურ სიმდიდრეს, იგი წერს სიყვარულზე, მეგობრობაზე, სიკვდილზე, მწუხარებაზე, სამშობლოზე, რწმენაზე, მისი პოეზია უნივერსალური ლირიკული ხელოვნებაა.

გასტონ ბუაჩიძის მიერ გაკეთებული პწკარედის მიხედვით დიდი გემოვნებით, შინაგანი მუსიკის გრძნობით თარგმნილ ბარათაშვილის ლექსებს წაიკითხავს მკითხველი და დილხანს ექნება სურვილი, კვლავ გადაშალოს ეს წიგნი. ბუნებრივად მეზადება კითხვა: „რა დღეშია ახლა ის ლიტერატურა, ასეთი შესანიშნავი პოეტი რომ ჰყავდა? ამ მწერლობას ბარათაშვილის შემდეგ ბევრი ახალი სახელი შეემატა, მაგრამ მისი დავიწყება შეუძლებელი იყო. ვინ იცის, იქნებ მოგვეცეს საშუალება უკეთ გავიცნოთ ქართული ლიტერატურა?“

ჩვენ აქ დავიმოწმეთ ნ. ბარათაშვილის პარიზული გამოცემის ირგვლივ ფრანგული პრესის გამოხმაურების ის ნაწილი, თბილისში რომ მივიღეთ.

როგორც ნ. ბარათაშვილის გამომცემელი საქართველოს მწერალთა კავშირის ატყობინებს, ეს გამოხმაურება გაცილებით ფართო და მეტი იყო.

მაგრამ ის მასალაც, რაც აქ მოვიტანეთ, მოწმობს იმას, რომ ფრანგული პრესა, კრიტიკა დიდი აღტაცებით შეხვდა პარიზში გამოცემულ ბარათაშვილის წიგნს.

პრესა ერთხმად აღნიშნავს ნ. ბარათაშვილის პოეზიის ღრმად ფილოსოფიურობას, ორიგინალობას. საქართველოს სოციალურ-პოლიტიკური ვითარებიდან გამომდინარე ქართული რომანტიზმის თავისებურებას.

ავტორები ბარათაშვილს ადარებენ ბაირონს, შელის, ნერვალს, ბოდლერს, ჰიუგოს, ლერმონტოვს, მიცკევიჩს, პეტეფსა და ბოტეკს.

თავისთავად ასეთი შედარება, მე-19 საუკუნის უდიდეს პოეტებთან ნიკოლოზ ბარათაშვილის ღირსეულ ადგილს უმკვიდრებს ფრანგი მკითხველის თვალში და ლაპარაკობს იმაზე, თუ რა დიდი საზომით იქნა შეფასებული ქართველი პოეტის შემოქმედება.

თითქმის ყველა ავტორი, ნ. ბარათაშვილის შემოქმედებასა და ცხოვრებაზე წერას იწყებს მრავალსაუკუნოვანი ქართული ლიტერატურის მდიდარი ტრადიციების მიმოხილვით და მოიხსენიებს „ვეფხისტყაოსანსა“ და მის ავტორს, როგორც ამ ტრადიციების შემქმნელისა და ქართული პოეზიის უმაღლეს მწვერვალს (თუმცა აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ ზოგიერთ წერილში აშკარად ჩანს ავტორის ცოდნის უკმარისობა, არაკომპეტენტურობა, კერძოდ, ბევრ ზერელობასა და გულუბრყვილობას ამჟღავნებს პეტროვა-ბონაი თავის წერილში, როცა იგი ყურმოკრულ, მეცნიერულად დაუსაბუთებელ შეხედულებებს გვთავაზობს ჩახრუხაძეზე, ფეშანგი-ფაშვიბერტყაძეზე და სხვა).

ნ. ბარათაშვილის პარიზულმა გამოცემამ თარგმანების მაღალი ხარისხით და გამოცემის მაღალი კულტურით შექმნა დიდი ინტერესი ქართველი პოეტის შემოქმედებისადმი.

ეს ინტერესი არ შემოიფარგლება მხოლოდ ბარათაშვილის პოეზიით. ნ. ბარათაშვილის პოეზია ფრანგმა მკითხველმა აღიქვა, როგორც შემთხვევა და გამონაკლისი კი არა, არამედ უმდიდრესი ტრადიციების მქონე ქართული ლიტერატურის ერთ-ერთი საუკეთესო და კანონზომიერი გამოვლინება. ამდენად ნ. ბარათაშვილის პოეზიამ წარმოშვა, აღძრა ინტერესი საერთოდ მთელი ქართული ლიტერატურისადმი, საქართველოს ისტორიისა და კულტურისადმი.

ქართული პოეზიის არც ერთ წარმომადგენელს დღემდე

დასავლეთში მსგავსი გამოხმაურება, აღფრთოვანებული ერთ-სულოვანი გამოძახილი არ რგებია წილად, თვით რუსთაველსაც კი.

ეს უნდა აიხსნას, უპირველეს ყოვლისა, ბარათაშვილის ლექსების ფილოსოფიური სიღრმით, მისი პოეზიის განწყობილებებისა და მოტივების სიახლოვით მე-19 საუკუნის, საერთოდ, დასავლურ და, კერძოდ, ფრანგულ პოეზიასთან, რომანტიზმის იმ თავისებურებით, რომელიც საერთოა არა მარტო დასავლეთის ქვეყნების პოეზიისათვის, არამედ საქართველოსა და ბარათაშვილისათვის. დასავლურ პოეზიასთან ბარათაშვილის შემოქმედების ნათესაობის ეს მომენტი ილია ქავჭავაძემ ადრე შენიშნა, როცა ამტკიცებდა, რომ ქართული მწერლობის ევროპიზაცია დაიწყო ნიკოლოზ ბარათაშვილმა, მან ქართულ პოეზიას ახალი, ევროპული მიმართულება მისცაო.

ამის გარდა, რა თქმა უნდა, გადამწყვეტი მნიშვნელობა ჰქონდა ნ. ბარათაშვილის ფრანგულად წარდგენის ღირსებებსაც, თარგმანის მაღალ ხელოვნებას.

ის გარემოება, რომ ნ. ბარათაშვილის ლექსები თარგმნეს საუკეთესო ფრანგმა პოეტებმა, რომ ფრანგულ თარგმანში შენარჩუნებული და გადატანილი აღმოჩნდა ბარათაშვილის ლექსის ღრმა შინაარსთან ერთად მისი განწყობილებებიც, მეტაფორებიც, და მუსიკაც კი, ერთხელ კიდევ ადასტურებს იმ ურყევ ქეშმარიტებას, რომ კარგი პოეტის სხვა ენაზე ღირსეულად, მაღალხარისხოვნად თარგმნა მხოლოდ და მხოლოდ ისევ კარგ პოეტს შეუძლია; მხოლოდ ფრანგული პოეზიის ისეთ ოსტატებს შეეძლოთ გადმოეცათ ნ. ბარათაშვილის ლექსის განუმეორებელი შინაგანი მღელვარება და თავისებური სურნელი, როგორებიც არიან შესანიშნავი ფრანგი პოეტები — გილვიკი, გოშერონი და სხვები. ბარათაშვილის ფრანგულად

თარგმნისა და გამოცემის მაგალითი თავისთავად თხოულობს განზოგადოებას და წესად ჩამოყალიბებას: ამის შემდეგ ჩვენ აღარ უნდა დავეჭვრეთ თბილისში ჩვენი ლიტერატორების მიერ შესრულებულ თარგმანებს, ყოველნაირად უნდა ვეცადოთ, რომ ქართული პოეზია უცხო ენაზე თარგმნონ იმ ქვეყნის კარგმა პოეტებმა, ლექსის ნამდვილმა ოსტატებმა.

ამის შესაძლებლობა კი დღეს გვაქვს და დანაშაული იქნება, რომ არ ვისარგებლოთ ამ შესაძლებლობით.

ნ. ბარათაშვილის პარიზულმა ორენოვანმა გამოცემამ კიდევ ერთი კარგი საქმე გააკეთა: ფრანგ მკითხველს გააცნო ქართული დამწერლობა, უძველესი ქართული ანბანი, ჩვენს დიდ ეროვნულ სიმდიდრეს რომ წარმოადგენს.

მსოფლიოში დღეს არსებულ თოთხმეტ დამწერლობას შორის ქართულს საპატიო ადგილი უჭირავს და არა მარტო სიძველითა და გამომხატველობის სიზუსტით, არამედ გრაფიკული სილამაზითაც. ამ მომენტს თითქმის ბარათაშვილის წიგნის ყველა რეცენზენტი აღნიშნავს და აღფრთოვანებულ სტრიქონებს უძღვნის ქართული ანბანის იშვიათ ორნამენტულობას, მის განუმეორებელ მშვენიერებას.

ნ. ბარათაშვილის საიუბილეო, პარიზულ გამოცემას განსაკუთრებული ამაგი დასდო ფრანგ გამომცემელთა გაერთიანების ღირექტორმა მადლენ ბრონმა. ქ-ნი ბრონი არაერთხელ ყოფილა საქართველოში, იგი სიტყვით გამოვიდა კიდევ ნ. ბარათაშვილის საიუბილეო დღესასწაულზე თბილისში. მადლენ ბრონი არა მარტო სიტყვით აცხადებს თავის თავს ქართული კულტურის მეგობრად, მან დიდი საქმით — ბარათაშვილის შესანიშნავად გამოცემით — დაამტკიცა თავისი დიდი სიყვარული და ჭეშმარიტი მეგობრობა საქართველოსადმი, ჩვენა ხალხისადმი, ჩვენი კულტურისადმი.

ქართული პოეზიის ანთოლოგია, რომელიც რუსულად გამოცა მოსკოვში 1949 წელს, მნიშვნელოვანი მოვლენა იყო ქართული ლიტერატურის რუსულად თარგმანის ისტორიაში.

ამ ანთოლოგიაში თავმოყრილი იყო ხალხური, კლასიკური და თანამედროვე ქართული პოეზიის საუკეთესო ნიმუშების რუსული თარგმანები. ეს თარგმანები შესრულებული იყო საუკეთესო რუსი საბჭოთა პოეტების მიერ.

ამ ანთოლოგიამ წარუდგინა პირველად რუს მკითხველს ქართული პოეზიის მთელი სურათი, მისი დასაწყისიდან ჩვენს დრომდე. თარგმანების მაღალმა ხარისხმა და ნაწარმოებთა კარგმა შერჩევამ უზრუნველყო ანთოლოგიის ფართო პოპულარობა.

ფაქტიურად, ამ ანთოლოგიის გამოცემის შემდეგ, დღემდე ხდებოდა ანთოლოგიით დაწყებული საქმის გაღრმავება, მისი შეესება და გაფართოება ახალი ნაწარმოებების ხარჯზე.

ამდენად, ეს პირველი დიდი ანთოლოგია საეტაპოდ უნდა ჩაითვალოს, მას გვერდს ვერ აუვლის რუსულ-ქართული ლიტერატურული ურთიერთობის, ქართული პოეზიის რუსულად თარგმანის, საქმეში ცნობილი რუსი პოეტისა და ანთოლოგიის რედაქტორის ვ. გოლცევის წვლილის შესწავლით დაინტერესებული მკვლევარი.

1 Антология Грузинской поэзии. Государственное издательство художественной литературы. Москва, 1958.

ვ. გოლცევი პირველად 1925 წელს იყო საქართველოში. იგი იმთავითვე გაიმსჭვალა ჩვენი ქვეყნის სიყვარულით, მისი ხალხისა და კულტურის პატივისცემით. საქართველოს ბუნების სილამაზითა და ქართველი ხალხის გმირული სულით შთაგონებულმა ვ. გოლცევმა 1933 წელს გამოაქვეყნა ნარკვევი ზემო სვანეთზე „სავანეს“ სახელწოდებით.

იმდენად დიდი იყო ვ. გოლცევის დაინტერესება უკეთ გაეცნო საქართველო და საფუძვლიანად შეესწავლა მისი კულტურა, რომ როგორც კი საბჭოთა კავშირის მწერალთა კავშირის ორგკომიტეტმა მოძმე რესპუბლიკებში გასაგზავნი ბრიგადების შედგენა დაიწყო, მან საქართველოში წამოსვლის სურვილი განაცხადა და იმ დღიდან თავის სამწერლო და საზოგადო მოღვაწეობის ასპარეზად ქართული მწერლობის პროპაგანდა, მისი პრობლემების კვლევა აირჩია. მან ექვს ათეულზე მეტი ქართველი ავტორის წიგნის რუსულად გამოქვეყნებას უხელმძღვანელა — იყო მათი შემდგენელი და რედაქტორი, თვითონვე ურთავდა ამ გამოცემებს შესავალ წერილებსა და კომპეტენტურ ახსნა-განმარტებებს, რაც ესოდენ საჭირო იყო ქართულ ლიტერატურასა და ყოფაში, ისტორიასა, გეოგრაფიასა და ეთნოგრაფიაში გაუთვითცნობიერებელი რუსი მკითხველისათვის.

მან ცალკე გამოკვლევები და საგანგებო წერილები უძღვნა ქართული ლიტერატურის თითქმის ყველა კლასიკოსსა და ახალი საბჭოთა ქართული ლიტერატურის უმთავრეს წარმომადგენლებს; ხოლო მისი მონოგრაფია რუსთაველზე პირველი სერიოზული ცდა იყო რუსულად არა მარტო რუსთაველის პოპულარიზაციისა, არამედ საერთოდ რუსთაველიანაში საკუ-

თარი მნიშვნელოვანი წვლილის შეტანისა. კერძოდ, რუსეთ-საქართველოს XI--XIII საუკუნის პოლიტიკური ურთიერთობის ცნობილ ფაქტებს მან მისცა ახალი გაშუქება და ზოგიერთ შემთხვევაში მანამდე უცნობი მასალაც დაიმოწმა მათი საბუთიანობის გასამაგრებლად.

3. გოლცევა თავისი მოღვაწეობა დაიწყო საინტერესო წერილებით რუსულ ლიტერატურაზე -- ბლოკზე, ტიხონოვზე, პავლენკოზე და სხვებზე, მაგრამ იმ დღიდან, რაც ქართული ლიტერატურის შესწავლასა და მის პროპაგანდას მოჰყავდა ხელი, თავის უმთავრეს მოწოდებად ეს საქმე გაიხდა და სიცოცხლის დანარჩენი ოცი წელი მას შესწირა.

შეიძლება ითქვას, რომ იგი სანახევროდ საქართველოში იყო. მას ფეხით ჰქონდა დავლილი საქართველოს ყველა კუთხე, ხოლო ზოგიერთ შორეულ მხარეებში, სადაც ბევრი ქართველი არც ყოფილა, რამდენიმეჯერ მოგზაურობაც არ დაზარებია.

იგი მეცნიერის მუყაითობით სწავლობდა მისთვის ხელმისაწვდომ ყველა ისტორიულ-ლიტერატურულ წყაროს, აკვირდებოდა ჩვენი ხალხის ყოფასა და ადამ-წესებს, იკვლევდა ქართული ფოლკლორისა და ხელოვნების ძეგლებს.

3. გოლცევის, როგორც რედაქტორის, მუშაობა მუდამ სანიმუშო იყო. იგი არა მარტო თარგმნილ ნაწარმოებსა და მისი ავტორის მთელ შემოქმედებას სწავლობდა ძირფესვიანად, არამედ თარგმანის სიზუსტესა და ადეკვატურობას, რუსული ლიტერატურის ფაქტად ქცევას უთმობდა უდიდეს ყურადღებას და მთარგმნელთან ერთად დაუღალავდ მუშაობდა თარგმანის ხარისხის გაუმჯობესებაზე.

იყო რა ცნობილი პოეტების პირადი მეგობარი, იგი თავის კონტაქტებს ფართოდ იყენებდა ლიტერატურის სასარგებ-

ლოდ, აცნობდა და აახლოვებდა ერთმანეთს ქართველ ავტორებსა და რუს მთარგმნელებს, ახალ-ახალ ძალებს, რუსული პოეზიის ნიჭიერ ახალგაზრდა წარმომადგენლებს იზიდავდა ქართული პოეზიის სათარგმნელად. იგი აღფრთოვანებით ხვდებოდა ბ. პასტერნაკისა და ნ. ტიხონოვის ყოველ ახალ თარგმანს, რომელსაც სრულიად სამართლიანად თვლიდა მთარგმნელობითი ოსტატობის ნიმუშად.

ნ. ტიხონოვის ახალი თარგმანების გაცნობით გახარებული გოლცევი თავის აღტაცებას უზიარებს უახლოეს ადამიანს: «Потом началось чтение Тихоновских переводов грузинских поэтов. Среди них — много просто замечательных стихов, во всяком случае, не хуже лучших переводов Пастернака. Соединенные восдино, пастернаковские переводы будут большим литературно-политическим событием... Мы засиделись за стихами и чаем до третьего часа ночи»¹.

ვ. გოლცევის ეს წინასწარმეტყველება ასრულდა: ნ. ტიხონოვისა და ბ. პასტერნაკის, პ. ანტოკოლსკის, ნ. ზაბოლოცკის, ა. მეჟიროვის და სხვათა თარგმანები მართლაც იქცნენ „დიდ ლიტერატურულ-პოლიტიკურ მოვლენად“ და ახალი ბრწყინვალე ფურცელი ჩაწერეს რუსი და ქართველი ხალხის მეგობრობის ვრცელ მატრიანეში.

ვ. გოლცევს ალლო და გემოვნება არასოდეს არ ღალატობდა, როცა სათარგმნელ მასალას ირჩევდა და მთარგმნელს არჩევდა. მან იცოდა, რომელი რუსი მთარგმნელის პოეტურ ბუნებას რა ქართული ლექსი უფრო მიუდგებოდა და ამ ნიშნით ანაწილებდა პყკარედებს. მაგრამ იგი უბრალო შუამავლის

¹ ივ. ჟურნ. «Дружба народов» № 7, 1976 г., გვ. 285.

როლს როდი ჯერდებოდა: პწკარედს თან ურთავდა თავის ახსნა-განმარტებებს და არა მარტო წერილობით — რუსი პოეტები მადლიერები იყვნენ იმ რჩევა-დარიგებისათვის. რომელსაც გოლცევი მათ აძლევდა პწკარედის გადაცემისას, იმ დაწვრილებითი კომენტარის სარგებლობისათვის, რომელსაც მთარგმნელი შეჰყავდა სათარგმნელი ნაწარმოების სამყაროში.

ვ. გოლცევი აკვირდებოდა და სწავლობდა რუსი პოეტების მთარგმნელობითს შესაძლებლობას. ბევრ მათგანს მან უბიძგა და გადაადგმევინა პირველი ნაბიჯები მთარგმნელობის რთული ხელოვნებისაკენ.

მოუესმინოთ ამის თაობაზე შესანიშნავ რუს საბჭოთა პოეტს ქართული პოეზიის ერთ-ერთ საუკეთესო მთარგმნელსა და ვ. გოლცევის პირად მეგობარს პ. ანტოკოლსკის: «Гольцев верно и тонко умел определить кому из русских поэтов что именно надо переводить. Но и тут он был не только толковым редактором, но и организатором самого литературного процесса. Он первый, например, угадал в Н. Заболоцком талантливую переводчика, первый склонил Марину Цветаеву к этой новой для нее работе, первый увлек совсем молодого тогда Межирова включил его в бригаду, едущую в Грузию, и этим положил начало связи Межирова с грузинскими поэтами. Всюду и всегда Гольцев действовал на свой риск и страх. Примеры были выбраны наудачу, можно было бы их значительно расширить».

მართლაც რა დიდი აღმოჩენა იყო ნ. ზაბოლოცკი! რა სიცარიელე იქნებოდა ქართული პოეზიის მთარგმნელობითს საქმიანობაში, ვ. გოლცევს ეს დიდი რუსი საბჭოთა პოეტი რომ არ მოეზიდა და არ ჩაება! ან რამდენი შუქი დააკლდე-

ბოდა ქართული პოეზიის მთარგმნელ რუს პოეტთა ბრწყინვალე პლეადას, მათ შორის რომ მარინა ცვეტაევა არ მოეხმო ვ. გოლცევის! ან ვინ შესცვლიდა ალ. მუჟიროვს და ვინ აზი-დავდა იმ მძიმე ტვირთს, რომელიც მან ასე ვაჟკაცურად ასწია ქართული მუზის სამსახურში, ვ. გოლცევის რომ ჯერ კიდევ სრულიად ახალგაზრდა, დამწყებ რუს პოეტში ლექსისა და თარგმანის მომავალი შესანიშნავი ოსტატი არ დაენახა და ქართველ პოეტებთან არ დაეძმობილებინა!

როგორც ანტიკოლსკიც ამბობს, სია ვ. გოლცევის მიერ ქართულ პოეზიასთან დამეგობრებული ნიჟიერი რუსი პოეტებისა გაცილებით გრძელა.

ამ სიას ღირსეულად აგრძელებენ ა. ტარკოვსკი და ვლ. დერჟავინი, ა. კოჩეტკოვი და ვ. ზვიაგინცევა, მ. პეტროვი და ვ. პოტაპოვა, მ. ლუკონინი და ე. დოლმატოვსკი, ს. შერ-ვინსკი და კ. ლიპსკეროვი, ე. ნიკოლაევსკაია და ი. სნეგოვა და სხვ.

* * *

ანთოლოგიის მოსამზადებელი მუშაობა გრძელდებოდა წლების განმავლობაში. ამოცანა—ანთოლოგიას აესახა ქართული პოეზიის მრავალსაუკუნოვანი განვითარების გრძელი და სახელოვანი გზა, მეტად რთული იყო. განსაზღვრა იმისა, თუ რა უნდა შესულიყო ანთოლოგიაში მდიდარი ქართული ფოლკლორიდან, ან კლასიკური და ახალი პოეზიიდან, მოითხოვდა ბეჯით, დაკვირვებულ მუშაობას, რათა ქართული პოეზიის

განვითარებისათვის უფრო დამახასიათებელი და მნიშვნელოვანი ნაწარმოების მაგივრად, ნაკლებ მნიშვნელოვან ავტორსა და ნაწარმოებს არ დაეკავებინა ადგილი. თუმცა მოცულობა ანთოლოგიისა (500 გვერდზე მეტი) მაინცდამაინც არ ზღუდავდა შემდგენლებს, მაგრამ უამრავი მასალიდან ღირსეულის შერჩევა ქართული ლიტერატურის ისტორიის საფუძვლიან ცოდნასთან ერთად, შემდგენლებისაგან გემოვნებასა და ალღოს უტყუარობასაც მოითხოვდა.

გასათვალისწინებელია ის გარემოებაც, რომ ამ ანთოლოგიას წინ არ უძლოდა რაიმე მსგავსი გამოცემა, ცოტად თუ ბევრად ქართული პოეზიის განვითარების ამსახველი კრებული, რომელშიაც გათვალისწინებული იქნებოდა ქართული ლიტერატურის მაგისტრალური გზა, მისი განვითარების უმთავრესი მომენტები მაინც.

ასეთი პრეცედენტი, რაგინდ ნაკლულოვანი არ უნდა იყოს იგი, მაინც აადვილებს მომდევნო გამოცემისას წინა გამოცემაში დაშვებული შეცდომების თავიდან აცილებასა და ხარვეზების შევსებას.

როგორც რედაქციისაგან წამძღვარებული წინასიტყვაობა გვეუბნება, «Антология грузинской поэзии отражает многовековой путь развития грузинской поэтической культуры. В ней представлены как наиболее характерные образы фольклора, так и письменной поэзии от древних времен до наших дней.

Первый раздел антологии содержит произведения народной поэзии: в следующих разделах представлены,

образы письменной грузинской поэзии, характеризующие основные этапы ее развития».

რედაქციის ეს სწორი ორიენტაცია, სამწუხაროდ, რეალიზებული არ არის ანთოლოგიის შედგენისას.

ანთოლოგიაში გამოტოვებულია და ადგილი არ აქვს დათმობილი ქართული პოეზიის ისეთ მნიშვნელოვან დარგს, როგორიცაა სასულიერო პოეზია-ჰიმნოგრაფია.

როგორც ცნობილია, ქართული სასულიერო პოეზია ძალზე მდიდარია და მაღალი პოეზიის არაერთ საუკეთესო ნიმუშს შეიცავს, ამავე დროს იგი იმდენად მნიშვნელოვანია ქართული პოეზიის განვითარების ისტორიისათვის, რომ სწორედ ისიც წარმოადგენს ერთ-ერთ „დამახასიათებელ ძირითად ეტაპს მის განვითარებაში“.

რედაქციას ვერ ვუსაყვედურებთ, რომ მან არ იცოდა ქართული პოეზიის ამ მნიშვნელოვანი დარგის არსებობა.

წინასიტყვაობის მეორე თავი (გვ. X) სწორედ ამ პოეზიის მოკლე მიმოხილვით იწყება.

სამწუხაროდ, წინასიტყვაობის ავტორი შეცდომას უშვებს, როცა სასულიერო პოეზიის მთავარ წარმომადგენლად აცხადებს იოანე საბანიძეს («главным представителем ее был Иоанн Сабанидзе»).

* * *

ანთოლოგიის გამოცემის იდეა წარმოშვა იმ გატაცებული მუშაობის ნაყოფიერებამ, რომელსაც უკვე რამდენიმე წლის განმავლობაში ეწეოდნენ საუკეთესო რუსი პოეტები ქართული პოეზიის სათარგმნელად, მის გასაცნობად მრავალმილიონიანი რუსი მკითხველი აუდიტორიისათვის.

საბჭოთა კავშირის მწერალთა პირველ საკავშირო ყრილობაზე ქართველ მწერალთა დელეგაციის მიერ წარმოდგენილმა მოხსენებამ, რომელშიაც პირველად აისახა ქართული ლიტერატურის განვითარების დიდი და გრძელი გზა, დიდად გაცხოველა ინტერესი ქართული მწერლობისადმი.

იმ დროისათვის უხვად გამოქვეყნებულ ქართული პოეზიის ნიმუშების მაღალ პოეტურ თარგმანებს მკითხველი უდიდესი ინტერესით შეხვდა და პრესამ აღფრთოვანებული წერილები უძღვნა.

ნ. ტიხონოვის, ბ. პასტერნაკის, ნ. ზაბოლოცკის, პ. ანტოკოლსკისა და სხვათა ოსტატურმა თარგმანებმა ქართულ კლასიკურ და საბჭოთა პოეზიას შეუქმნეს მაღალგანვითარებული თვითმყოფადი პოეზიის რეპუტაცია.

ბუნებრივია, რომ ყოველივე ამან წარმოშვა მოთხოვნილება მკითხველისათვის მიეწოდებინათ ერთ წიგნში თავმოყრილი შედეგები ქართული პოეზიისა უკვე საქვეყნოდ აღიარებული თარგმანებით.

როცა ვ. გოლცევი (ძირითადად იგი იყო შემდგენელი და რედაქტორი ანთოლოგიისა) ამ დიდი საქმის განხორციელებას შეუდგა, მას ხელთ ჰქონდა ყველა არსებული თარგმანები.

მაგრამ როცა წიგნის შედგენილობა გაირკვა და ანთოლოგიის შინაარსის კონტურები მოიხაზა, რედაქტორის წინაშე სხვა თავსატეხ კითხვებთან ერთად უამრავი ახალი მასალის თარგმანის საკითხიც წამოჭრილა.

ანთოლოგიას უნდა ერყვენებინა ქართული პოეზიის განვითარების ძირითადი ხაზი, მისი მრავალსაუკუნოვანი გზის უმთავრესი ეტაპები. ეს ამოცანა კი ბუნებრივად აყენებდა მრავალი ისეთი ნაწარმოების თარგმნას, რომელთა შეტანა ანთო-

ლოგიაში აუცილებელი იყო და, რომელთაგან დიდი ნაწილი ჯერ კიდევ არ იყო თარგმნილი.

ვ. გოლცევი ამ მუშაობას ხელმძღვანელობდა წლების განმავლობაში. იგი უდიდესი პასუხისმგებლობით ეკიდებოდა ამ საქმეს და მაშინაც კი, როცა ანთოლოგია მთლიანად სტამბას ჰქონდა გადაცემული და უკვე დაკაბადონებული იყო, იგი ითვალისწინებდა ზოგიერთ ხარვეზს და კვლავ და კვლავ შეჰქონდა შესწორებები, უმთავრესად ზოგიერთი მნიშვნელოვანი ნაწარმოების დამატებით.

1940 წლის 9 ივლისს მოწერილ წერილში იგი თავის თანარედაქტორს ს. ჩიქოვანს ატყობინებს: «Ее (антологию) я теперь пересмотрев заново, снова сдам, заменив ряд переводов Акакия (Церетели) и кое-что еще. Елену Давидовну Гогоберидзе я попросил сегодня сделать подстрочки к «Аспиндской битвы» Беснки. Эту вещь, в которой оказалось всего 28 шаерических катренов, я дам перевести тому же Липскерову и всуну в гранки. К двадцатилетию ГССР «Антологию надо будет выпустить обязательно».

ამოდენა მასალის საბოლოო დამუშავება და რედაქცია გრძელდებოდა; როგორც ჩანს, საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების ოცი წლისთავისათვის ეს მუშაობა დამთავრებული არ იყო და ვ. გოლცევის იმედი, ამ სახეიმო თარიღისათვის „ანთოლოგია უცილებლად უნდა გამოვიდეს“, არ გამართლდა.

ერთი წლის შემდეგ ს. კლდიაშვილისადმი მოწერილ წერილში ვ. გოლცევი იუწყება: «Переработку антологии я

скоро закончу... Работы у меня множество. Буду сидеть в городе все лето».

ეს წერილი დათარიღებულია 1941 წლის 21 ივნისით. 22 ივნისს ფაშისტური გერმანია თავს დაესხა საბჭოთა ქვეყანას და დაიწყო დიდი სამამულო ომი.

სამშობლოს გულწრფელი პატრიოტი ვ. გოლცევი ფრონტისაკენ გაეშურა. იგი სხვადასხვა საფრონტო გაზეთების კორესპონდენტი იყო და ეს უაღრესად „კაბინეტის კაცი“ მალე შეეჩვია ჯარისკაცის ძნელ ცხოვრებას. ბოლო დროს იგი შორსმოქმედი ავიაციის გაზეთში გადაიყვანეს ისევ სამხედრო კორესპონდენტად. გოლცევი აქაც ვაჟკაცურ ამტანობასთან ერთად თავისი საქმით დიდ დაინტერესებას იჩენდა, მან შეისწავლა შტურმანის პროფესია და რამდენიმე საბრძოლო გაფრენაში მიიღო მონაწილეობა. დავალებათა შესასრულებლად მოსკოვში რამდენიმე დღით ჩამოსული გოლცევი ალტაცებით უამბობდა თავის მეგობრებს ბერლინის დაბომბვაში თავის მონაწილეობაზე და საბჭოთა მფრინავების გმირობაზე.

1945 წელს ბერლინის მისადგომებიდან გამოგზავნილ ბათში გოლცევი იწერება, რომ იგი სარდლობამ ფრონტიდან გამოიძახა და სიმონ ჩიქოვანს სთხოვს მოსკოვში თან წამოიღოს ქართული პოეზიის ანთოლოგიის კორექტურა.

როგორც ვნახეთ, სამამულო ომმა ქართული პოეზიის ანთოლოგიის გამოცემაც ხანგრძლივად შეაფერხა.

ფრონტიდან დაბრუნებული გოლცევი ხელახლა ჩაუჯდა ქართულ ანთოლოგიას და კიდევ დიდი მუშაობის შემდეგ, 1949 წელს, მკითხველმა მიიღო ეს შესანიშნავი საჩუქარი «Поэзия Грузии».

«Поэзия Грузии» ოთხი ნაწილისაგან შედგება: „ხალხური პოეზია“, „XII—XVIII საუკუნეების პოეტები“, „XIX საუკუნისა და XX საუკუნის დასაწყისის პოეტები“ და „საბჭოთა საქართველოს პოეტები“.

ხ ა ლ ხ უ რ ი პ ო ე ზ ი ა მოიცავს ქართული პოეტური ფოლკლორის თითქმის ყველა ცნობილ შედევრს დაწყებული ამირანის ეპოსიდან და გათავებული ჩვენი დროის სახალხო მთქმელებით.

ამ განყოფილებაში ერთადერთი თარგმანით არის წარმოდგენილი ნ. ტიხონოვი („ამირანი“). ასევე მხოლოდ რამდენიმე ლექსის თარგმანი ეკუთვნის ნ. ზაბოლოცკის. მაგრამ ორივე ამ შესანიშნავი რუსი პოეტის თარგმანები გამოირჩევა მაღალი პოეტური კულტურითა და ბრწყინვალე ოსტატობით. ძირითადი მასალა ამ განყოფილებისა წარმოდგენილია ვლადიმერ დერჟავინის, არსენ ტარკოვსკის, ალ. კოჩეტკოვისა და კ. ლიპსკეროვის თარგმანებით.

რამდენიმე ლექსი უთარგმნია ვ. ზვიაგინცევას, ე. დოლმატოვსკის, ვ. ლიფშიცს, ალ. გატოვს, ი. ივნევს, გ. ცაგარელს, ბ. სერებრიაკოვს, თითო-ოროლა თარგმანი ეკუთვნით სხვა ნაკლებ ცნობილ მთარგმნელებსაც.

ნიჭიერი რუსი პოეტები ვლ. დერჟავინი და არსენ ტარკოვსკი სწორედ იმ ხანად ეზიარნენ ქართულ პოეზიას. ოცდაათიანი და ორმოციანი წლების მიწურულში ისინი ახალგაზრდული ენერგიითა და პასუხისმგებლობით ჩაებნენ ქართული პოეზიის სათარგმნელად გაჩაღებულ ფართო მუშაობაში. წლების განმავლობაში გააგრძელეს ეს მართლაც შთაგონებული შრომა და ბოლომდე არ უღალატნიათ ქართული მუზის ერთ-

გულებისათვის. ვ. დერჟავინიცა და არ. ტარკოვსკიც იმ დროისათვის ნიჟიერი, იმედისმომცემი დებიუტანტები იყვნენ რუსულ პოეზიაში და ცნობილ რუს პოეტებთან ერთად მათი ჩაბმა ქართული პოეზიის თარგმნის საქმეში მართლაც რომ პერსპექტული აღმოჩნდა.

ვლ. დერჟავინმა თარგმნა დ. გურამიშვილისა და ვაჟა-ფშაველას ლექსები და პოემები, აგრეთვე მრავალი ლექსის სხვა ქართველი კლასიკოსებისა და საბჭოთა პოეტების. ყველა ეს თარგმანი აღბეჭდილია მაღალი ოსტატობითა და ყველა ავტორისადმი მთარგმნელის ინდივიდუალური მიდგომით.

სამწუხაროდ, ვლ. დერჟავინი ადრე გარდაიცვალა და მიუხედავად იმისა, რომ სიცოცხლის ბოლო წლებში იგი ძირითადად თარგმნიდა აღმოსავლეთის პოეტებსა და შუა აზიის რესპუბლიკების ხალხთა პოეტურ ეპოსებს, მან მაინც მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა ქართული პოეზიის რუსულად თარგმანის საქმეში.

ანთოლოგიაში ფართოდ არის წარმოდგენილი ვლ. დერჟავინის ეს თარგმანები.

შესანიშნავი რუსი ლირიკოსი არსენ ტარკოვსკი ორმოციანი წლების მიწურულში შეუერთდა თავის უფროს კოლეგებს. ამიტომ ამ ანთოლოგიაში მისი თარგმანები არც ისე ბევრია, მაგრამ რაც არის (ხალხური პოეზიის ნიმუშები, საბჭოთა პოეტების ლექსები) მთარგმნელის მაღალ ნიჭიერებასა და ოსტატობაზე მეტყველებს. ა. ტარკოვსკიმ შემდეგაც განაგრძო ქართული პოეზიის თარგმნა და მიუხედავად იმისა, რომ უკანასკნელ წლებში ინტენსიურად საკუთარ ორიგინალურ ლექსებზე, ქართველი პოეტების თარგმნაზედაც ხელი არ აუღია და დღესაც ნაყოფიერად თანამშრომლობს ამ დარგში.

კ. ლიპსკეროვი — ცხრაასიან და ცხრაასოციან წლებში

საკმაოდ გახმაურებული პოეტი იყო, მისი პიესები იდგმებო-
და სამხატვრო თეატრის სცენაზე. ლიპსკეროვის პოეზია ეპი-
კურიზმისა და პესიმიზმის ბეჭედს ატარებდა და ვ. გოლცევის
მისთვის სწორედ მისივე პოეზიის ხასიათის მიხედვით შეურ-
ჩევია სათარგმნელი მასალა. თეიმურაზ პირველი და თეიმურაზ
მეორე, ბესიკი და საიათნოვა მთლიანად ლიპსკეროვის მიერ
არის თარგმნილი და უნდა ითქვას, რომ ყველა ამ თარგმანს
ეტყობა გამოცდილი ოსტატის ხელი. ცალკე უნდა შევჩერდეთ
რუსული საბჭოთა პოეზიის ოთხი ბურჯის — ნ. ტიხონოვის,
ბ. პასტერნაკის, პ. ანტოკოლსკისა და ნ. ზაბოლოცკის მონა-
წილეობაზე, ამ ანთოლოგიაში.

თუ რუსული პოეზიის დიდმა კორიფეებმა ალ. პუშკინმა
და მ. ლერმონტოვმა პირველად აღმოაჩინეს კავკასია და სა-
ქართველო, რუსული და მსოფლიო ლიტერატურისათვის,
მათს გზაზე შემდგარმა ნ. ტიხონოვმა და ბ. პასტერნაკმა გა-
აგრძელეს რა თავიანთი დიდი წინამორბედების ტრადიცია,
პირველად აღმოაჩინეს რუსი მკითხველისათვის ქართული პო-
ეზია. ნ. ტიხონოვმა და ბ. პასტერნაკმა არა მარტო ახალი რუ-
სული პოეზიის შედევრები შექმნეს საქართველოს თემაზე,
არამედ პირველად გატეხეს ყამირი და მაღალი პოეტური
თარგმანებით სათავე დაუდეს ქართული პოეზიის რუსულად
თარგმანის დიდსა და კეთილშობილ საქმეს.

სწორედ ამ დიდ ტრადიციაზე, წინაპრებისაგან გადმოცე-
მულ საქართველოს ბუნებისა და ადამიანების სიყვარულის
ესტაფეტაზე წერს ნ. ტიხონოვი: «Все они проходили через
большую дружбу, все воспринимали очарования страны,
всех коснулось волнение. все унесли в память сердца
взаимоотношение. полное неожиданных открытий. поэти-
ческих возможностей, больших чувств... Я сам на себе

испытал то особое состояние радостного углубления в жизнь страны, которая вошла в мое сердце... Она представляет огромную сказочную поэму, которая поражает исполнинскими образами».

საქართველოს მიუძღვნა ტიხონოვმა თავისი საუკეთესო ლექსების ციკლი «Стихи о Кахетии» ლექსების ამ ციკლმა «Орда»-სა და «Брага»-ს ავტორს მოუტანა მკითხველის დიდი სიყვარული და აღიარება. „კახეთის ლექსები“ საბჭოთა პოეზიის კლასიკად იქნა აღიარებული.

დროგამოშვებით ნ. ტიხონოვი კვლავ და კვლავ უბრუნდებოდა საქართველოს თემას. „კახეთის ლექსების“ შემდეგ ნ. ტიხონოვმა შექმნა კიდევ ახალი ციკლები «Грузинская весна», «Стихи о Тбилиси», «Радуга в Сагурамо», პოემა «Серго в горах» და პოეტური პროზის მშვენიერი ნიმუშები — მოთხრობები, რომლებიც ავტობიოგრაფიულ ხასიათს ატარებენ.

ნ. ტიხონოვი მთელი თავისი ბიოგრაფიით დაუკავშირდა საქართველოს, იგი ჩვენი რესპუბლიკის ხშირი სტუმარი იყო და ჩვენი ხალხის ცხოვრებას მუდამ ინტერესით ადევნებდა თვალს.

მას უფლება ჰქონდა ეთქვა:

Я не изгнанник, не влекомый
Чужую радость перенести,
Мне в этом крае все знакомо,
Как будто я родился здесь.

ამ ხნის განმავლობაში ნ. ტიხონოვი ქართველი კლასიკოსების არაერთ იუბილეს მეთაურობდა და თავისი გამოცდებითა და წერილებით ახლებურად, საინტერესოდ აშუქებდა მათს შემოქმედებას.

მაგრამ ნ. ტიხონოვის შთაგონება ყოველივე ამით როდი შემოიფარგლება. მან შექმნა ქართული პოეზიის რუსულად თარგმანის მართლაც იშვიათი ნიმუშები და მისი ამ მუშაობის ბრწყინვალე ნაყოფი დიდი ხანია საბჭოთა პოეტური თარგმანის კლასიკადაა აღიარებული.

ნ. ტიხონოვმა განუმეორებელი ოსტატობით თარგმნა ქართული ხალხური და კლასიკური პოეზიის ბევრი შედევრი, მაგრამ კიდევ უფრო მეტი წვდომითა და მგზნებარებით თარგმნა თავისი მეგობარი ქართველი პოეტების, მისი თანამედროვეების ლექსები.

ნ. ტიხონოვის მიერ თარგმნილი გ. ლეონიძის, ტ. ტაბიძის, პ. იაშვილის, გ. ტაბიძის, ს. ჩიქოვანის, ი. გრიშაშვილისა და სხვათა ლექსები დიდებულად აქლერდნენ პუშკინის ენაზე და ქართულ პოეზიას დიდად გაუთქვეს სახელი.

ასეთივე გულითადი იყო ბორის პასტერნაკის დამოკიდებულება საქართველოსთან.

ნ. ტიხონოვის სიტყვებით: «Для Бориса Пастернака Грузия... явилась поворотным пунктом в творчестве, Грузия и грузинская поэзия оказали большую дружескую услугу Пастернаку. Они подготовили его для новых возможностей в его поэтическом пути, они окружили его такой теплотой дружбы и дружеского участия, что на всю жизнь у него осталось это первое неизгладимое впечатление. Это была переключка сердец, и она дала свои положительные результаты, она взаимно обогатила поэтов».

ქართველი ხალხის ყოფაში, ქართველი მეგობრების წრეში ბ. პასტერნაკმა მართლაც ახალი შესაძლებლობები აღმოაჩინა თავისი შთაგონების გაქანებისათვის. საქართველო რომ შემო-

ბრუნების პუნქტად იქცა პასტერნაკის შემოქმედებაში, ამის ნათელი ილუსტრაციაა პოეტის მთელი შემდგომი მუშაობა იმ დღიდან, როცა იგი საქართველოში ჩამოვიდა.

«Тогда Кавказ, Грузия, — игоებს ბ. პასტერნაკი, — отдельные ее люди, ее народная жизнь явилась для меня совершенным откровением. Всё было ново, всё удивляло... Высокая культура передовой части общества, умственная жизнь, в такой степени в те годы уже редкая».

საქართველომ ბ. პასტერნაკის შთაგონებას ახალი მძლავრი ბიძგი მისცა. ჩვენს ქვეყანაში მიღებული უშუალო შთაბეჭდილებით არის დაწერილი ბ. პასტერნაკის შესანიშნავი პოეტური ციკლები «Второе рождение», «Путевые записки», «Художник», «Когда разгуляется».

ვის არ ახსოვს, ერთხელ თუ მაინც წაუყიფხავს პასტერნაკის აღტაცებული სტრიქონები:

Мы были в Грузии, Помножим,
Нужду на нежность, а ад на рай,
Теплицу льдам возьмем подножьем,
и мы получим этот край.
И мы поймем, сколь в тонких дозах
с землей и небом входят в смесь,
Успех и труд и долг и воздух.
Чтоб вышел человек как здесь.

ნ. ტიხონოვისა არ იყოს, ბ. პასტერნაკიც ეცნობოდა ჩვენი ხალხის ყოფასა და კულტურას, დაუახლოვდა და სამუდამოდ დაუძმობილდა შესანიშნავ ქართველ პოეტებს — პ. იაშვილს, ტ. ტაბიძეს, გ. ლეონიძეს და ს. ჩიქოვანს.

მან გასაოცარი პოეტური წვდომითა და ოსტატობით თარგმნა ეს პოეტები, ბევრი სხვა თავისი თანამედროვე ქართველი

მგოსანი და შექმნა თარგმნითი ხელოვნების ისეთი ნიმუშები, რომლებიც ნ. ტიხონოვის თარგმანებთან ერთად ქრესტომატიულად იქცნენ და საბჭოთა თარგმნითი კულტურის სწორუპოვარ მაგალითებს წარმოადგენენ.

ბ. პასტერნაკსავე ეკუთვნის ნიკოლოზ ბარათაშვილის მთელი პოეტური მემკვიდრეობის თარგმანი.

ნ. ბარათაშვილის პასტერნაკისეულ თარგმანებში მთელბრწყინვალეობით გამოჩნდა მეოცე საუკუნის ამ შესანიშნავი რუსი პოეტის იშვიათი ოსტატობა, ორიგინალის ღრმად გაგებისა და თავის მშობლიურ ენაზე გადატანის უებრო ნიჭი.

ბარათაშვილი ბ. პასტერნაკის თარგმანებით პირველად აცნობიერდა რუსულ ენაზე მთელი ძალით. ამ თარგმანთაგან ბევრი ქეშმარიტ შედეგად შეიძლება მივიჩნიოთ.

ეს საერთოდ მიღებული აზრია. მაგრამ ბ. პასტერნაკი რომ თავადაც მაღალი აზრისა იყო მის მიერ შესრულებულ ბარათაშვილის თარგმანზე, ამას მოწმობს ერთი ფაქტი, სადაც იგი თავისი მთარგმნელობითი მუშაობის ისეთი მაგალითების გვერდით აყენებს ბარათაშვილის თარგმანს, როგორიც არის კოლოსალური შრომის შედეგად თარგმნილი შექსპირის ტრაგედიები და გოეთეს „ფაუსტი“.

იგი წერს ნ. ტაბიძეს თბილისში, მას შემდეგ, რაც მძიმე ინფარქტს გადაურჩა: «...В промежутках между потерей сознания и приступами меня охватывало такое спокойствие и блаженство. Я думал, что в случае моей смерти не произойдет ничего несвоевременного, несправедливого... А конец не застанет меня врасплох, в разгаре работ, за чем-нибудь недоделанным... Что можно было сделать сделано (перевод Шекспира, Фауста, Бараташвили)».

ნ. ტიხონოვსა და ბ. პასტერნაკს საქართველოს გულწრფელ სიყვარულში ტოლს არ უდებენ მათი თანამებრძოლები, შესანიშნავი რუსი საბჭოთა პოეტები — პ. ანტოკოლსკი და ნ. ზაბოლოცკი, ისინი ცოტა მოგვიანებით შეუერთდნენ ტიხონოვსა და პასტერნაკს ქართული პოეზიის თარგმნაში, მაგრამ ღრმა და წარუშლელი კვალი აღბეჭდეს რუსი პოეტების ამ კეთილშობილ საქმიანობაში.

პ. ანტოკოლსკიმ თარგმნა დ. გურამიშვილის „ქართლის ჭირი“, აკაკი წერეთლის ლირიკის მნიშვნელოვანი ნაწილი, რამდენიმე თავისი თანამედროვე პოეტი და „ვეფხისტყაოსნის“ რამდენიმე თავი — თითქმის პოემის მესამედი. იგი დღესაც არ ტოვებს ქართული პოეზიის ახალ მიღწევებს უყურადღებოდ და დროდადრო თარგმნის ჩვეული ოსტატობით.

აი როგორი აღფრთოვანებული სტრიქონებით გამოხატავს იგი თავის სიყვარულს საქართველოში: «Раз и навсегда узнавши Грузию — в поэтических переводах и подстрочниках, в еѹ музыке и о фресках грузинского средневековья, в личной дружбе с еѹ деятелями и в горном пейзаже, в кипучем строительстве наших дней, словом, во всем многообразии жизни мы снова радуемся всему тому, что обогащает это знание и сопутствующую еѹ любовь».

პ. ანტოკოლსკიმ არა მარტო თავისი ბრწყინვალე თარგმანებით გაიღო საქართველოს მიმართ თავისი მეგობრული ხარკი, ეს გულწრფელი სიყვარული და აღტაცება მან იმ შესანიშნავი ლექსებითაც გამოხატა, რომლებიც ქართულ თემაზე შექმნა.

პოეტ ნიკოლოზ ზაბოლოცკის დიდ შრომას ქართული პოეზიის თარგმანებზე სამართლიანად და დამსახურებულად

უწოდეს „პოეტური გმირობა“. მარტო დასახელებაც კი მის მიერ თარგმნილი ნაწარმოებებისა კმარა იმის წარმოსადგენად თუ რა კოლოსალური შრომა გასწია ამ შესანიშნავმა პოეტმა ქართული ლიტერატურის შედევრების რუსულ ენაზე ასაუღვრებლად: მან ორგზის თარგმნა რუსთაველის „ვეფხისტყაოსანი“, ჯერ ბავშვებისათვის (მთარგმნელის მიერ შემოკლებული რედაქციით), ხოლო შემდეგ მთლიანად, დავით გურამიშვილის „დავითიანი“, გრიგოლ ორბელიანის, ილია ჭავჭავაძისა და აკაკი წერეთლის ლექსები და პოემები. ჯერ კიდევ ზაბოლოცკის სიცოცხლეშივე გამოვიდა ორ ტომად ერთად თავმოყრილი საუკეთესო თარგმანები სახელწოდებით «Грузинская классическая поэзия». მასვე ეკუთვნის თანამედროვე ქართველი პოეტების ლექსების მრავალი თარგმანიც.

აქ ცალკე უნდა გამოვყოთ ნ. ზაბოლოცკის მიერ თარგმნილი ვაჟა ფშაველას პოეზია. ზაბოლოცკიმ პირველად მიაწოდა რუს მკითხველს ვაჟა ფშაველას უმთავრესი პოემების მაღალმხატვრული თარგმანი, მან ოსტატურად მოუძებნა ქართველი გენიოსი პოეტის მდიდარ მეტაფორულ აზროვნებას რუსული შესატყვისობა და პირველად წარუდგინა მრავალმილიონიან რუს მკითხველ აუდიტორიას ქართული პოეზიის ეს ბუმბერაზი მთელი თავისი განუმეორებელი სიდიადით.

ამ ოთხმა პოეტმა (ნ. ტიხონოვმა, ბ. პასტერნაკმა, პ. ანტოკოლსკიმ და ნ. ზაბოლოცკიმ) ქართული პოეზიის ნიმუშთა თა-ვიანთი თარგმანებით შექმნეს არა მარტო ქართულიდან თარგმანის დიდებული ტრადიცია, არამედ საერთოდ საბჭოთა თარგმნითი ხელოვნების განვითარებაში სრულიად ახალი სიტყვა თქვეს. ამ პოეტების შთაგონებული შრომის ნაყოფი — ქართული პოეზიის ძირითადი ფონდის რუსული თარგმანი —

უკვე აღიარებულია საბჭოთა თარგმნითი ხელოვნების კლასიკად და იგი ასეთად დარჩება სამუდამოდ.

ანთოლოგიაში შევიდა მხოლოდ ის თარგმანები, რომლებიც მისი გამოსვლის დროისათვის იყო შესრულებული. ამიტომ, გასაგებია, რომ მასში ვერ მოხვდა ნ. ზაბოლოცკის მიერ მომდევნო წლებში შესრულებული ისეთი ბრწყინვალე თარგმანები, როგორიცაა ვაჟა ფშაველას პოემები და „დავითიანი“. ასევე, ამავე მიზეზით, ნაკლებად არის წარმოდგენილი ილია ჭავჭავაძე და აკაკი წერეთელი. XIX საუკუნის ამ დიდი ქართველი პოეტების მხოლოდ ლირიკაა ანთოლოგიაში შესული (ისიც ნაწილობრივ), პოემები კი („განდეგილი“, „აჩრდილი“, „კაკო ყაჩალი“, „გამზრდელი“ და სხვა) იმ დროისათვის რაკი თარგმნილი არ იყო, რა თქმა უნდა, ანთოლოგიაში ვერ შევიდა. ამიტომაც ეს პოეტები ცალმხრივად არიან წარმოდგენილნი. ეს ერთი დიდი ხარვეზია ანთოლოგიისა.

მეორე დიდი ხარვეზი ისაა, რომ ანთოლოგიაში იმ დროისათვის გასაგები მიზეზების გამო, შემდგენელ-რედაქტორები ვერ შეიტანდნენ პოეტებს — პაოლო იაშვილსა და ტიციან ტაბიძეს. მათი რეაბილიტაცია მხოლოდ რამდენიმე წლის შემდეგ მოხდა და ამ გარემოებამაც ანთოლოგიას ბევრი დააკლო, რადგანაც ნ. ტიხონოვის, ბ. პასტერნაკის და პ. ანტოკოლსკის თარგმანებში საუკეთესოდ სწორედ ამ პოეტების — პ. იაშვილისა და ტ. ტაბიძის ლექსების თარგმანები ითვლება.

იმის საილუსტრაციოდ, თუ როგორ უწევდნენ ანგარიშს საზოგადოებრივ აზრს რედაქტორ-შემდგენელები, ერთი ფაქტიც კმარა: ანთოლოგიაში მთლიანადაა შესული ბ. პასტერნაკის ყველა თარგმანი ნ. ბარათაშვილისა, ერთადერთი გამო-ნაკლისია „მერანი“

ნ. ბარათაშვილის შემოქმედების ეს მწვერვალი ყველაზე ნაკლებად ილბლიანი აღმოჩნდა თარგმანისათვის; არა თუ იმ დროისათვის, დღეისთვისაც, როცა ბარათაშვილის საიუბილეოდ ჩატარებული კონკურსის შედეგებს ვაკვირდებით, ამ ერთი ლექსის თარგმანის საქმე წინ არ წასულა, ვერ იქნა და ვერ შეიქმნა „მერანის“ ღირსეული თარგმანი.

თვითონ პასტერნაკის თარგმანებში ბარათაშვილის ლექსთაგან ყველაზე მეტი პრეტენზია სწორედ „მერანის“ თარგმანისადმი იყო. რედაქტორ-შემდგენელებს ეს გარემოება გაუთვალისწინებიათ, ამ დიდი რუსი პოეტის ავტორიტეტის წინაშე არ შემდრკალან და მიუხედავად მისდამი უსაზღვრო პატივისცემისა, ეს ერთადერთი ლექსი შეუტანიათ ცნობილი მთარგმნელის მ. ლოზინსკის თარგმანით.

მ. ლოზინსკის თარგმანს აქვს ზოგიერთი ის ღირსება (დედანთან სიახლოვე და სხვა), რომელიც მას ამ თარგმანს ყველა სხვაზე მაღლა აყენებს და, ამდენად, რედაქციის არჩევანი უთუოდ სწორი იყო. ორიოდ სიტყვით ანთოლოგიაში მონაწილე დანარჩენ მთარგმნელებზეც უნდა შევჩერდეთ.

ამათგან შედარებით სხვაზე ფართოდ ვერა ზვიაგინცევას თარგმანებია წარმოდგენილი. ვერა ზვიაგინცევა ცნობილი მთარგმნელი იყო. მას განსაკუთრებით ბევრი აქვს რუსულად თარგმნილი სომხური პოეზიის ნიმუშები. იგი კარგი ოსტატი იყო და მისი თარგმანები ამ ანთოლოგიის მაღალ დონეს შეესაბამისება.

ცალკე აღსანიშნავია პოეტ ალექსანდრე კოჩეტკოვის თარგმანები. მან თავისი სიცოცხლის დიდი ნაწილი ქართული ლიტერატურის თარგმნას მიუძღვნა, ბოლომდე კეთილსინდისიერად შრომობდა ქართული ლიტერატურის პოპულარიზაციისათვის და ამ გზაზე ბევრი თვალსაჩინო მიღწევა ჰქონდა.

აღ. კოჩეტკოვი თავისი სიცოცხლის ბოლო წლებში მუშაობდა ქართველი ბელეტრისტების რუსულად თარგმნაზე ქართულის მცოდნე მთარგმნელებთან გაწყვილებულად და ჩვენი კლასიკოსების პროზის (აღ. ყაზბეგისა და სხვების) რუსულმა თარგმანებმა თავის დროზე მაღალი შეფასება დაიმსახურა.

ანთოლოგიაში ბლომადაა დაბეჭდილი ლენინგრადელი პოეტის სერგეი სპასკის თარგმანები. იგი ერთ-ერთი პირველი ჩაება ქართული პოეზიის თარგმანის საქმეში, ნაყოფიერად იმუშავა და ბევრი ნაწარმოები ოსტატურად თარგმნა.

ასევე ნაყოფიერი იყო დიდი იტალიელი და ფრანგი პოეტების ცნობილი მთარგმნელის ს. შერვინსკის მუშაობა ქართველი პოეტების თარგმნაზე. მან ამ თარგმანებშიც აჩვენა ის მაღალი კულტურა, რომლითაც ასე გამოირჩეოდნენ მისი თარგმანები დასავლეთის კლასიკოსების პოეზიიდან.

ყველაზე გვიან ქართული პოეზიის თარგმნას შეუდგა ნ. ჩუკოვსკი (იგი სხვაზე უმცროსი იყო), მან ცოტა მოასწრო, მაგრამ, რაც თარგმნა ხარისხიანად თარგმნა (იგი აღრე გარდაიცვალა).

ასევე საინტერესო იყო ანთოლოგიაში ნ. შუბინის სახელის გაელვება, იგი ომის მონაწილე პოეტების თაობის ნიჭიერი წარმომადგენელი იყო და რომ ეცოცხლა და მთარგმნელობითი მუშაობა გაეგრძელებინა, ალბათ ბევრი მიღწევა ექნებოდა.

«Поэзия Грузии» შეიცავს იმ დროისათვის არსებულ ყველა საუკეთესო თარგმანს. იგი პირველი სერიოზული ცდაა იმისა, რომ რუსი მკითხველისათვის ქართული პოეზია ცოტად თუ ბევრად სრულად წარმოედგინა და მის მიერ სახელოვნად გავლილი ხანგრძლივი გზის სურათი მოეცა.

ის, რაც ამ ანთოლოგიას აქვია სისრულის მხრივ, მერე და მერე შევისო: ითარგმნა ილიასა და აკაკის პოემები, ვაჟა ფშაველას პოემები და გურამიშვილის „დავითიანი“.

ქართულ პოეზიას ეზიარა ისეთი ნიჭიერი პოეტი და ნაყოფიერი მთარგმნელი, როგორიც ალ. მეფიროვია. ალ. მეფიროვი აგერ სამი ათეული წელია თარგმნის ქართველ პოეტებს, ძირითადად თანამედროვე საბჭოთა პოეტებს. მისი თარგმანები საბჭოთა მთარგმნელობითი ოსტატობის უმაღლეს დონეზე დგანან და მისი ღვაწლი იმ ოთხი თუ ხუთი რუსი პოეტის მიღწევებთან ერთად იხსენიება, რომელთაც საქვეყნოდ გაუთქვეს სახელი ქართულ პოეზიას.

ალ. მეფიროვის შემდეგაც ემატებოდნენ ნიჭიერი რუსი პოეტები ქართული პოეზიის მთარგმნელთა რიგებს: მიხეილ ლუკონინი და ევგ. ვინოკუროვი, ე. ვეტუშენკო და ბელა ახმადულინა, სტ. კუნიაევი და მიხ. სინელნიკოვი, ე. ნიკოლაევი-კაია და ი. სნეგოვა და სხვები. ისინი სიყვარულით თარგმნიან ქართულ პოეზიას და აგრძელებენ უფროსი თაობის კარგ ტრადიციას.

ახლა, როცა ამდენი კარგი პოეტის მუშაობის შედეგად ქართული პოეზიის ძირითადი ფონდი თარგმნილია და საკმაოდ მაღალ დონეზეც, კიდევ უფრო ნათლად ჩანს ის ხარვეზები, რომელიც პირველ ანთოლოგიას გააჩნდა. მაგრამ „საქართველოს პოეზიის“ შედგენა, რედაქტირება და გამოცემა იმ დროისათვის მართლაც დიდად სერიოზული ნაბიჯი გახლდათ, ეს კრებული უთუოდ საეტაპო მნიშვნელობისა იყო რუსულ-ქართულ ლიტერატურულ ურთიერთობაში. იგი ასახავდა იმ პირველ დიდ მიღწევებს, რომლებიც იმ დროისათვის გვქონდა რუსულად ქართული პოეზიის თარგმანის საქმეში.

რედაქციისაგან წამძღვარებული წინასიტყვაობა, როგორც ცნობილია, ვიქტორ გოლცევეს ეკუთვნის. ეს არის მრავალსაუკუნოვანი ქართული პოეზიის კონსპექტური ისტორია.

სულ რაღაც ოცდახუთი გვერდის მოცულობის წერილში მოკლედ, მაგრამ არსებითადაა მიმოხილული ქართული პოეზიის განვითარების გრძელი გზა, მოყოლებული ხალხური პოეზიის ნიმუშებიდან და დამთავრებული იმ დროისათვის პოეტების ყველაზე ახალგაზრდა თაობის წარმომადგენლებით.

თუ მხედველობაში არ მივიღებთ ზოგიერთ უმნიშვნელო უზუსტობებს, წინასიტყვაობა ძირითადად სწორად ასახავს ქართული პოეზიის განვითარების გზას, იგი რუს მკითხველს სწორ ორიენტაციას აძლევს და საინტერესოდ უხატავს ქართული ლიტერატურის სურათს.

ავტორი ქართული ლიტერატურის განვითარებას განიხილავს ქვეყნის სოციალურ-პოლიტიკურ ცხოვრებასთან მჭიდრო კავშირში, იძლევა იმ მიზეზების ახსნას, რომელთაც გამოიწვიეს ამა თუ იმ ლიტერატურული მოვლენის გაჩენა და წინ წამოწევა.

წერილი ეყრდნობა და ითვალისწინებს ქართული ლიტერატურის მიღწევებს, ქართული ლიტერატურის ისტორიის მეცნიერების ყველა მონაპოვარს, რომელიც იმ დროისათვის არსებობდა.

ყოველივე ამის გამო წინასიტყვაობა ერთგვარად კარს უხსნის მკითხველს ქართული პოეზიის უმდიდრეს სამყაროში სამოგზაუროდ და კარგად ასრულებს იმ კეთილი მეგზურის როლს, რომელმაც რუსი მკითხველი სწორი გზით უნდა წაიყვანოს.

ანთოლოგიას ახლავს შენიშვნები, რომლებიც მკითხველს უხსნის და განუმარტავს ზოგიერთ ისტორიულ-გეოგრაფიულ-ეთნოგრაფიულ ფაქტს. უთარგმნელად გადატანილ ზოგიერთი ქართული სიტყვის მნიშვნელობასა და აზრს.

დასასრულ, ანთოლოგიას დართული აქვს ბიბლიოგრაფია რუსულად არსებული ქართველი პოეტების ნაწარმოებებისა. ასეთი ბიბლიოგრაფია მანამდე არ არსებობდა და იგი მეტყველებს იმ დიდ შრომაზე, რომელიც მის შემდგენელ ვ. გოლცევს გაუწევია უამრავი გაფანტული მასალის თავმოსაყრელად და შესასწავლად.

ს ა რ ჩ ე ვ ი

ჯონ რიდი და ბალაბტიონ ტაბიძე	3
ათი დღე...	21
შემსკირის „ჰამლეტის“ პირველი ქართველი მთარგმნელი .	70
ნიკოლოზ ბარათაშვილი ფრანგულ ენაზე	83
ქართული კოეზიის ანთოლოგია რუსულად	105

რედაქტორი ი. ჯაალიშვილი

მხატვარი ი. გუკიევა

მხატვრული რედაქტორი კ. ტუხაშვილი

ტექნიკური რედაქტორი ზ. გვიმრაძე

კორექტორები: ნ. კირთაძე, ნ. ჯაფარიძე

გამომშვები ნ. ჩხეტაძე

ს. ბ. 2526

გადაეცა წარმოებას 13.VI.81 წ. ხელმოწერილია დასაბეჭ. 9.XII.81 წ.
საბეჭდი ქალაქი № 2. 70X108¹/₃₂. პირობითი ნაბეჭდი თაბახი 5.77.

პირ. სალ. გატ. 5.81. სააღრ.-საგამომც. თაბახი 4.9.

უე 13790. ტირაჟი 1000. შეკვ. 620.

ფასი 15 კაპ.

გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“

თბილისი, მარჯანიშვილის 5.

საქართველოს სსრ გამსახკომის თბილისის № 4 სტამბა

380060, მედქალაქის II კორპ.

Тбилисская типография № 4 Госкомиздата

Грузинской ССР. Тбилиси 380060. Медгородок, II корп.